

39151

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL TÜRK KONUT MİMARİSİ VE
OLUŞTURDUĞU KENTSEL DOKU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Özlem KAYGUSUZ

Tezin enstitüye verildiği tarih: 24 Ocak 1993

Tezin savunulduğu tarih : 15 Şubat 1993

Tez danışmanı : Doç.Dr.Orhan Hacıhasanoğlu

Diğer jüri üyeleri : Prof.Dr.Mine İnceoğlu

Prof.Dr.Mete Ünügür

ŞUBAT 1993

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yönlendiren, sonuna değin katkılarından yararlandığım değerli hocam Doç.Dr.Orhan Hacıhasanoğlu'na, evde devamlı olarak bana uygun bir çalışma ortamı sağlayan aileme ve yardımlarından dolayı arkadaşım Güçlü Örer'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Özlem Kaygusuz, 15 Ocak 1993

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
 BÖLÜM I: KONUNUN TANITILMASI.....	 2
 BÖLÜM II: GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE OLUŞTURDUĞU KENTSEL DOKUNUN ANALİZİ VE KULLANILMA OLANAKLARININ ARAŞTIRILMASI.....	 3
2.1. KAVRAMLARIN AÇIKLANMASI.....	3
2.1.1. Geleneksel Konuta İlişkin.....	4
2.1.2. Dokuya İlişkin.....	5
2.1.2.1. Türk Sokakları.....	6
2.1.2.2. Türk Mahalleleri.....	7
2.1.2.3. Türk Şehirleri.....	11
2.1.3. Sosyo-kültürel ve Fiziksel Değişim Bu İkisi Arasındaki Uyumsuzluk.....	13
2.1.4. Problemin Çözümü İçin Yapılan Çalışmalar ve Bunların Sonuçlarının Karşılaştırılması.....	15
2.1.4.1. Teorik Çalışmalar.....	15
2.1.4.2. Uygulamalı Çalışmalar.....	16
2.1.5. Tez Kapsamında Kullanılacak Sistemik Yaklaşımın Özeti.....	18
 BÖLÜM III:GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN DOKU OLUŞTURMA ÖZELLİKLERİ, DOKU OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER DOKU VE DİĞER ÖZELLİKLERİN KENT BİÇİMLENMESİNE ETKİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ SİSTEMİ.....	 20
3.1. DOĞAL VERİLER.....	20
3.1.1. İklim ve Doğal Çevre.....	20
3.1.1.1. Kuzey Anadolu.....	22
3.1.1.2. İç Anadolu.....	24
3.1.1.3. Güney ve Güneybatı Anadolu.....	25
3.1.1.4. Güneydoğu Anadolu.....	27
3.1.1.5. Doğu Anadolu.....	28
3.1.2. Topoğrafya.....	32
3.1.2.1. Plato-yaylı.....	33
3.1.2.2. Vadi.....	34
3.1.2.3. Yamaç.....	35
3.1.2.4. Ova.....	38
3.1.2.5. İçinden Su Elemanının Geçitği Yerleşimler.....	39
3.1.2.6. Bozkır.....	42

3.2. BİÇİMLENME VERİLERİ	42
3.2.1. Yerleşim Düzeni	42
3.2.1.1. Lineer	43
3.2.1.2. Roma Satranç Planı	43
3.2.1.3. Organik	44
3.2.2. Plan Kurgusu ve Mekansal Düzen	44
3.2.2.1. Soğrasız Plan	44
3.2.2.2. Dış Sofalı Planı	45
3.2.2.3. İç Sofalı Plan	45
3.2.2.4. Orta Sofalı Plan	46
3.2.3. Malzeme	48
3.2.3.1. Taş Malzeme	50
3.2.3.2. Pişmiş Toprak Malzeme	51
3.2.3.3. Ahşap Malzeme	52
3.2.4. Biçimlenme Özellikleri	54
3.2.4.1. Brütalist Eğilimler	55
3.2.4.2. Rasyonel Tümdengelimci Biçimler	55
3.2.4.3. Avlulu Çözümler	56
3.2.5. Dış Renklendirme Açısından Bölgesel Özellikler	56
3.2.6. Çatı Örtüsü Farklılıkları	57
3.2.6.1. Eğimli Çatı	58
3.2.6.2. Düz Çatı	59
3.2.7. Cephe Özellikleri	62
3.2.7.1. Oran	62
3.2.7.2. Modül	64
3.2.7.3. Ritm	66
3.2.7.4. Simetri	66
3.2.7.5. Cephe Elemanları	67
3.2.8. Kat Adedi	79
3.3. SOSYO-KÜLTÜREL YAPI	82
3.3.1. Sosyo-Kültürel Özellikler	83
3.3.1.1. Yaşama Biçimi ve Temel İhtiyaçlar	84
3.3.1.2. Aile Yapısı	87
3.3.1.3. Din	88
3.3.1.4. Mahremiyet	88
3.3.1.5. Sosyal İlişkiler	91
3.3.1.6. Estetik	92
3.3.1.7. Savunma	93
3.3.2. Sosyo-Ekonomik Özellikler	94

BÖLÜM IV:ÖRNEKLER ÜZERİNDE GELENEKSEL KONUT MİMARISI VE KENT DOKUSUNUN GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMİNİN

BELİRLENEN SİSTEM DOĞRULTUSUNDA AÇILIMI VE TANITIMI	96
4.1. EDİRNE	96
4.1.1. Edirne'de tarihi doku gelişimi	96
4.1.2. Edirne'nin Çevre Özellikleri	98

4.1.3. Edirne'de Tarihi Dokunun Değişme Süreci	99
4.1.4. Edirne'de Geleneksel Konut Mimarisinin Doku Oluşturma Özellikleri	101
4.1.4.1. Edirne'de Doğal Veriler	101
4.1.4.2. Edirne'de Biçimlenme Verileri	102
4.1.4.3. Edirne'de Sosyo-Kültürel Yapı	110
4.2. BURSA	112
4.2.1. Bursa'da Tarihi Doku Gelişimi	112
4.2.2. Bursa'nın Çevre Özellikleri	114
4.2.3. Bursa'da Tarihi Dokunun Değişme Süreci	115
4.2.4. Bursa'da Geleneksel Konut Mimarisinin Doku Oluşturma Özellikleri	116
4.2.4.1. Bursa'da Doğal Veriler	116
4.2.4.2. Bursa'da Biçimlenme Verileri	118
4.2.4.3. Bursa'da Sosyo-Kültürel Yapı	126
4.3. TRABZON	129
4.3.1. Trabzon'da Tarihi Doku Gelişimi	129
4.3.2. Trabzon'un Çevre Özellikleri	130
4.3.3. Trabzon'da Tarihi Dokunun Değişme Süreci	130
4.3.4. Trabzon'da Geleneksel Konut Mimarisinin Doku Oluşturma Özellikleri	131
4.3.4.1. Trabzon'da Doğal Veriler	131
4.3.4.2. Trabzon'da Biçimlenme Verileri	132
4.3.4.3. Trabzon'da Sosyo-Kültürel Yapı	143
BÖLÜM V: PROBLEMİN ÇÖZÜMÜ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN TANITIMI, ELEŞTİRİ VE ÖNERİ ÇÖZÜM	146
5.1. YAPILAN ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLERİN TANITIMI	146
5.1.1. Teorik Düzeydeki Çalışmalar	146
5.1.1.1. Korumaya Yönelik	146
5.1.1.2. İmaja Yönelik	148
5.1.1.3. Geçmiş ve Geleceğin Estetik Çerçeve Bağlantısını Kurma Amacına Yönelik	148
5.1.2. Uygulamalı Çalışmalar	148
5.1.2.1. Bina Ölçeğindeki Uygulamalar	149
5.1.2.2. Yerleşme Dokusu Ölçeğinde Olan Uygulamalar	154
5.2. UYGULAMALI ÇALIŞMALARA YÖNELİK ELEŞTİRİ VE SONUÇLAR	169
BÖLÜM VI: SONUÇ VE ÖNERİLER	173
KAYNAKLAR	177
ÖZGEÇMİŞ	181

ÖZET

Geleneksel Türk konutunun doku oluşturma özelliği konulu tez, doku oluşumunda fiziksel eleman olan Türk konutunun yöreden yöreye değişen biçimlenme özelliklerini ve bu özelliklerin yerleşim dokusunu ne şekilde etkilediğini incelemektedir. Ayrıca tez geçmişin deneylerinin yanlışlardan arınmış doğru, güzel yönlerinin bugünkü tasarımlara veri olabilecek özelliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Sonuçta ise anonim olarak adlandırdığımız mimarsız-mimarinin ne derece fonksiyonel ve estetik mekanlar yarattığını görmekteyiz.

Tez beş bölümden oluşmaktadır ve her bölüm kendi içinde bölümlere ayrılmaktadır.

Birinci bölümde, tezin konusu, konunun önemi ve güdülen amaç belirtilmektedir. Ayrıca tezin kapsamı ve izlenecek olan sistematik yöntemden kısaca sözedilmektedir.

İkinci bölümde, geleneksel konut mimarisi, oluşturduğu kent dokusunun analizi ve kullanılma olanakları araştırılmaktadır.

Üçüncü bölümde, geleneksel konut mimarisinin doku oluşturma özellikleri, doku oluşumunu etkileyen faktörler, doku ve diğer özelliklerin kent biçimlenmesine etkileri araştırılmaktadır.

Dördüncü bölümde, Edirne, Bursa ve Trabzon yerleşmeleri üzerinde konut mimarisi ve kent dokusunun gelişme ve değişimi, üçüncü bölümde belirlenen sistem doğrultusunda açılımı ve tanıtımı yapılmaktadır.

Beşinci bölümde, problemi çözmek için yapılan çalışmaların tanıtımı, eleştiriler yapılmakta ve çözümler çerçevesinde doku oluşumu ve mimari yaklaşımların sınıflanması ile ulaşılan sonuçlar değerlendirilmektedir.

Altıncı bölümde, tezin genel olarak sonuçları değerlendirilmeler, çözüm ve öneriler sunulmaktadır.

SUMMARY

TRADITIONAL TURKISH HOUSING ARCHITECTURE AND ITS TEXTURE FORMING CHARACTERISTICS

The subject of the thesis is the characteristic of forming texture of the traditional Turkish houses and it has explained the texture characteristics of traditional turkish house. It aims to determine the successful parts of the historical experience which will be data for today's planning. At the end of the research, we have obtained that the architecture without architects (Vernacular architecture) which we called an anonymous architecture create what a functional and esthetics spaces. In addition, it has been examined in the thesis the texture forming characteristics of the Turkish house changed from on place to another.

Thesis consist of five parts. In the first part, the importance of the adjustment of the urban texture characteristics in contemporary planning which is subject of the thesis, have been examined what is the importance of this subject? In order to provide the continuity of cultural heritage first of all we should preserve the civil architectural examples, which have very important architectural value. But it is not sufficient to preserve these examples point of view continuity of cultural heritage. While we've built today and yesterday we should remember "the past" and "the tradition" and adjust the "soul" of the past and old settlements to today's architecture with contemporary language.

In order to analyse the traditional housing architecture and urban texture, first of all the characteristics of the traditional Turkish house should be analysed. Therefore in the second part the general characteristics of the traditional house have been mentioned. The dynamic streets, which have been formed with these traditional house, the districts, which have met the suprising space and the effective factor in urban establishment have been explained. The conflict situation at the present which is between social and cultural change and physical change in traditional settlements, have been explained. The studies, which is made to solve the problem, have been introduced according to their aims.

In the third part, the characteristics of the forming texture

of the traditional housing architecture, the factors which effect the forming texture and effects of the texture and the other factors on the urban forming, have been explained. The civil architectural examples we called, except official buildings and the other buildings have indicated regional characteristic.

The factors which caused regional differences are climate, custom, economy and ethnic. We can examine the factors in 3 parts which effect the forming of the urban texture, occurred by traditional Turkish house. These are natural data, forming data, social and cultural structure. All these are separated different parts.

NATURAL DATA

Climate-natural environment

- . Northern Anatolia
- . Central Anatolia
- . South and southwest Anatolia
 - Aegean and West Anatolia
 - Mediterranean and South Anatolia
- . Southeast Anatolia
- . Eastern Anatolia.

Topography

- . Plateau-highland
- . Valley
- . Slope of a hill
- . Plain
- . Riverside settlements
- . Steppe

FORMING DATA

Settlement order

- . Linear
- . Grid iron plan
- . Organic order

Plan formation and space order

- . Without sofa
- . Exterior sofa
- . Inner sofa
- . Central sofa

Material

- . Stone materials
- . Sun-dried brick
- . Wooden material

Forming characteristics

- . Brutalist trends
- . Rationalist deduction shapes
- . Solutions with courtyard

Regional characteristics from the external color point of view

Differences of the roof surface

- . Slopping roof
- . Flat roof

Facade characteristics

- . Ratio in facade
- . Module in facade
- . Rhythm in facade
- . Symmetry in facade
- . Analyzing of the facade elements
 - Window
 - Door
 - Bay
 - Hayat
 - Balkony

Floor number

SOCIAL AND CULTURAL STRUCTURE

Social and cultural characteristics

- . Life style and basic requirements
- . family structure
- . Religion
- . Privacy
- . Social relation
- . Aesthetics
- . Defence

Social and economic characteristics

In the fourth part, according to the system in the former, Edirne, Bursa and Trabzon have been examined. These cities are chosen since these are important cities in Ottoman Empire and they have different settlement texture. Although organic order generally have been seen in these cities some districts have different settlement texture. The sources of these differences are geographical and ethnical.

In the fifth part, the studies which have been made to solve the problem, have been classified. One of them is theoretical studies which generally include master and Ph.D. thesis. The other studies are applied studies. Theoretical studies have been analyzed in three parts. These are the studies which belong to preserving, imaging and the connection between esthetic value of present and past. Applied studies are application in building scale, and in urban texture scale. In this chapter these studies have been introduced. Being interested in these studies a table has been formed. This table includes the system which we formed in chapter three. We have obtained which data is important for the applications. In addition, five parts also contain criticism about applied studies. This part aims to obtain absence in these studies.

In the sixth part, it is emphasized that traditional Turkish housing architecture and the settlement texture constituted by Turkish house, can be adjusted to contemporary design and planning the solutions and suggestions about this subject have been offered as principles for designers and planners the solution of the thesis is that the

effect of traditional Turkish settlement texture can be appeared, only if we apply these textural characteristics to the horizontal settlements and a settlement at most three floors in contemporary design.

1. BÖLÜM: GİRİŞ

"Tarihi sürekliliğin sağlanması için geçmiştekinin ya da gelecektekinin korunması sadece yeterli değildir. Bu ihmal edilmemesi gereken bir unsurdur fakat bununla birlikte bugünü ve yarını inşa ederken geçmiş ve geleneği insanoglu için vazgeçilmez değerleri açısından hatırlamak, bunların özünü çağdaş dille günümüzün mimarisine aktarabilmek gerekir." [1, s.26] Geleneksel değerlerin büyük bir hızla yok edildiği günümüz koşullarında gerek gösterdiği fonksiyonel özellikleri, gerekse estetik değerleri açısından büyük bir mimari önem taşıyan geleneksel Türk konutu ve bunların oluşturduğu yerleşim dokuları bugün sahip çıkmamız gereken önemli bir olgudur. Ayrıca kültürel süreklilik açısından da geçmişle geleceğin bağlantısının kurulmasının gerekliliği de tartışılmaz bir olgudur. Bunu yaşatmanın ise en doğru yolu, geleneksel yerleşmelerin özelliklerinden ilke olarak yararlanarak bugünkü tasarımlara çağdaş bir dille aktarmaktır. Bu nedenle geleneksel Türk konutu ve doku oluşturma özelliği ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir.

Bu tezin amacı; geleneksel Türk konut mimarisi ve onun oluşturduğu kentsel konut doku özelliklerinin çağdaş tasarımlarda kullanım olanaklarının sınıflanması ve kullanım şekillerinin değerlendirilmesidir.

Geleneksel Türk konutunun doku oluşturma özelliğinin saptanabilmesi için öncelikle Türk konutu incelenmelidir. Bu nedenle ikinci bölümde Türk konutunun genel özelliklerinden sözedilmekte ve bunların yanyana gelişleri ile oluşturdukları sokaklar, meydanlar, mahalleler ve Türk şehirleri ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir.

Üçüncü bölümde ise, Türk konutunun biçimlenişi dolayısıyla oluşturdukları dokuların özelliklerini ortaya koyan bir şema oluşturulmuş ve konu bu doğrultuda incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, bazı bölgelerinde gösterdikleri farklı dokusal özellikler nedeniyle Edirne, Trabzon ve Bursa bu şema ile bağlantılı olarak incelenmiştir.

Beşinci bölümde, geleneksel Türk konutu ve yerleşmeleri hakkında yapılmış olan teorik düzeyde ve uygulamalı düzeydeki çalışmaların tanıtımı ve eleştirisi yapılmıştır.

Altıncı bölümde, tezin sonuçları, değerlendirme ve öneriler sunulmuştur.

II.BÖLÜM: GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE OLUŞTURDUĞU KENTSEL DOKUNUN ANALİZİ VE KULLANILMA OLANAKLARININ ARAŞTIRILMASI

2.1. Kavramların Açıklanması

"İnsanlık tarihini üç ana döneme ayırırsak; göçebelik, tarımsal toplum ve endüstri toplumu dönemleri ile karşılaşırız. Tarımsal toplumun temel özelliklerinden biri, ulaştırma olanaklarının kısıtlılığı sonucu ortaya çıkan yerel ve bölgesel özelliklerin çokluğudur. Doğaya günümüzün endüstri toplumundan daha çok bağlı kalmak zorunda olan tarımsal toplumların mimarileri ise bugünkünün tersine doğal koşul ve olanaklara sıkı sıkıya bağlıdır". İklim, yerel malzeme olanakları, yerleşme alanının topografik yapısı, bugünkünden çok daha zayıf bir yönetici otoritenin gerektirdiği kendini savunma zorunlulukları, çevredeki tarımsal alanın verimi gibi etkenler mimari oluşumda etkili olacaktır[2, s.23].

Mimari, toplumun gerçek gereksinmelerini karşılayacak mekan düzenleme eylemi olarak tanımlanabileceğine göre, bu gereksinimleri belirleyici olan sosyo-ekonomik yapının mimariyi de doğrudan etkileyeceği açıktır. Örneğin Osmanlı toplumu gibi sınıfsal akışkanlığın fazla olduğu bir düzende büyük sınıf farklılıklarının görülmeyişi doğaldır. Sınıflararası geçişin kolaylığı her sınıfın kendine özgü bir mimariyi geliştirmesini önlemiştir. Dolayısıyla aynı çağ Avrupa'sında gördüğümüz aristokrasinin sarayları ile halk konutları arasındaki büyük biçimlenme farklılığından Osmanlı toplumu için söz etmek olanaksızdır. Bu durumda sosyo-kültürel özellikler konut mimarisinde ana belirleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun sahip olduğu ve sosyo-ekonomik yapıyla ilişki içinde bulunan sosyo-kültürel değerler sistemi barınma sorununun da temel ilkelerini belirleyecektir. Bir toplumun sosyo-kültürel değerleri sadece o dönemin ekonomik düzeni ile sınırlanamaz, sosyo-kültürel değerler geçmişin pek çok özelliğini içerirler. Bu söylediğimiz özellikle Osmanlı Türk toplumu

için geçerlidir[1, s.25]. Kısaca hatırlayacak olursak Küçük Asya, Türkler gelmeden önce de önemli bir kültüre sahipti, buna Türklerin göçebe kültürü ve İran, İslam kültürlerini de eklersek Anadolu Türk konutunun, Anadolu-Türk toplumu gibi bir sentez sonucu oluştuğunu görürüz.

Anadolu-Türk şehirlerinin kuruluş ve yerleşiminde topluluğa hakim ve her türlü bağılıktan ayrılmış bir otoritenin, halkın yaşama ve oturma hürriyetine tecavüz eden uygulamalara rastlanmaz. Bu sebepten dolayı halkı, kendi normal iskan şartlarının dışında bir düzene zorlamak, rijit bir şehircilik sistemine zorlamak ve hele saray gibi bir kuruma bağımlı bir topluluk haline düşürmek hiç bir şehircinin ya da hükümdarın aklına gelmemiştir, bu nedenle şehirler sanki belirli ve yapay bir düzene bağlı olmadan serbestçe gelişebilmişlerdir. Yani sosyal yapının şehir strüktürüne yansımaları organik bir strüktür doğurmuştur. Bunun yanında tabii ki belirli kurallara bağlı kalınmış ve hatta bunlara sıkı sıkıya uyulmuştur. Fakat bu kurallar formalizm veya herhangi bir otokrasi gösterisinden doğmuş değildir. Bunun aksine böylesi zorlamalara imkan vermeyen demokratik yaşayışın organik kuruluş ve gelişimini ön planda tutan bir sistem, bir yaşama (oturma) ortamı diğer eğilimlere hakim olmuştur[3, s.258]. Sedat Hakkı Eldem bu düzenlerin genel yaşantısının ve şehirlinin emniyet, rahat ve sağlığını ön planda tuttuğunu vurgulamakta ve şehirlerin daima zonlara ayrılmış oturma bölgelerinin yani mahallelerin birer kutsal varlık gibi, her türlü rahatsız edici ve bozucu unsurdan arındırıldığını söylemektedir.

2.1.1. Geleneksel Konuta İlişkin Kavramların Açıklanması

Osmanlı-Türk şehir dokusunun oluşumundaki en önemli fiziksel elemanı geleneksel Türk evidir. Türk sokağının oluşumu ve algılanmasında da Türk evi en büyük etkidir. Anadolu Türk evinde dış mekanın biçimlenişi açısından en belirgin özelliklerden birisi mahremiyet nedeni ile zemin kat düzeyinde dışa kapalı oluşudur. Evin ana yaşam mekanını oluşturan birinci kat düzeyinde ise böyle bir

endişenin duyulmadığını görürüz. Tümüyle sağır olan zemin kat dış duvarları organik dokulu yolların kontürünü izlerken, birinci katta rasyonel biçimli odalar yaratmak, manzarayı ve sokağı seyretmek, ışık ve uygun havalandırma olanakları sağlamak gibi sebeplerle yapılan çıkmlar zemin kat ile uyum içinde olmayabilir.

Cephe özellikleri açısından baktığımızda ise, dini inançlar yönünden kafesler, zemin kat ve birinci katta farklı malzeme kullanımıyla meydana gelen ahenk, kapı ve pencere gibi mimari elemanların aralarındaki ve tüm binayla olan oranı, yanyana duran evlerin yüksekliklerindeki farklılıklar, farklı seviyelerdeki çıkmlar sokağa dinamizm kazandıran öğelerdir.

2.1.2. Dokuya İlişkin Kavramların Açıklanması

Konutların yanyana gelişleri ile meydana getirdikleri bu ahenkli durum bazı kimselerde o dönemde inşaat işlerinde büyük bir serbestlik olduğu kanısını uyandırmaktaydı. Oysa bütün binaların yapımına izin verilmesi ve denetimi mimarbaşına aitti. Sokak çizgisini, binaların yüksekliklerini, pencere açılabilirlik, ya da açılmayacak yerleri "O" saptardı. Mimarbaşı yapılacak olan bir binanın daha önce yapılmış olana zarar vermemesine büyük bir özen gösterirdi. Özellikle görkemli camilerin şehir silüetindeki yerinin önemini çok iyi bilir ve bunu zedeleyecek yapılanmalara karşı çıkardı[4, s.31]. Oysa günümüzde bu tür değerler tümüyle gözardı edilmekte, birbirine çok yakın binaların istenilen her yerine pencereler açılmakta, bina yükseklikleri ve sokağa vereceği zarar hiç düşünülmemektedir. Özellikle de şehir silüetine zarar verici büyük bir duyarsızlıkla yapılmış yüksek yapılar bugün çok sık karşılaştığımız durumlardır. Bugünkü imar yasasına baktığımızda ise bu durumun oluşum nedenlerini açıkça anlayabiliriz. Kısaca özetleyecek olursak; imar planı yapıldıktan sonra parselasyon planlarının ve gerekli terk, birleştirme vb. gibi işlemlerin yapılması gerekmektedir. Bu işlemler yapılırken ada üzerindeki yapılaşmaların kontrolü için kütle etüdü yapılması ve varsa mevcut yapıların

durumlarının

düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak planları yapılırken ciddi kütle etüdları yapılmamakta, yapı adaları kıyasıya parsellenmekte, içine de yapılar yönetmelik ve plan esaslarına göre, "ne çıkarsa" anlayışı ile oturtulmaktadır. Parselasyon planları yapılırken kütle etüdü yapılmaması nedeni ile, kentsel dokunun oluşumuna mimari katkısı da bulunmamaktadır[5, s.48].

2.1.2.1. Türk Sokakları

Sokak, kent formunun en önemli elemanlarından biridir. Sokak dokusundaki yön değiştirmeler, bina çizgisinin yer değiştirmesi kent formunun biçimlenişinde önemli rol oynar[6, s.78]. Geleneksel yerleşmelerde ayrıık ya da bitişik evlerin yanyana gelişleri ile biçimlenen bir sokak düzeni vardır. Arazi yapısına göre insan ölçeğinde biçimlenen bu sokaklar öncelikle ilk toplanma yeri olan mahalle camilerinde odaklaşmakta, buradan merkez cami ya da külliye ve ticari merkeze bağlanmaktadır. Önceleri ayrıık yapıların yanyana geliş ile oluşan sokaklar, daha sonra kentlerde arsaların kıymetlenip küçülmesi ile bitişik düzene dönüşmüştür. Evler homojen, içe dönük bir doku gösterirken dar, karışık, dolanan ve yer yer küçük meydancıklardan oluşan yol örgütü göçebe kavimlerin seyahatleri sırasındaki düzensiz halini andırıyordu. Geçenleri bekleyen bir atlı grubu gibi[7, s.68].

Geleneksel yerleşmelerde binaların konumu komşuluk ilişkilerini kolaylaştırıcı olup her biri görüş açılarını koruyacak şekildedir. Çoğunlukla karşılık yollardan kaçınılmıştır[8, s.14].

İkinci derecedeki yolların bağlantısı "T" şeklindedir. Evlerin inşaa hattı, genellikle sokağa dik çıkmalar yapmaktadır. Sokağı yer yer kırarak bazen daha dar, bazen daha geniş hale getirir. Bu daralma ve genişlemeler ışık miktarını değiştirir[8, s.58]. Sokaklar ancak bir ev boyunca düz gider, çoğunlukla girintili çıkıntılıdır, küçük meydanlar oluştururlar. İki faytonun ancak geçebileceğı genişlikteki

anayollar bile zaman zaman daralır. İnşaa hattı boyunca köşelerin yumuşatıldığı nokta, sokağın dönüş noktasıdır[9, s.19]. Geleneksel sokakların buralarda dolaşan insanda bıraktığı en belirgin etki, bitmeyen değişkenliğin her köşede sunduğu sürprizlerdir. Hiç bir çizgi birbirinin aynısı değildir. Benzer olan yanları, Arnavut kaldırım ile kaplanmış yüzeyleri, iki yanda devam eden taş duvarlar, çeşme başlarının bitmeyen ıslaklığı ve atık suların gittiği bahçeler veya üstü kapalı çukurlardır[8, s.27]. Vacit İmamoğlu geleneksel Türk sokaklarını "zamanın yaşam biçimine göre oluşturduğu iki veya üç boyutlu, devamlı değişkenlik gösteren, güneş gölge oyunları yaratan, ısı-ışık, koku-ses açısından renkli, zengin ve sürprizli mekanlar" olarak tanımlıyor.

2.1.2.2. Türk Mahallesi

Doku oluşumunun en önemli fiziksel elemanı olan geleneksel Türk evi onun oluşturduğu Türk sokağından sonra Türk mahallesi- nin özelliklerine baktığımız zaman şu şekilde bir tanımla karşılaşırız. "Ezan sesinin ulaşabileceği alan"[4, s.33]. Oysa Türk mahallesi- nin özelliklerini bu tanımla sınırlı bırakmak mümkün değildir. Özel mülkiyete konu olmayan kentsel arazide avlulu evlerle gelişen kale dışındaki mahalleler, kentlerin Osmanlı imparatorluğunun kuruluş döneminde seyrek bir doku göstermektedir. Bu mahalleler büyük olasılıkla göçebelerin (İslam dininin yerleşmeyi özendiren yanının etkisiyle) yerleşik düzene geçiş şekline dayanan,

düzgün olmayan geniş yapı parselleri ile tanımlanan özel kullanım alanları ile

bu parsellerden arta kalan dolaşım alanlarından oluşmuştur[10, s.36].

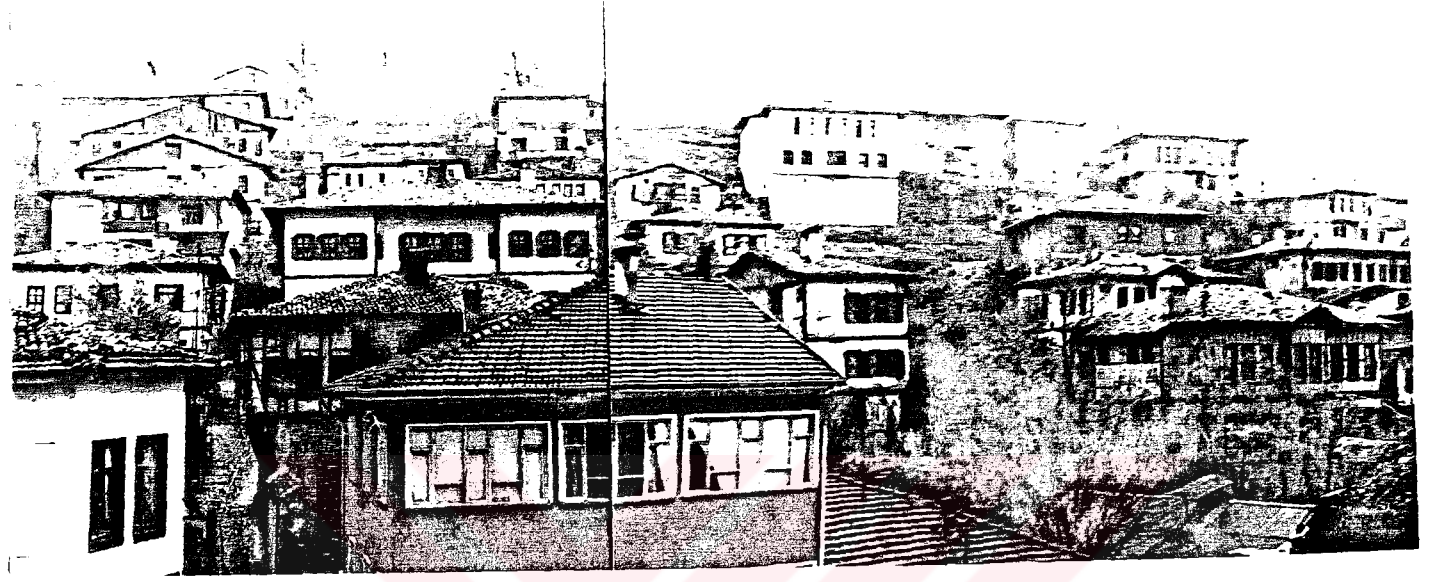
Türk mahallesi- nin en büyük özelliği, bugün sosyal adalet ismini verdiğimiz kutsal amaca yönelik, insanlar arasındaki sevgi ve bağlılığı kuvvetlendiren bir sosyal yardımlaşma birimi olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı Türk mahallesi- nin geleneksel yaşamda da önemli

bir yeri vardır. Çoğunlukla komşular arasında hoşgörü, anlayış, sosyal ve ekonomik dayanışma hatta güçlü bir birlik ve beraberlik vardır. Bugün batı ülkelerinin şehircilerinin "KOMŞULUK ÜNİTESİ" adıyla yeniden keşfetmeye çalıştıkları sistem budur[4, s.34].

Bu komşuluk ünitesi kavramı ABD'den gelmiştir. Büyük şehir kritiği karşısında, çağımızın önerdiği yerleşme düzenidir. Strüktürünü kaybetmiş insanları yığınlar haline gelmiş büyük şehir, kavranabilir yerleşme birimleri halinde örgütlenecektir; ve burada büyük şehirde yaşayan bir koranak bulacaktır, tıpkı endüstri öncesinde olduğu gibi. Ancak komşuluk ilişkileri endüstri öncesi toplumlarda olduğu gibi değildir ve ilişkiler azdır[11, s.22].

Türk mahallesini fiziksel özellikler açısından araştırdığımızda ise şu özellikler ile karşılaşmaktayız: Mahalle nadir olarak düzlük üzerinde kurulmaktadır. Topografik durumları başka türlü yerleşmeye imkan vermeyen İç Anadolu şehirleri hariç, imkan oldukça mahalleler az veya tercihen fazlaca eğimli arazi üzerine kurulmuştur. Bunun sayesinde her türlü sulara doğal bir akıntı imkanı verilmiş, evlerin mümkün olduğu kadar çok güneş almalarına olanak sağlayacak yönlenme yapılmıştır. Çoğu zaman hâlâ Anadolu şehirlerinde evlerin hep aynı yöne baktıkları ve güneş tarafına doğru çevrildikleri görülebilir. Güneş cephesi hayat şeklindeki safaların yer aldıkları cephelerdir. Manzara ne olursa olsun, daima evlere mümkün olduğu kadar uzak görüşler sağlamak mahalle kuruluşunda ön planda tutulan özelliklerden biridir[4, s.34]. Bunlar sonucundadır ki evler genel görünüm olarak amfiteatr sıraları gibi ardarda dizilmiş gibi görülür.

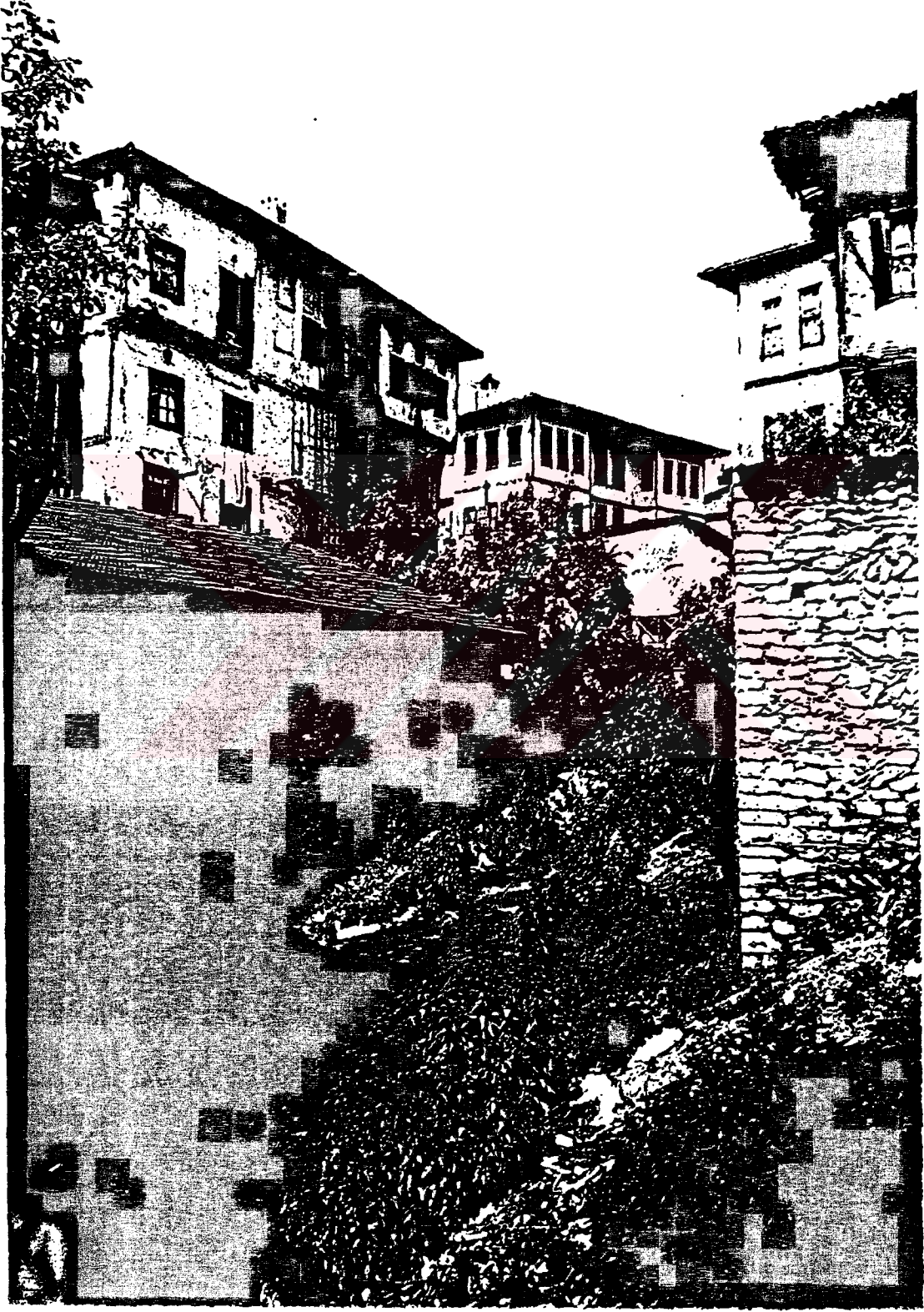
Türk evinin bahçe içindeki oluşumu mahallelere yeşillik kazandırmaktadır. Bu nedenle Türk mahalleleri ağaçlar arasına serpiştirilmiş evler ile bahçe-şehir özelliği taşımaktadır (Şekil 2.1-2.2).

Şekil 2.1. Safranbolu

Şekil 2.2. Mudurnu

Şekil 2.3. Safranbolu[12, s.28]

Genellikle eğimli araziler üzerinde kurulan mahallelerde hep aynı çatı ile örtülü olan evler yeşillik arasında birbirinin arkasında görülebilir. İç Anadolu'da, Konya'da ve Akşehir'de düz damlı evlerin arasında minare kavaklarının grup grup yükseldiği görülmektedir. Manisa, Bursa gibi geniş bir ovanın önünde, yeşil dağ eteklerine doğru kat kat evlerin yaslanmış görünüşleri, İzmir ve Selanik gibi şehirlerin selvi grupları ile donatılmış mahalleleri karakteristiktir[3, s.259].

2.1.2.3. Türk Şehirleri

Türk kent topluluğunun oluşmasında uygulanan yöntem vakıf siyaseti ve imaret sistemidir[10, s.38].

Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu aşamasında (1299-1453) Türklerin Anadolu ve Rumeli'de fethettikleri hristiyan yerleşmelerinin yenileştirilerek Türk kenti halinde örgütlenmesi ve bu bölgelerde yeni yerleşme merkezlerinin açılarak kent yaşamının geliştirilmesinde vakıf kurumundan yararlanılmıştır.

İmparatorluğun oluşumu döneminde her yerleşimin fethinden sonra toprakların bir kısmı kamu hizmeti gören vakıflara ayrılmış, devlet adamları ve varlıklı kişiler toplumsal içerikli bir çok görevi vakıf yoluyla karşılamışlardır.

Yol, kanalizasyon, köprü, kaldırım yapımı

Su gereksinimlerinin karşılanması, sulama çalışmaları,

Sağlık ve sosyal yardım etkinlikleri,

Dinsel hizmetler,

Kentin ekonomik yaşamıyla ilgili etkinlikler,

Kent görünümü, güvenliği ile ilgili işler gibi günümüz kentinde merkezi ve yerel yönetimlerin sorumluluğunda olan hizmetler vakıf kuruluşlarınca görülmüştür.

Vakıf kuruluşlarının karşılıksız yararlanılan yapılarla gelirden yararlanılan yapılardan oluşan örgütsel yapısı fizik mekanda imaret sitelerinde somutlaşmıştır. Osmanlı devletinin yayılma politikası gereği yeni kurulacak bir kent veya varolan bir kentin yerleşilmesi istenen yeni semtleri, bölgedeki imaret siteleri çevresinde gelişmiştir[10, s.39].

Birçok kentin topografik planlarının incelenmesi kentin anıtsal yapıların çevresinde kurulup geliştiğini göstermektedir. Vakıf kurumu varlığında yaratılan, bu özelliği ile "Osmanlı dönemi Türk kentlerinin fiziksel özelliklerinin biçimlenmesinde bireylerin etkin rolünü açıklayan külliye"[13, s.47] iyi organize edilmiş, kent görünüşünde egemen, kent yaşamı ile sıkı ilişkili bütünlerdir."[14, s.32]

Osmanlı dönemi Türk kentinde geleneksel mekan düzeni

- . Kentsel yönetim/denetim etkinliğinin yoğunlaştığı merkez bölgesi,
- . Merkezin yakınında/yanında zanaatkar, esnaf eylemlerinin yoğunlaştığı iş bölgesi,
- . Konut bölgesi, ve
- . Sistem dışı grupların ve bazı ekonomik etkinliklerin yer aldığı çevreden oluştuğu söylenebilir[10, s.42]

Mekansal gelişimi dönemin yaya ulaşım teknolojisi ile sınırlanan kuruluş devri kentinin fizik dokusu farklı etnik gruplar ve sosyal tabakalardan oluşan heterojen toplum yapısını yansıtmayan homojen bir yapı sergilemiştir. Çeşitli coğrafi tarihsel ve bölgesel koşullarda aynı biçimsel öğeler ve aynı yapısal eğilimi gösteren kent silüetinde iki egemen öge olmuştur.

Yönetimsel ve askeri örgütlenmenin anlatımı olan içkale,
dinsel simge olarak camii,
yaşamsal ilkelerden etkilenen, arazide yatay yayılan

Parselasyon yapılmadan yerleşen konutlar[10, s.43]. Parselin tipi binanın biçimlenişini etkilemektedir. Buna göre köşe başı parsel, 4 cepheli, 3 cepheli ve 2 cepheli biçimlenmelere olanak sağlamakta, ara parsel 3 cepheli ve 2 cepheli biçimlenmelere olanak sağlamaktadır[15, s.113]. Bu da dokuya farklı biçimlerde yansımaktadır.

Avlu duvarlarını izleyen, dar ve eğimli sokaklar,
Ulaşım teknolojisi yeterli olmadığından konut alanlarının çevresinde konut bölgeleri ile içiçe ekili alanlar.

KENTTE YEŞİL ÖGESİ

Konutların avlularında,
Mahalle merkezini tanımlayan, buluşma yeri olan cami avlularında ve çeşme meydanlarında,
mezarlıklarda,
kentsel arazi kullanımında kent bütünü içinde yol alan, doğrudan üretime ayrılmış bostanlarda yer almıştır[10, s.49].

2.1.3. Sosyo-Kültürel ve Fiziksel Değişim

Türk konutu, Türk sokağı ve mahallesinin meydana getirdiği Osmanlı Türk kenti geçmiş kuşakların sosyal, ekonomik, etnik ve doğal öğelerle yoğrularak biçimlenmiştir[16, s.11].

Toplumsal değişme süreci içerisinde üretim ilişkilerinin farklılaşması sonucu sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel yaşantının değişmesi sonucu değişen ve emeğine yabancılaşan insan kendine ait sosyo-kültürel değerlere de yabancılaşmıştır. Sosyo-kültürel yapı değişikliği sonucu olarak yerde sofrada yemek yiyen insan, masada yemek yemeğe, yer yatağında yatarken karyolada yatmaya çok işlevli oda mekanı da işlevleri belirli, sabit mekanlara dönüşmüştür[17, s.26]. Sosyo-ekonomik değişim değer yargılarını da değiştirmektedir. Geleneksel düğün adetleri anılarda kalıyor, elişi üretimi

azalıyor. İşlevini büyük ölçüde yitirmiş olan konut olağanüstü güzelliğini korumasına karşın genç kuşaklara bir şey anlatamıyor[16, s.11].

Konut spekülasyonunun hızlı bir biçimde arttırdığı kötü mimari üretimi, kültür değerlerini alıp götürmekle kalmıyor, arsanın değerini konutun değerinin üstüne çıkararak bir anlayışı getiriyor. Betonarme yapı örnekleri malzeme yabancılaşmasını, endüstri çağının ürettiği plan tipine karşı yabancılaşmayı doğuruyor. Yabancılaşmanın ortaya koyduğu olgular şöyle sıralanabilir.

Konut içinde yaşama biçiminin değişmesi iç değişimleri zorluyor.

Sedirde oturma alışkanlığının sandalyede oturma isteğine dönüşmesi ev döşeme kültürünü bozuyor. Bir yandan da küçük konut çözümleri çok işlevli ekipman gerekliliğini beraber getiriyor. Ör: Çek-yat kanepeler.

Pencere boyutları zorlanıyor, büyütülüyor.

Oda ısıtmasında alanın ayrılmaz parçası olan ocak, yerini sobaya bırakıyor.

Yazlık konutlarda yarı açık mekan olarak görülen ahır taşlık ve yemlik gibi öğelerin işlevlerini yitirmesi sonucu, kapalı mekana dönüşerek kışlık konuta geçişi hazırlıyor.

Çarşı bölgesindeki konutlar sahip değiştiriyor, düşük gelirli yeni sahipleri konutları koruyamıyor.

Konut-insan ilişkisi bozuluyor[16, s.11].

Günümüzde yeni yerleşme alanları ile çevrelenmiş eski kent dokuları bu tür baskıların etkisi altında kalmaktadır.

2.1.4. Problemin Çözümü İçin Yapılan Çalışmalar

Bu konularda yapılmış olan çalışmaları amaçlarına göre sınıflandırmak mümkündür.

2.1.4.1. Teorik Düzeyde Olan Çalışmalar

2.1.4.2. Uygulamalı Çalışmalar

Teorik düzeyde olan çalışmalar geleneksel yerleşme dokularını koruma, imaj ve geçmiş ile geleceğin estetik çerçevede bağlantısını kurma amacıyla incelenmektedirler.

2.4.1.1. Teorik Çalışmalar

Koruma

Koruma amacına yönelik olan çalışmalarda sağlıklı bir analiz yapabilmek için bu dokuları sağlıklı bir biçimde tanımlamak gerektiği vurgulanıyor. Tarihi dokularda formu oluşturan en önemli noktanın kütle-boşluk arasındaki ilişki olduğu söyleniyor. Bu ilişki insan evren arasındaki ilişkiden doğmuş olup belirli geometrik ve felsefi kuralları bünyesinde taşımakla beraber tam açıklayıcı olmamaktadır[18, s.36].

Eski doku analizinde kent dokularını tüm sistemdeki doluluk-boşluk oranları ve bunların yoğunluk derecelerinin belirlediği vurgulanıyor. Örneğin geleneksel bir dokuda sokak bir boşluktur. Fakat dinamik bir mekandır.

İmaj

Eski doku analizlerinde algı ve imaj yöntemlerinin önemli olduğu söyleniyor. Bu konuda yapılacak olan analizler şöyledir. Doküman incelenmesi, alan araştırması, doku analizi, sosyo-ekonomik

veriler, bina tipleri ve tümü hakkında karar vermeye yönelik sentez doğrultusundaki çalışmalardır. Kent ölçeğinde topografik incelemeler, demografik veriler ekolojik şartlar ve ekonomik gelişme doğrultuları bu analizleri biçimlendirmektedir[19, s.28]. Eski dokular genellikle otantik karakterde olup kendiliğinden oluştuğundan, bu çalışmalar bunların analizinde önemli yer tutar. Daha sonraki aşamada kentin tarihi gelişimine ait özellikler analiz edilerek kentte çeşitli dönemlerde yapılmış prestij binaları, bunların konumları ile gelişmeleri incelenmektedir[18, s.37].

Eski ile Yeninin Bağlantısını Kurma

Eski kent dokuları hakkında bilgileri sınıflamak, gruplamak doku parçalarını daha sistematik bir biçimde bugün yapılacak tasarımlara veri oluşturacak özelliklerini tesbit etmek eski ile yeninin bağlantısını kurma açısından önemlidir.

Bu konuda M.V. Poskhin şöyle demektedir, "günümüzde eski kent dokuları yeni dokularla organik bir bütünlük içinde gelişirler. Bu gelişmede olabilecek en büyük tehlikelerden biri eski kent dokularının başarılı bir korelasyon yapılmadığından dolayı "müze kent" haline gelmeleri, çağa ayak uydurmalarının sağlanamamasıdır"[19, s.29].

2.1.4.2. Uygulamalı Çalışmalar

Bu çalışmalar bina ölçeğinde ve yerleşme dokusu ölçeğinde ele alınabilir. Bina ölçeğinde yapılan uygulamalarda geleneksel konutun biçimlenme verileri öncelikle ele alınmaktadır. Yerleşim dokusu ölçeğinde yapılan uygulamalarda ise gelenekseldeki yerleşim dokusundan çok, kütlenin biçimlenişi ve dış mekanla bağlantısıyla geleneksel sokak dokusu yakalanmaya çalışılmıştır.

Geleneksel yerleşmelerde yapılacak olan bir doku araştırmasının ve bu dokunun yakınında oluşan yerleşmelerle ilişkisinin araştırılmasında açığa çıkarılması gereken hususlar şunlar olmalıdır:

- . Toplumların oluşturduğu mekansal parçaların bugünkü durumu, içinde yaşayan topluluğun sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri saptanmalıdır.

- . Plansız ve mimarsız (otantik-anonim) gelişim olarak nitelendirdiğimiz mekanların oluşturulmasında topluluğun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının mekan biçimlenmesine yansımaları,

- . Doğal yapısını, topoğrafik yapısını doku çevresinde incelemek,

- . Eski kent dokusu içerisinde yol-yapı-yeşil dokularını belirlemek hizmet dağılımını ve bunlara ilişkin fonksiyonel ve şehirseller mekanları saptamak,

- . Dokunun sınırlarını doğal ve yapay olarak araştırmak bu sınırları kuvvet derecelerine göre değerlendirmek,

- . Doku parçasının şehrin fonksiyonel öğelerine göre yerini belirlemek, etki alanları ile bağlantısını kurmak ve değerlendirmek,

- . Doku parçasının tüm şehir alanına ve geleneksel dokunun tamamına olan oranını saptamak,

- . Ülke ve bölge ölçeğinde çeşitli fonksiyonlara hizmet eden kentlerde yerleşme dokusu saptanan alanların geleceğinin belirlenmesi,

- . Planlama ve uygulama organları ikilisinin gelişmesi sonucunda bu özel alanlar içindeki yabancı elemanlar veya yapıların saptanması,

- . Eski doku parçasının kültürel ve ekonomik değerlerinin anlaşılabilmesi sonucunda buralarda meydana gelen yozlaşma ve tahripler,

- . Tasarım eğitiminin bu yöndeki eksiklikleri nedeni ile hayata atılmış tasarım yapı etkinlikleri ve davranış hatalarını ortaya koymak[19, s.35].

2.1.5. Tez Kapsamında Kullanılacak Sistematiik Yaklaşım

Tez kapsamında kullanılacak olan sistematiik yaklaşım şöyledir: Birinci bölümde konu tanıtılmakta, tezin amacı açıklanmakta ve izlenen sistematiik yöntemden kısaca bahsedilmektedir.

İkinci bölümde, geleneksel Türk konutunun genel özellikleri, konutların oluşturduğu yerleşim dokusu, sokak, mahalle ve şehir düzeyinde ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bugün meydana gelen sosyo-kültürel ve fiziksel değişimler arasındaki uyumsuzluk incelenmekte ve bu konularda yapılmış olan çalışmalar konuya yaklaşım biçimlerine göre sınıflandırılarak tanıtılmakta, kısaca bu çalışmalardaki eksik yönlerden bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde, geleneksel Türk konutunun doku oluşturma özelliği, doku oluşumunu etkileyen faktörler üç ana başlık altında toplanarak incelenmektedir. Bunlar, doğal veriler, biçimlenme verileri ve sosyo-kültürel yapıdır. Doğal veriler, iklim özellikleri-doğal çevre ve topoğrafya olarak iki aşamada incelenmektedir. Biçimlenme verileri; yerleşim düzeni, plan kurgusu ve mekansal düzen, biçimlenme özellikleri, dış renklendirme açısından bölgesel özellikler, çatı örtüsü farklılıkları, cephe özellikleri, kat adedi açısından incelenerek, bunların doğal verilerle ve sosyo-kültürel yapıyla ilişkileri kurulmaya çalışılmıştır. Sosyo-kültürel yapı, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özellikler ve bunların mekanın biçimlenmesine etkileri kapsamında incelenmektedir.

Dördüncü bölümde, yukarıda oluşturulan sınıflandırma doğrultusunda, gerek Osmanlı İmparatorluğunun önemli şehirleri olması, gerekse göstermiş oldukları dokusal farklılıklar ve genel yerleşim özellikleri nedeniyle Edirne, Bursa, Trabzon incelenmektedir.

Beşinci bölümde, Geleneksel konuta ve oluşturdukları yerleşim dokuları hakkında yapılmış olan çalışmalar teorik ve uygulamalı düzeyde olmak üzere incelenmektedir. Bu çalışmaların tanıtımı ve eleştirisi yapılmakta ve bunlardan derlenen sonuçlar sunulmaktadır.

Altıncı bölümde ise; tezin amacı, izlenen sistematik yöntem, sonuçların ilkeler halinde sıralanması ve bu sistemin tasarımcıya nasıl bir rehber olabileceği doğrultusunda öneriler sunulmaktadır.

3. BÖLÜM: GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN DOKU OLUŞTURMA ÖZELLİKLERİ, DOKU VE DİĞER ÖZELLİKLERİN KENT BİÇİMLENMESİNE ETKİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ SİSTEMİ

Geleneksel yerleşmelerdeki doku oluşumunda etkili olan özellikleri, sistematik bir biçimde inceleyebilmek için doğal veriler, biçimlenme verileri ve sosyo-kültürel yapı ana başlıkları altında topluyoruz.

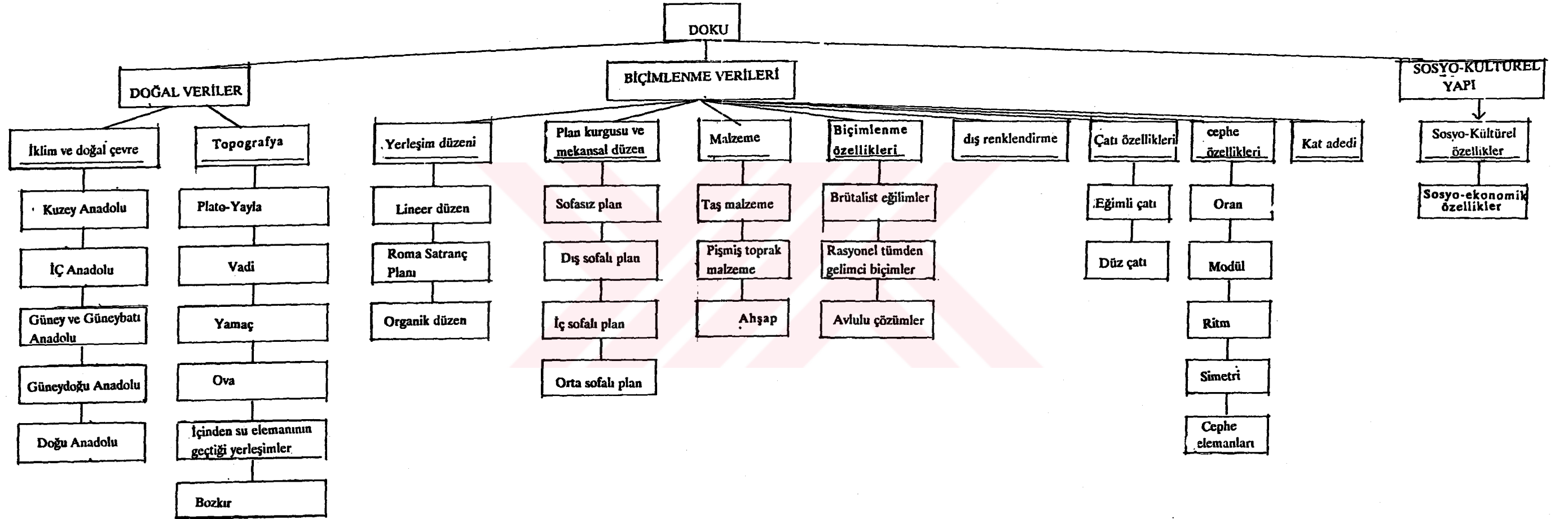
3.1. Doğal Veriler

Yerleşmelerin kuruldukları yörelerin doğal çevre verileri, iklim ve topografyası bu yerleşmenin oluşumunda önemli etkindir. Doğal veriler yerleşmenin konumlandırılmasından, yapım biçimi ve malzeme seçimine kadar etkili olan bir faktördür. Ayrıca doğal veriler tez kapsamında iklim ve doğal çevre, topografya alt başlıkları ile incelenecektir.

3.1.1. İklim ve Doğal Çevre

Doğal çevre, mimariyi biçimlendiren gerek yapı içinde gerekse dış çevre koşulları içinde uyum sağlamak isteyen insanın gereksinimleri ile bütünleşen önemli bir etkindir. Ülkemizin çeşitli yörelerinde iklim ve arazi yapısının farklılığı yerleşme dokularının biçimlenişinde önemli rol oynamıştır. Hatta aynı iklim koşullarının bazı yörelerde yararlı etkileri olurken, diğer bazı yörelerde zararlı etkileri olabilmektedir. Güneydeki yerleşmelerde alabildiğine daralan gölgeli sokaklar, serin rüzgârları alabilecek biçimde yönlendirilmişken, kuzeydeki yerleşmelerde güneşe açık, ama rüzgârları perdeleyecek biçimde yönlendirilmiştir[7, s.69].

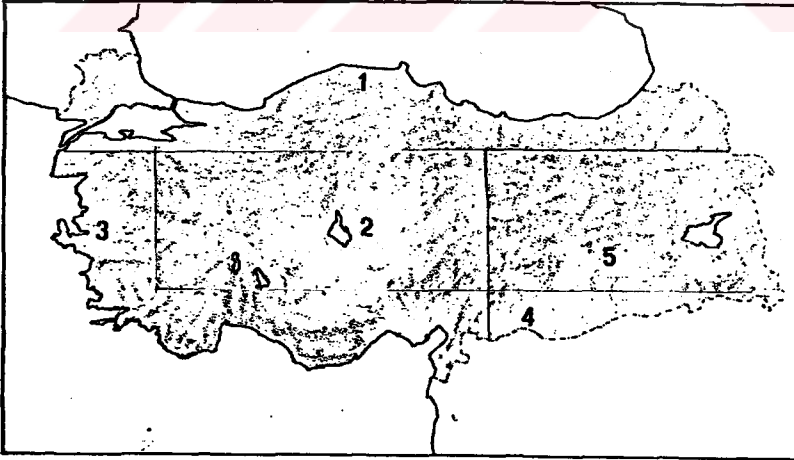
Tablo 3-1. Doku Oluşumunu etkileyen Etmenler

Geleneksel mimarimizin çoğunlukla yer aldığı Anadolu'nun doğal verileri, yapının biçimini, uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. Çevre çeşitli iklimlerin etkisi altındadır. Tek bir mevsim içinde bile çok farklı doğal değişimler olabilmektedir. Tüm bu değişimler, yapının araç gereç düzeninde kendini göstermiştir. İşte bütün bunların bir araya gelmesi Anadolu'da değişik sonuçların doğmasına neden olmuştur[12, s.32].

Murat Eriç Anadolu'ya ısısal kuşak olarak en düşük sıcaklık ortalamalarına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır. I. bölge: Marmara-Karadeniz (0-9° C) II. bölge: Az yüksek İç Anadolu (7-16°C) III. bölge: Çok yüksek doğu ve güneydoğu Anadolu (14-27°C). Bu sınıflandırmada Ege ve Akdeniz bölgesi sınıflandırma kapsamına alınmamıştır[20, s.26]. Bu sebepten dolayı Önder Küçekerman'ın yapmış olduğu sınıflandırma esas olarak alınmaktadır (Şekil 3-1).

Anadolu'nun iklim bölgeleri;

Şekil 3-1. Anadolu'nun iklim bölgeleri[12, s.30]

Kuzey Anadolu,
İç Anadolu,
Güney ve Güneybatı Anadolu,
Güneydoğu Anadolu,
Doğu Anadolu

Anadolu'nun farklı iklim bölgelerine ayrılması ve bunların her birinin de kendi aralarında büyük değişiklikler göstermesi buralarda kurulan evlerin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Dışta, yapı tekniği malzeme seçimi, çatı örtüsü ve yerleşim düzenindeki etkileri ile karşımıza çıkar. Örneğin Kuzey Anadolu'nun verileri ahşap yapıyı, Orta Anadolu'nun verileri kerpiç ve taş yapıyı, Batı Anadolu'nun verileri taş yapıyı, Güney Anadolu'nun verileri ise ahşap yapıyı ortaya çıkarmıştır[12, s.32].

3.1.1.1. Kuzey Anadolu

Kuzey Anadolu'da bölgenin doğal verileri ahşabın kullanılışını öne çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak tüm çevrenin kuruluşunda ileri düzeyde ahşap işleme ustalığı görülür. Türk evinin bu bölgedeki evriminde de bu ileri düzeyde ahşap ustalığı, bölgenin kendine özgü ve değişik yorumları ile karşımıza çıkar[12, s.33] (Şekil 3-2).

Kuzeybatı Anadolu'da, Safranbolu'da Türk evi yapısal kuruluşu içinde yer alan ahşabın ilginç ve özgün yorumlara ulaştığını görüyoruz (Şekil 3-3).

Şekil 3-2. Trabzon'dan bir örnek[21, s.36]

Şekil 3-3. Safranbolu

3.1.1.2. İç Anadolu Bölgesi

Anadolu'nun ortasında olan ve Kuzeyde Koroğlu dağları, batıda Ege bölgesi, güneyde toros dağları ve doğuda Kayseri, Niğde bölgesi ile Akdağları tarafından sınırlanan karasal iklimli ve çorak örtülü bu büyük düzlük içinde bulunan evler, İç Anadolu evleri olarak ayırdedilebilir[22, s.61].

İç Anadolu bölgesinin yağışları az, ağaçları seyrek. Geniş düzlükleri ve yer yer kavak ağaçları bulunur. Yerleşim dokusu olarak bölge şöyle bir tablo çizmektedir. Yassı evleri kerpiç duvarları ile Anadolu'nun ortasında bir küçük Asya'dır (Şekil 3-3). Dış etkilerden en fazla uzak kalmış ve İç Asya ile bağlantısını korumuştur. Bu bölgenin evleri aynı zamanda Anadolu'nun tarih boyunca vücuda getirmiş olduğu "OTOKTON" ev tipleri ile yakın ilgileri sürdürebilmişlerdir [22, s.42].

Şekil 3-3. Ankara[23, s.29]

3.1.1.3. Güney ve Güneybatı Anadolu Bölgesi

Ege ve Batı Anadolu Evleri

Bu bölge batıda Ege sahilleri ile kesin bir şekilde sınırlanmışken, doğu, kuzey ve güney yönlerinde kesin olarak sınır içine alınmamaktadır[22, s.62]. Bu bölgede rasyonel biçimlerin tercih edilmesinin nedeni sıcak Akdeniz ikliminin hakim olmasıdır[2, s.31].

Bodrum ve Ege'nin bazı kıyı kesimleri ada (taş işçiliği) mimarisi özelliği taşımaktadır. Taşla inşa edilen bu yapılarda taşların yüzeyleri ortada açıkta kalır. "Böylece daha az harç gider. Bu şeritlerin belli bir kalınlıkları vardır. Bu kalınlık, taş üzerinde gölge atar. Bu gölgeli ve güneşli taş yüzeyleri arasında bir hava değişimi olur. Bu yüzden bu duvarların ev içlerini daha serin tuttukları söylenmektedir. Bütün duvarlara, içte ve dışta ak badana yapılır. Doğrama ve kaplamaların kahve renkleriyle, gerenin moruyla, ak badananın karşılığı Akdeniz'e özgü bir güzelliği oluşturur. Güneş ışınlarını yansıttığı için de ısının ev içlerine geçmesini de daha bir önler"[24, s.125] (Şekil 3-4).

Şekil 3-4. Bodrum[24, s.62]

Akdeniz ve Güney Anadolu

Antakya'dan başlamak üzere Adana ve çevresini içine almaktadır. Torosların güney yamacından sahile kadar olan bölgede, adeta tropikal bitkiler arasındaki evler, sıcak iklim yapıları karakterini taşır (Şekil 3-5). İklimin sıcak olmasından dolayı hayatın büyük bir kısmı dışarıda geçer[22, s.29].

Şekil 3-5. Antalya Kaleiçi

G.Anadolu'da yapısal kuruluş için seçilen malzemeyi etkileyen doğal koşullar bölgeye özgü bir çevreyi oluşturur. Bu bölgenin aşırı sıcak oluşu hem çevrenin oluşturulmasında hemde yapısal düzenin ve malzemenin seçiminde ilginç çözümleri getirmiştir. Ahşap ve taş, ısı yalıtımı ve çevreye uyum açısından özgün uygulamalara ulaşmıştır[12, s.36].

3.1.1.4. Güneydoğu Anadolu

Bu bölge Kuzeyde güneydoğu torosları, batıda Amanos dağları ve Akdeniz, güneydoğuda Suriye çölü ile sınırlanmıştır[22, s.65]. Bölgede yazları çok sıcak geçmesi avlulu plan tipinin oluşumunda başlıca etkindir[2, s.32]. Benzer şekilde malzeme olarak taşın kullanılması yine iklim özellikleri ile ilişkilidir. Bunun sonucunda meydana gelen doku diğer bölgelerden farklı bir kimliğe ulaştırmaktadır (Şekil 3-6 - Şekil 3-7).

İskenderpaşa Konağı'nın doğu cephesi

Şema 3-6. Diyarbakır İskenderpaşa konağının doğu cephesi[25, s.2345]

Şekil 3-7. İskenderpaşa konağı havuzlu Eyvan Diyarbakır [25, s.2346]

3.1.1.5. Doğu Anadolu

Doğu Anadolu bölgesinin ayırıcı özelliği Kafkasya ile ilgili olduğu söylenebilecek ahşap hatıllı taş mimarisidir. Bölgenin soğuk iklim koşulları nedeni ile rasyonel biçimler ve düz toprak dam tercih edilmiştir. Pencere dar ve az sayıdadır. Çoğu evde kış odalarının tümüyle penceresiz yapıldığı da görülür. Böyle yerlerde çatı penceresi uygulamasına gidilir[2, s.33].

Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Erzurum'da yapı kuruluşunda taş ve ahşabın yorumlanışında ilginç bir ustalık görülür (Şekil 3-8) (Şekil 3-9). Böylece taş artık yalın bir malzeme değil, özgün bir yapı ögesi olarak karşımıza çıkar[12, s.37].

Şekil 3-8. Erzurum[12, s.37]

Şekil 3-9. Ahşap hatıllı taş kullanımı Erzurum[12, s.38]

İklim özelliklerinin yapı içindeki odaların biçimlenişine etkisi ise şöyle olmaktadır. İklim değişiklikleri nedeni ile yapı içindeki odalar ya sürekli ya da belirli süreler içinde kullanılmaktadır.

Anadolu'nun birçok bölgesinde, yaz ve kış süresinin ayrı ayrı evlerde geçirildiği görülür. Böyle olmakla birlikte genellikle her iki biçimdeki evde hem "açık-serin" hem de "kapalı-iyi korunmuş" odalar düzenlenmiştir. Bu tür odaların kuruluş açısından genel ilkelerini Önder Küçükerman şöyle sıralamaktadır:

Yapı içinde uygun yön (serin esintilere açık vb.)

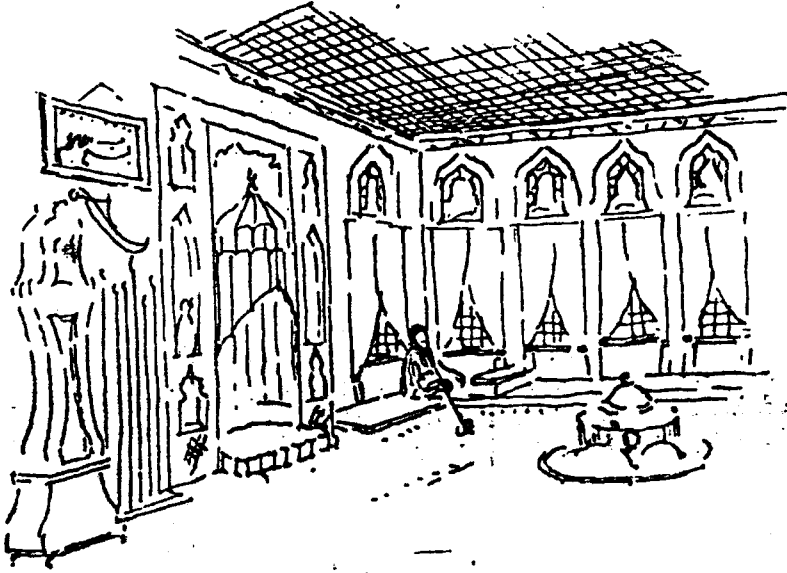
Yapı içindeki durum (üst kat, köşe vb)

İnce geçirimli (ince duvar, ince döşeme, ince tavan vb.)

Uygun boyut (yüksek, geniş, açık vb)

İç ve dış ilişkilerde açıklık (büyük pencere vb.)

İç düzenlemede özen (uzun süre oturulduğu için)

Şekil 3-10. İç mekna[12, s.94]

"KAPALI İYİ KORUNMUŞ" olan kış odası ise şöyle görülüyor.

Yapı içinde uygun yön (Serin esintilere kapalı)
 Yapı içindeki durum (Arakat, ara oda vb.)
 Kalın geçirimsiz yapı malzemesi
 Uygun boyut (Alçak, dar, kapanık vb.)
 İç dış ilişkilerde kapalılık (küçük pencere kapağı)
 İç düzenlemede yalınlık

Bütün bu sayılan durumlar, yapı içinde değişiklikler taşıyan bölümleri oluşturmuştur[12, s.40].

Kışın soğuk olan bölgelerde evlerin daha korunumlu, yazın sıcak olan yerlerde ise yaşayışın daha ziyade dışarda yani avluda olmasını getirmiştir[22, s.28]. Bunların dışında iklim özellikleri plan kurgusunu etkilemektedir. Örneğin: Doğu Karadeniz bölgesinin çok yağışlı olan iklimi dik açılı rasyonel biçimleri zorunlu kılmıştır. Doğu Anadolu'daki soğuk iklim koşulları da böyle bir biçimlenmeyi zorunlu kılıyor. G.Doğu Anadolu bölgesinde ise yazların çok sıcak geçmesi avlulu plan tipinin gelişmesinde önemli bir etkidir. Ege kıyılarında ise rasyonel plan tipinin tercih edilmesinin nedeni sıcak Akdeniz iklimidir[2, s.32].

3.1.2. Topografya

Kentin formunun belirlenmesinde arazinin sınırları, eğimi, su özellikleri, bitki örtüsü, jeolojik biçimleri etkili olmaktadır. Arazinin tüm bu özelliklerine göre formun geometrik ya da organik olacağı doluluk boşluk oranları (yoğunluk) lineer ya da ışınsal dağılım gösterip gösteremeyeceği belli olur. Arazinin sınırları ise kentin nereye kadar gelişip, büyüyebileceğini gösterir[4, s.74].

Anadolu'nun doğal yapısındaki özelliklerin gerek Türk evinin biçimi ve gerekse Türk yerleşmelerinin oluşumunda önemli etkileri vardır. Arazi yapısının engebeli oluşu, yerleşmeyi iklim

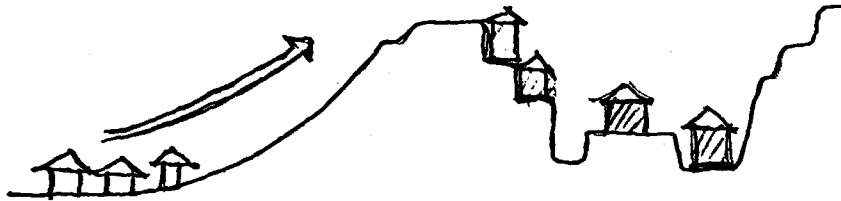
koşullarından çok daha fazla etkilemiştir. Ör: Karadeniz bölgesinin istenmeyen yönü olmasına rağmen arazi engebelerinin sağladığı manzara yüzünden evler genellikle kuzeye dönük kurulmuştur. Buna karşılık düz arazilerde manzara tercihi olmadığından, iklim yerleşmeyi biçimlendiren etkenlerin başında yer almıştır. Yollar düz arazilerde istenen yöne göre biçimlendirilmesine karşılık, engebeler arazilerde eğimin verdiği olanaklar içinde yönlenebilmektedir[7, s.69].

Türk evinin oluşumunda ana ilkelere birisi "yapıyı doğadan ayırma" eğilimidir. Gerçekte Anadolu'nun engebeleri, yapının oluşum kavramında değil doğayla ilişkisinin değişmesinde etken olmuştur. Bunun içindir ki Anadolu'nun tüm bölgelerinde tek bir yaşama kavramına uyan, ama biçimsel ayrılıkları olabilen yapılar bulunmaktadır[12, s.44].

Topografyayı plato-yayla, vadi, yamaç, ova, bozkır ve içinden su elemanının geçtiği bölgeler olmak üzere yedi başlık altında inceliyoruz.

3.1.2.1. Plato-Yayla

Yaylalar dağ tepelerindeki düzlük alanlardır. Yazın ovaların çok sıcak olması nedeniyle ovalara yakın dağlardaki yaylalara çıkılmaktadır. Buralar yazın serin ve hayvan otlatmak için elverişli durumdur.

Şekil 3-11. Anadolu'da Alışlagelen Yaylalara Çıkış[26, s.52]

Yaylalar kısa bir zaman için kullanıldığından düzensizdir (Şekil 3,12). Evleri kaba ve ucuza malolacak şekilde yapılmıştır. Bu evlerde iyi işçilik aranmaz. Yüksek yaylalarda kışın kimse kalmamaktadır, bazen bir bekçi tüm yaylayı bekler. Mimari yönden dikkate değer tarafı, aynı plan tipinin hem köyde hem de yaylada uygulanmasıdır. Genel olarak dağınık bir yerleşim sergilerler[27, s.78].

Şekil 3-12. Bolu-Seben kuzgölcük köyü yaylası

3.1.2.2. Vadi

Vadi yerleşmesinde örnek olarak Artvin'i (Çoruh) verebiliriz. Doğu Karadeniz bölgesinde Çoruh vadisinin sol kıyısına hakim bir vadi üzerine kurulmuştur. Karadeniz'in en farklı ev tiplerinden biri Çoruh'ta bulunmaktadır. Trabzon yakınından itibaren Çoruh ağzı, karada Gümüşhane, Çoruh vadisi Ardahan ve Ahıska'ya kadar uzanan

bir alan üzerine yayılmış olan bu evlerin kendilerine özgü ve klasik plandan farklı planları ve tarzları vardır. Bulundukları bölgenin çok yağışlı ve iç kesimlerde kışın çok soğuk olması, planları üzerinde, yoğun ormanlık ile örtülü olması yapı teknikleri üzerinde etkili olmuştur. Yerleşim dokusu olarak evlerin dış görünüşleri enine bir gelişme göstermek yerine dikeydir (Şekil 3-13). Bunun sebebi arazinin çoğu kez çok dik, zemin kat veya katlarının da yüksek tutulmuş olmasındandır[22, s.59].

Şekil 3-13. Artvin’de M.Edip Dinç evi[28, s.31]

3.1.2.3. Yamaç

Eğimli bölgelerde yamaçlar bakımından esas etken, zeminin güneşe göre yönelmesidir[6, s.76]. Yamaçta oluşmuş bir yerleşime örnek olarak Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Mardin yerleşimini örnek verebiliriz.

Üzerinde bulunduğu tepenin güney yamacında sınırlı büyüme alanına bağlı olarak X.yy’dan beri hemen hemen aynı boyutlarda kalan Mardin Şehir dokusu son derece sıkışık bir görünüm sunar. Geometrik bir düzen göstermeyen, tersine organik olmanın çarpıcı bir örneğini oluşturan bu dokunun asıl ögesi geleneksel evlerdir[29, s.82].

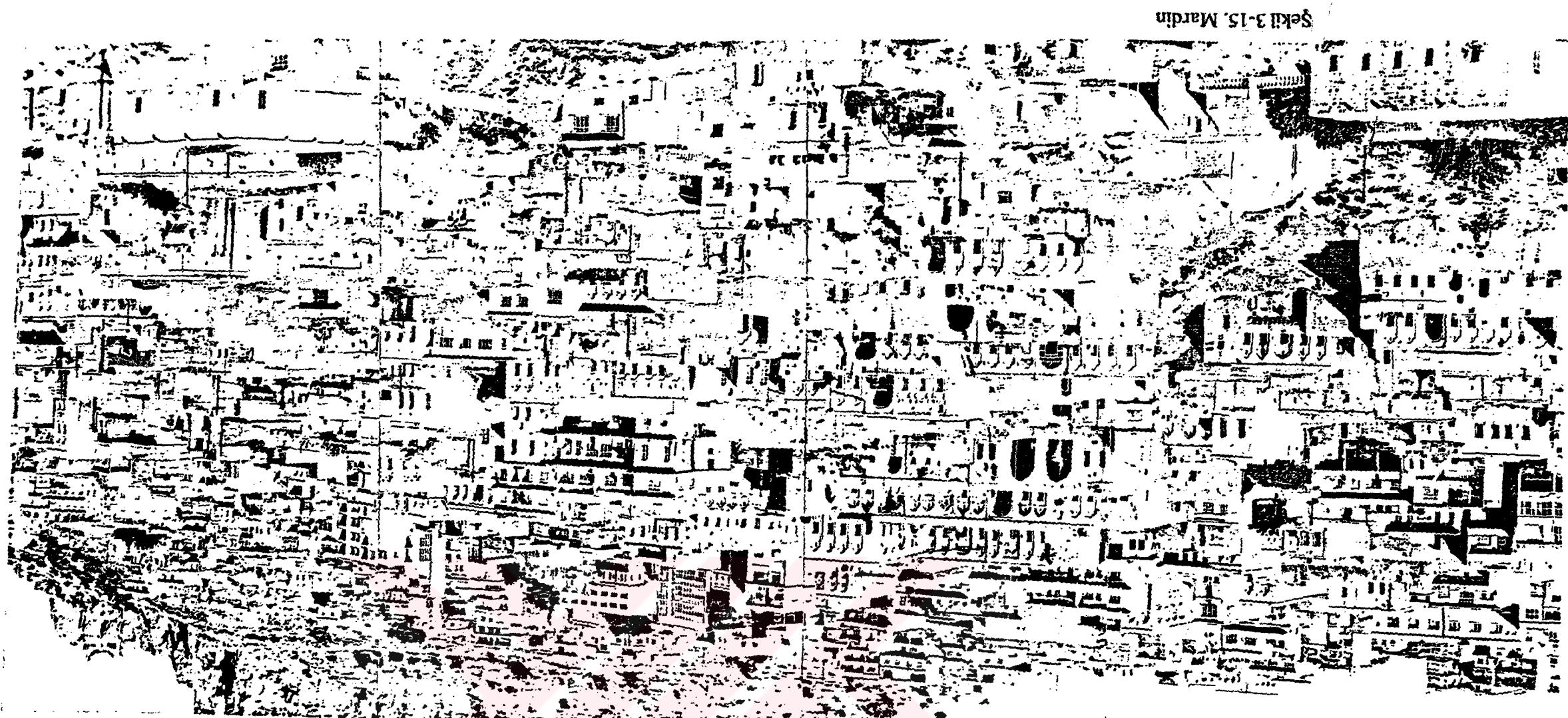
Mardin'deki parselasyonun tanımı topografyadan kaynaklanan farklı bir içeriğe sahiptir. Parselin eğimli bir arazide yer alması ve derinliğin fazla olması düz arazide olduğu gibi sadece giriş katının parsel üzerinde oluşmasının aksine diğer katlarında zaman zaman parsel üzerinde yapılanmasını sağlamıştır. Daha açık olarak giriş katında topografyanın izin verdiğince oluşan yapılar bir üst kata geçildiğinde kısmen teras kısmen de yapılanma alanı olarak kullanılırken bazende toprak zemininin bu katta devam etmesi durumunda yapılanma yeniden parsel üzerinde oluşur[29, s.83].

Doğal koşulların belirlediği şehir surları içindeki dokunun sınırlı olması geleneksel evlerde yatayda yaygın bir planlama anlayışının gelişmesini engellemiş, bu noktada topografyanın kullanımı zorunlu hale gelmiştir (Şekil 3-15).

Bu dokunun en belirgin özelliği Anadolu'daki eski yerleşmelerin bir çoğunun ve Türk döneminin karakteristiği olan sokaklarıdır (Şekil 3-14).

Şekli 3-14. Mardin genel görünüm[29, s.80]

Sekil 3-15. Mardin

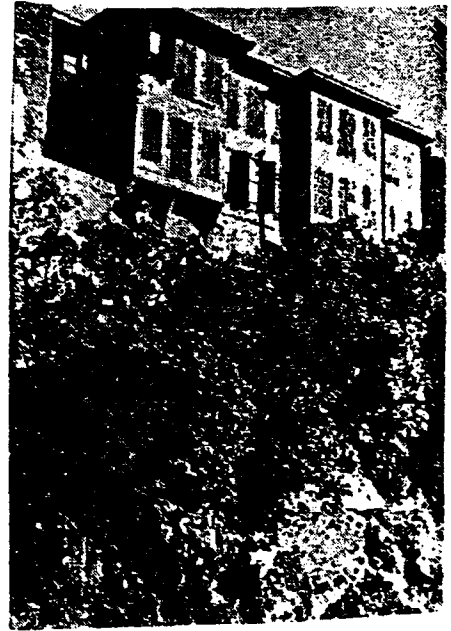
3.1.2.4. Ova

Bazı bölgesel ev tipleri ve bunların oluşturduğu yerleşme dokusu tabiatın yarattığı kesin sınırlar içinde kalmıştır, bağlantılarının ise sınırları o kadar kesin değildir. Bu durumda sınırdaş iki tipin aynı zamanda bulunduğu gözlemlenir. Bu durum daha çok ova ve düzlüklerde, tabii jeografik ayrımların bulunmadığı yerlerde karşılaşılır [22, s.29].

Düz bir doğal çevre üzerinde kurulmuş Türk evi ve eğimli bir arazi üzerinde kurulmuş olan Türk evi arasında odaların kuruluşu ve çevre ile ilişkilerde yani temel ilkelerde herhangi bir fark görülmez. Her ikisinde de baş oda yine çevreye açıktır. Diğer odalar ise kapalıdır ve iyice korunmuştur [12, s.194]. Ancak bu iki yerleşmenin yarattığı doku etkisi üçüncü boyutta farklılaşır (Şekil 3-16) (Şekil 3-17).

Şekil 3-16' Bursa [12, s.194]

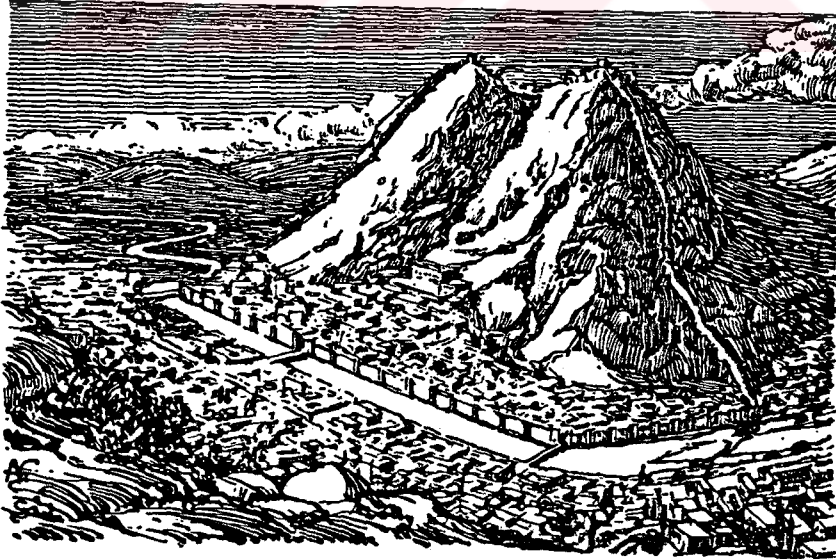

Şekil 3-17 Alanya [30, s.29]

3.1.2.5. İçinden Su Elemanının Geçtiği Yerleşim

Su elemanı bir yerleşmenin kuruluşunda bir sınır elemanı veya ayırıcı bir eleman özelliğini taşıyabilir. Böyle bir yerleşmeye örnek olarak Amasya'yı verebiliriz.

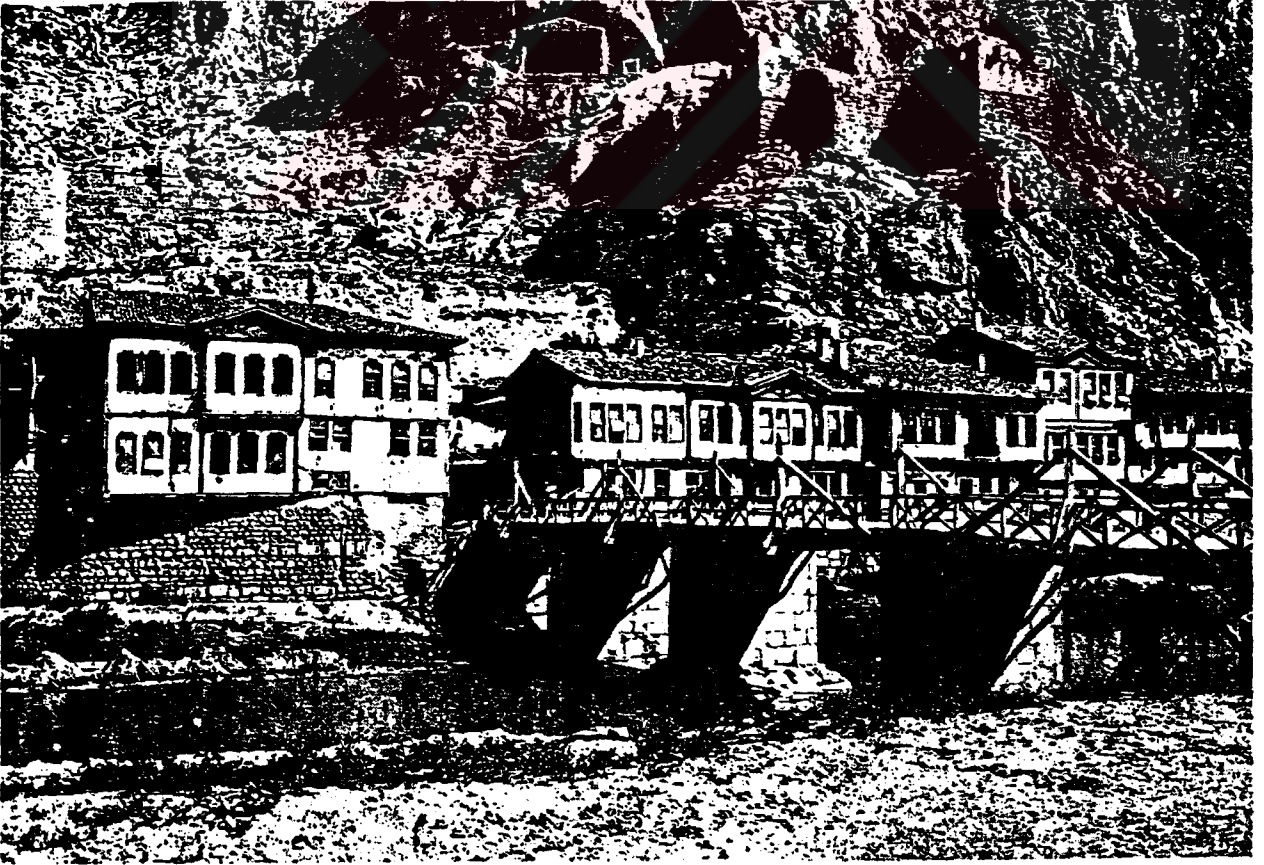
Yeşil ırmağın ikiye böldüğü kentte yerleşme, kale ile yeşilirmak arasında kalan kuzey kesiminin darlığı nedeni ile alanı daha geniş olan yeşilırmağın güney kıyısına yayılmıştır. Kuzey kesimindeki mahalleler kale ile yeşilirmak arasına dizilmişlerdir. Ferhat ve Lokman dağları arasındaki topografik boğaz şehrin iki ucuna gidildikçe genişler. Kentin güney kesimi dikdörtgen şeklindeki yapı adaları ile düzenli bir dokuya sahiptir (Şekil 3-18). Ancak bu yerleşme şeridinin doğu ve batı ucunda karışık ve düzensiz bir kent dokusu görülmektedir[31, s.466].

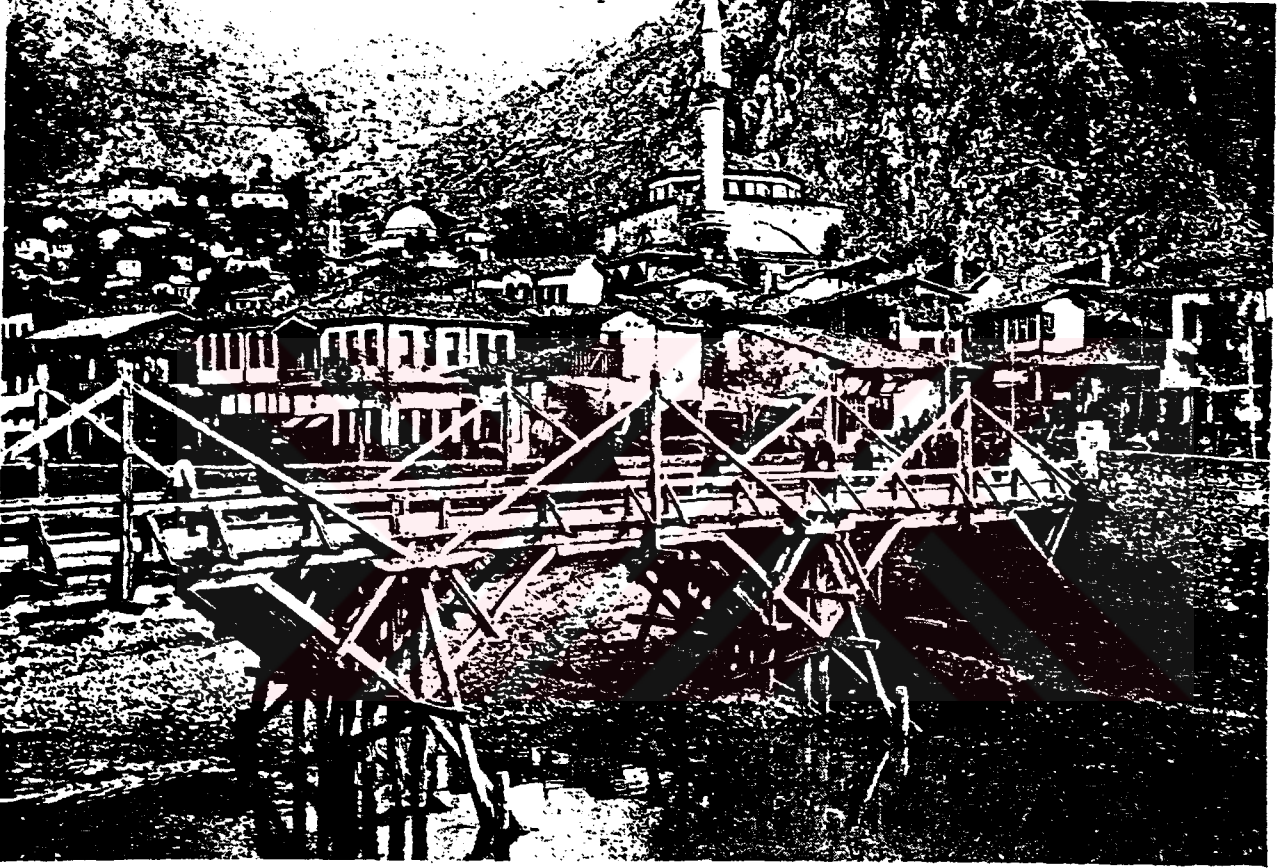
Şekil 3-18. 19.yy.'da yapılan Amasya Gravürü[31, s.481]

Şekil 3-19. Yeşilırmak kıyısındaki yalılar Amasya [31, s.482]

Şekil 3-20. Amasya[31, s.482]

Şekil 3-21. Amasya Eski hükümet köprüsü[31, s.500]

3.1.2.6. Bozkır

Bozkır, otsu bitkiler veya bodur ağaçlardan meydana gelen kurakçıl oluşumdur. İç Anadolu'daki yerleşmeler bozkır yerleşmesine örnektir.

Anadolu'nun ortasında olan ve kuzeyde Koroğlu dağları, batıda Ege bölgesi, güneyde Toros dağları ve doğuda Kayseri Niğde bölgesi ile Akdağları tarafından sınırlanan karasal iklimli ve çorak örtülü bu büyük düzlük içinde bulunan evler, İç Anadolu evleri olarak ayırdedilebilir[22, s.33].

İç Anadolu bölgesinin sınırında bulunan Eskişehir, Afyonkarahisar ve Beyşehir'de çatılaşma eğilimi kerpiçtir ve buralarda farklı bir ev tipi doğmuştur. Aynı şey Karadeniz bölgesi sınırında bulunan Sivas içinde söylenebilir[22, s.34].

3.2. Biçimlenme Verileri

Biçimlenme verilerini yedi ana başlık altında toplayabiliriz.
yerleşim düzeni,
plan kurgusu ve mekansal özellikler,
malzeme,
biçimlenme özellikleri
dış renklendirme açısından bölgesel özellikler,
çatı örtüsü farklılıkları,
cephe özellikleri,
kat adedi.

3.2.1. Yerleşim Düzeni

Bölgelerin topoğrafik yapılarının özellikleri doğrultusunda farklı yerleşim dokuları oluşmaktadır. Geleneksel Osmanlı-Türk kentlerinde karşılaştığımız üç çeşit yerleşim düzeni vardır.

Lineer yerleşim
Organik yerleşim,
Roma satranç planı düzeni,

3.2.1.1. Lineer yerleşim

Tarihin hemen hemen her döneminde görülebilen Lineer yerleşim sistemi, genellikle arazinin yapısına uygun olarak gerçekleşir. Bir nehir kıyısında, doğrusal giden bir hattın yanında, Lineer yerleşim formu görülebilir. Bu sistemde ana merkez hattın orta kısmında yer alır. Diğer fonksiyonlar bu noktaya doğrusal olarak bağlanır[6, s.71].

Kıyı yerleşmeleri özelliğini taşıyan çoğu Karadeniz kentlerinde Lineer bir yerleşim düzeni ile karşılaşmaktayız. Trabzon böyle bir yerleşim özelliği taşıyan tipik bir örnektir. Kentte kademeli platolardan ve vadilerden yararlanan yoğun bir merkez sahil boyunca, merkezden uzaklaştıkça yoğunluğu düşen bir Lineer bir gelişme, güneyde ve dağ bölgesinde çok seyrek tek tek evlerle devam eden bir görüntüsü vardır[32, s.162].

Karadeniz Sahilinde bulunan Amasra, Sinop, Ünye, Bolaman, Ordu, Giresun, Tirebolu, Vakfıkebir evlerde sahile paralel bir alanı kaplamaktadır[22, s.58].

3.2.1.2. Roma Satranç Planı

Roma satranç planı olarak adlandırılan yerleşim düzeni ile Edirne'de karşılaşmaktayız. Roma İmparatoru Hadrianus zamanında savunma amacıyla şehre kale yaptırtmıştı. Bunun dört köşe olması sur içerisinde de satrançvari bir yerleşim dokusunun meydana gelmesine neden olmuştur. Cadde ve sokakların surlar boyunca yer alması bunların doğrusal olmasını etkilemiştir[33, s.69].

3.2.1.3. Organik Yerleşim

Organik doku, arazi yapısına bağlı kalarak geometrik formları dikkate almadan belirli bir eğrisellik içinde elde edilen kent formudur. Her dönemde görülmesine rağmen, özellikle ortaçağda bu tip kent formları oldukça çoktur[6, s.79].

Osmanlı-Türk kentleri normal iskân şartlarının dışında başka bir düzene zorlanmamış, rijit bir şehircilik sistemine getirilmeye çalışılmamış; saray gibi bir müesseseye bağlı bir topluluk haline getirilmemiştir. Bu nedenle şehirler yapay bir düzene bağlı olmadan gelişebilmişlerdir. Şehirlerin kurulmasında uygulanan kurallar formalizm ve otokrasiden doğmuş kurallar değildir. Böylesi zorlamalara olanak vermeyen demokratik yaşayışın ve organik kuruluş ve gelişimini ön planda tutan bir sistem olmuştur[3, s.258].

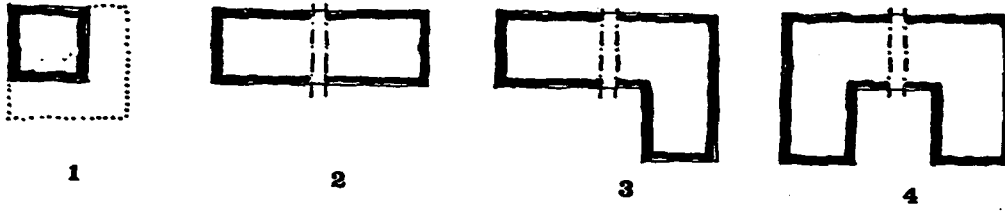
3.2.2. Plan Kurgusu ve Mekansal Düzen

İklim ve doğal çevre verileri, sosyo-kültürel veriler doğrultusunda gelişen plan kurguları ve mekansal düzenler gelişim sıralarına göre, Sofasız plan, dış sofalı plan ve orta sofalı plan tipleridir[34, s.22].

Genel olarak Anadolu'nun kuzey kesimi kapalı, Ege ve Akdeniz kıyıları açık sofalı, Diyarbakır ve Mardin'de ise avlulu plan tipleri ile karşılaşmaktayız[2, s.33].

3.2.2.1. Sofasız plan tipi

Türk evinin en yalın durumudur. Odaların birbirleri ile bağlantıları için evin dışına çıkılır (Şekil 3-22). Bu nedenle zorunlu durumlar dışında daha çok sıcak iklim bölgelerinde uygulanmıştır[12, s.102].

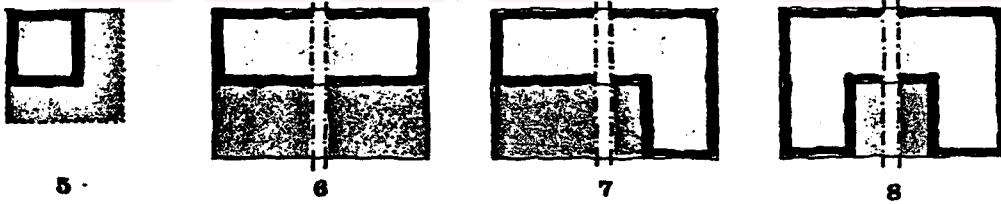

Şekil 3-22. Sofasız Plan[12, s.102]

Sofasız plan tipine sahip olan evlerde, sokak cephesi dışa kapalı, avlu cephesi ise açıktır. Daha çok tek katlı olan bu evlerde avludan direkt olarak odaları görmek mümkündür. Çok odalı olanlarda farklı yönlerde uzanmış kollar algılanır[35, s.62].

3.2.2.2. Dış Sofalı Plan Tipi

Türk evinin yalın durumunun birinci aşamasıdır (Şekil 3-23). Odalar arası ilişkiler, yapı altında "üst örtülü" bir orta alan yardımı ile düzenlenmiştir. Daha çok sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde uygulanabilmektedir[12, s.102].

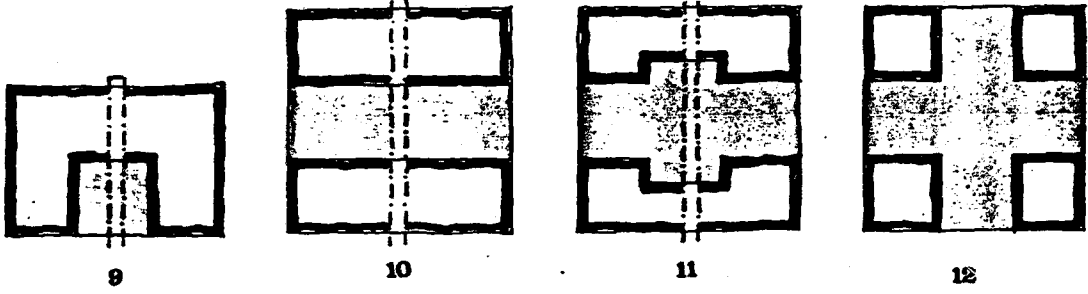

Şekil 3-23. Dış Sofalı Plan[12, s.102]

Dış sofalı plan tipinde, açık sofa genellikle avlu cephesine yöneltilirken, odalar sokak cephesine yerleştirilmiştir.

3.2.2.3. İç Sofalı Plan Tipi

Odalar arası ilişkiler bütünüyle yapı içinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 3-24). Daha çok dış etkilere karşı korunmuş bir orta alan kurmayı gerektiren durumlarda uygulanmıştır[12, s.103].

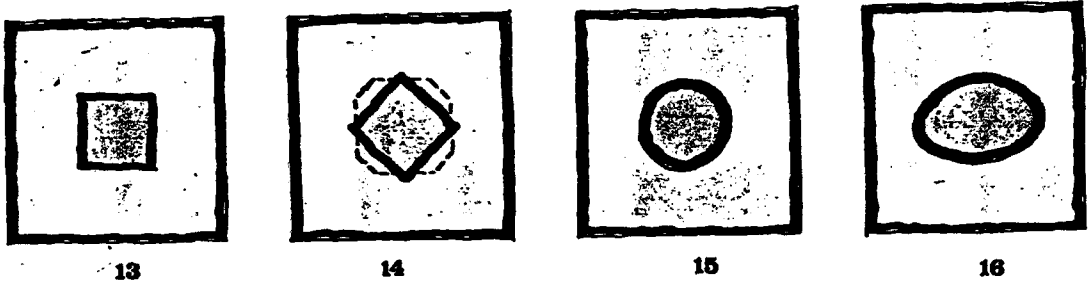

Şekil 3-24. İç Sofalı Plan [12, s.103]

İç sofalı plan tipinde sofanın iki yanına odalar sıralanmıştır. Odalardan birinin küçük olması halinde sofa biraz dışarıya taşar.

3.2.2.4. Orta Sofalı Plan Tipi

Yapının tam ortasına çekilmiş olan orta alan, odaların birbirleri ile bağlantılarını sağlar (Şekil 3-25). Belirli sıkışık yerleşmelerde ve soğuk iklim bölgelerinde uygulanmıştır [12, s.103]

Şekil 3-25. Orta Sofalı Plan [12, s.103]

Orta sofalı evlerde, sofanın pencerelerle bağlantısı eyvanlar yardımıyla olmaktadır. Bu sayede ışık alması sağlanır. Eyvanların dört cepheye açılması ile en gelişmiş plan tipine ulaşılmıştır [35, s.62]

Tablo 3-2. Türkiye Plan Tipleri[35, s.63]

SOFASIZ	ÜÇ ODALI 			
	ÜÇ ODALI 	EYVANLI 	EK SOFALI EYVANLI 	KÖŞKLÜ
DIŞ SOFALI	ÇIKMA KÖŞKLÜ 	ÇIKMA KÖŞK ODALI 	SIRA ODALI 	KÖŞE SOFALI
	İKİ YÜZLÜ 	EYVANLI 	MERDİVEN SOFANIN UCUNDA 	MERDİVEN ODA SIRASI İÇİDE
İÇ SOFALI	DİP DUVAR SOFALI 	MERDİVEN VE TALİ YERLER SOFANIN DİBİNDE 	EK SOFALI 	
	DÖRT TARAFI KAPALI SOFA 	BİR EYVANLI 	İKİ EYVALI 	İKİ EYVANLI
ORTA SOFALI	ÜÇ EYVANLI 	DÖRT EYVANLI 	UZUN SOFALI DIŞ MERDİVENLİ 	UZUN SOFALI ÇİFT MERDİVENLİ

Türk evinde "odalar ve odalar arası orta alan" ilişkilerinin oluşturduğu plan düzenleri yukarıda açıkladığımız biçimdedir. Bu plan düzenlerinde Türk evinin bir anlamda hem evrimi hem de Anadolu'nun bölgesel özelliklerinin yapıdaki yansıması olarak görülebilir. Gerçekten de sofasız plan tipleri 1,2,3,4 sıcak iklim bölgelerinde görülür. Dış sofalı plan tipleri ılıman bölge özelliği taşıyan bölgelerde görülür. İç sofalı yapı biçimi olan 9,10,11,12 numaralı planlar ise genellikle dış etkilere karşı korunması gereken bölgelerde gelişmiştir. Orta sofalı plan tipleri ise 13.14.15.16 sıkışık yerleşmelerde ve soğuk iklim bölgelerinde gelişmiştir[12, s.104].

3.2.3. Malzeme

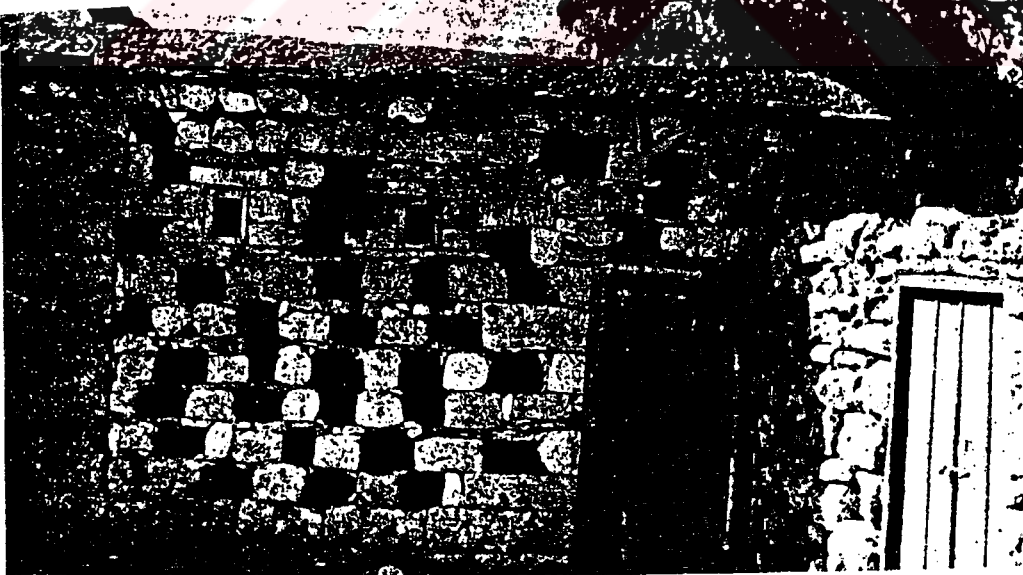
Her malzemenin bir dokusu olduğu gibi o malzemenin yan yana, üst üste konuşu ile de meydana gelen örgü başka bir doku etkisi yaratır. Bu örgü ne kadar çeşitli olursa dokularda o kadar değişik olur. Yapıda tek malzemenin örölüşü ve meydana gelen doku çeşitleri arasına bir de başka malzemenin dokusu katılacak olursa yapı doku bakımından daha zenginleşir. Dokunun zenginliği yapıda kullanılan malzeme ile yapıya kimlik kazandırmak manasına gelir[36, s.37].

Doğal veriler, yerel malzemenin biçimlenişinde ve dokunun meydana gelişinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkar. Dolayısı ile kent dokusuna bakarak o bölgenin iklim, çevre koşulları ve mimarisi hakkında kesin yargı sahibi olabiliyoruz. Yerel malzemenin bölgesel farklılıklarıyla yapılarda, taş ahşap ve pişmiş toprak malzemenin kullanım zorunlulukları doğmuş ve kent dokusu bu farklı biçimlerin kazandırdığı perspektif bir görünüm kazanmıştır[20, s.34]. Geleneksel yerleşmelerde sokağın döşemesi ile zemin katların taş örgüsü sokak boyunca devam eden dokusal bir bütünlük oluştururlar.

□ Hıms	▨ Ahşap hatıllı taş
▤ Kerpiç	▧ Ahşap
▩ Taş	■ Ahşap-Kargir

Şekil 3-26. Malzeme ve yapım teknolojisi açısından bölgesel farklılıklar [2, s.27]

Şekil 3-27. Elazığ civarında bir köy evi

"Tabiata yakın olanlar tabiatla içli dışlı olurlar. Okul bilgileri olmadığı için tabiat onlara hocalık eder. Bu köy evinin taş duvar örgülerinde, ilkel de olsa, sihirli bir tabiat zenginliği ve güzelliği serilmektedir [36, s.37]

3.2.3.1. Taş Malzeme

Doğal bir yapı malzemesi olan taşın kullanımında parçalı birimlerden bir bütüne gidilmesi sonucu geleneksel mimarimize de kendine özgü bir kullanım şekli getirilmiştir. Kümbetlerden kubbeye geçiş geleneksel mimarimizin gelişimi içinde süreye bağlı olarak gerçekleşir. Taş malzemenin yer aldığı genellikle anıtsal ve kalıcı olması istenen yapılardır. Malzemenin kullanım olanakları mimariye yatay çizgiler getirmiştir. Bu yataylık duvar örgüsünde bir sıra taş iki ile üç sıra tuğla kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bağlayıcı malzeme olarak kireç ve pişmiş toprak madde karışımı horasan harcı kullanılmıştır. Dolayısıyla taş duvar bu sıralı tuğla ile konstrüksiyonel bir bağlılık ve kuvvet kazanmıştır. Ancak bazı örneklerde kesme taş sistemi tercih edilmiş ve taş işçiliğinde malzeme olanaklarından olabildiğince yararlanılarak yapıya sanatsal bir bütünlük kazandırılmıştır. Elde edilen sanatsal bütünlük malzemenin sade ve gerçek kullanımından kaynaklanmaktadır. Mimariye getirilen hareket taş malzemenin ölçüsü ile bağımlıdır. Bazı örneklerde taş duvarın yapısına ahşap ve pişmiş toprak beraber girebilmektedir. Ahşabın buradaki görevi yatayda bir bağlayıcılık sağlamaktır. Geleneksel mimarimiz içinde taş işçiliğinin çok çeşitli örneklerine rastlamamız mümkündür [2, s.34].

Şekil 3-28. Sinasos [29, s.31]

3.2.3.2. Pişmiş toprak malzemeler

Taş ve ahşabın çokça görülmediği az yüksek İç Anadolu ve çok yüksek Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki yapılarda pişmiş toprak malzemelerden olan kerpiç kendine yoğun bir kullanım alanı bulmuştur. Özellikle geçirimsiz ve kolay üretilebilir bir malzeme olması nedeniyle günümüzde dahi kullanılabilmektedir. Kerpiç çok defa ahşap bir karkas içinde dolgu malzemesi niteliğinde 28x28 - 13x10 cm. boyutlarında ana ve kuzu kerpicli adları ile yapısına hayvan kılı saman karıştırılıp güneşte kurutulmak suretiyle kullanılmıştır. Kerpiç damlar ahşap bir hasır üzerine kili fazla oranda olan toprağın sıkıştırılması şeklinde yapılmıştır. Ancak dış etkilere özellikle suya dayanıksızlığı nedeniyle bu tür yapıların ömrü az olmaktadır [20, s.34].

Pişmiş toprak malzeme grubuna giren tuğla, sırsız ve sırlı şekliyle geleneksel yapılarımızın önemli bir malzemesi olmuştur. Parçalı malzeme olanakları ile kemer, kubbe formunu mimariye getiren bu malzeme özellikle Selçuklu ve Osmanlılar devrinde sırlı olarak Çini adı altında yüzeysel kaplama malzemesi olmuştur. Bu malzemede taşıyıcılık, koruyuculuk ve süsleyicilik işlevleri bir bütüne erişmiş ve sırlama tekniklerinde görülen mükemmellik ile günümüzde dahi ulaşılamayan bir teknoloji ürünü olmuşlardır [20, s.35].

Şekil 3-29. Doğu anadoludan kerpiç malzemenin şekillendirdiği bir köy görünümü [20, s.35]

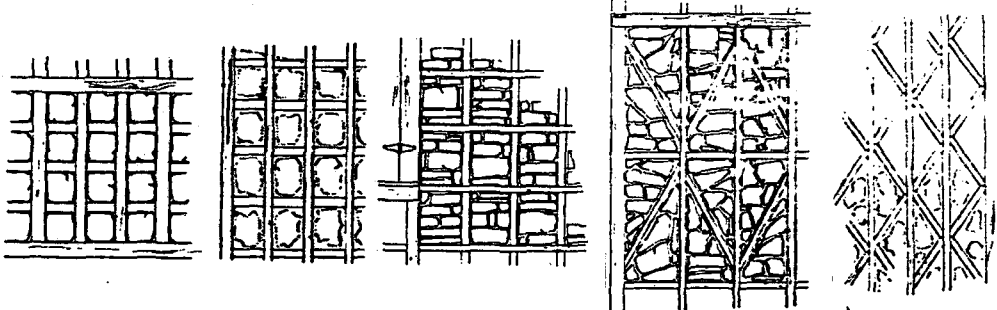
3.2.3.3. Ahşap Malzeme

Doğal bir malzeme olan ahşap, özellikle Marmara ve Karadeniz’de yer alan geleneksel yapılarımızda çok yaygın olarak kullanılmıştır.

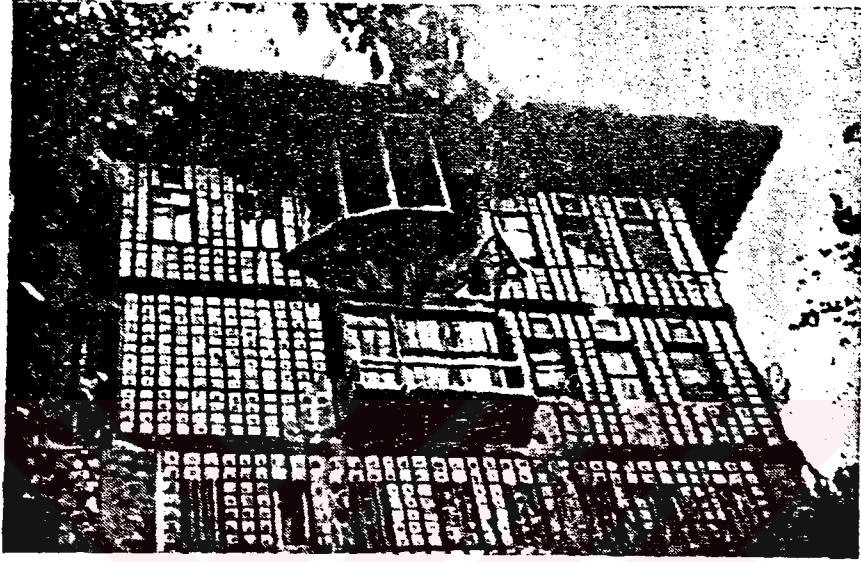
Ahşap malzemenin kullanımında toplumun kalıcı malzeme-ye önem vermeyen felsefi düşüncesinin de önemi büyüktür. Geleneksel yapılarımızda ahşap özellikle karkas sistem olarak yer almış ve sistemin kuruluşunda sadelik ve fonksiyona önem verilmiştir. Seçilen malzemeler Batı Anadolu’da sarıçam, Orta Anadolu’da kavak, söğüt, güneyde sedir, kuzeybatı ve kuzeyde ise kestane, sarıçam ve dişbudak olmuştur. Karkas sistem arasında düşey yönde 50-60 cm aralıklarla aradikmeler kullanılmış, payandalar üst başlık yerine genellikle dikmelerin alt ucuna geçme tekniği kullanılmaksızın tesbit edilmiştir. Karkas arası boşluklar kerpiç, tuğla, taş gibi malzemelerle doldurulmuş veya yöresel özelliklere göre dıştan yatay ahşap kamalar içten ise bağdadi sıvı ile örtülmüştür. Duvar boşlukları ahşap kapaklar ve alçının yer aldığı kafa pencereleri kullanılarak çözümlenmiştir [20, s.36] .

Yaygın bir şekilde ahşap kullanımını Doğu Karadeniz köylerinde görmekteyiz. Burada kullanılan ahşap iskeletli sistemde farklı dolgu sistemleri ile karşılaşmaktayız. Bunlar yerleşme dokusuna farklı etkiler kazandırmakta ve ileri düzeydeki ahşap ustalığını gözler önüne sermektedir [27, s.38] .

Bu yörelerde kullanılmakta olan dolgu sistemler.

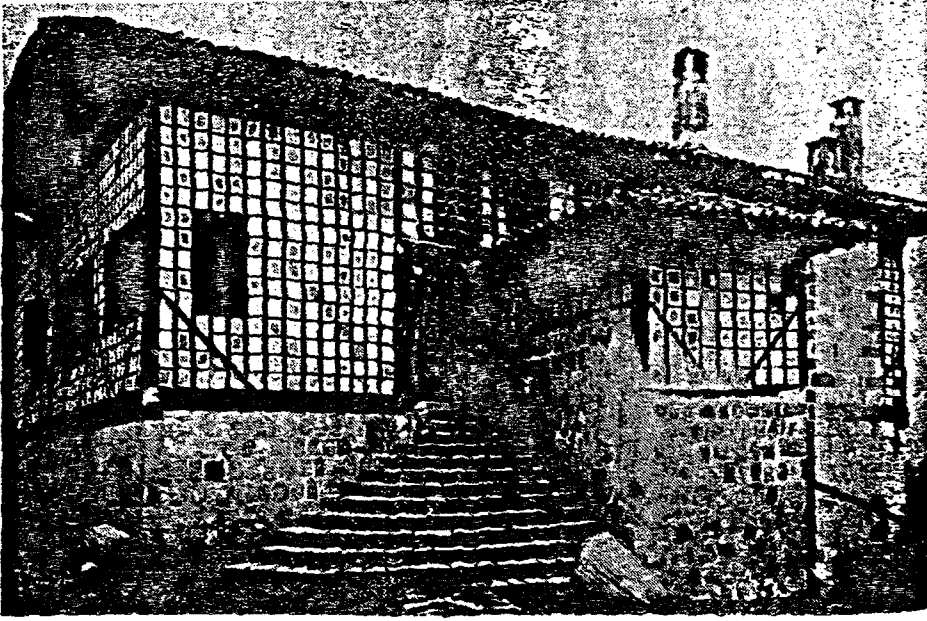

Şekil 3-30. Türkiye’de kullanılan dolgu sistemler [27, s.49]

Şekil 3-31. Dolma Sistem Artvin [23, s.24]

Genel mimari boyutlarının meydana gelişinde ahşap malzemenin ölçü ve sınırlarına bağlı kalınmıştır. Birçok yerde ahşap karkas, zemin katta masif bir taş duvar üzerinde yükselerek veya dikmeler üzerine alınmak suretiyle aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir sistem biçiminde kendini göstermiş, her iki şekilde de ahşap yapıya bir oran ve modül anlayışı getiren bir eleman olarak girmiştir. Özellikle rutubet etkisine maruz yapılarda ahşap aranılan ve kullanılan bir malzeme olmuştur. Bu malzeme seçimi yapının doğa ile bütünleşmesini sağlamış ve kendine özgü bir yapısal biçim getirmiştir. Ayrıca tavan ve saçaklarda renk ve şekilsel süslemeleriyle yeralan ahşap malzeme, yapıya ayrı bir önem kazandırmaktadır. Burada ahşabın fiziksel özelliklerine çok uygun olan geçme, çıtalı birleşme ve oyma gibi teknikler kullanılmıştır [20, s.36].

Artvin [23, s.25]

Şekil 3-32. Marmara yöresine özgü ahşap malzemenin oluşturduğu yapısal karakter [23, s.35]

3.2.4. Biçimlenme Özellikleri

Üç ana başlık altında toplanabilir. Brütalist eğilimler, rasyonel tümden gelimci çözümler, avlulu çözümler.

3.2.4.1. Brütalist Eğilimler

Batı ve kuzeydoğu bölgesi olarak adlandırdığımız Marmara, Ege, Batı Karadeniz bölgeleri ve İç Anadolu'nun kuzey kesimlerinde yapı biçimlenmesinde brütalist bir yaklaşımla karşılaşmaktayız.

Doğu Karadeniz Bölgesinde geçerli olan rasyonel plan tipleri bu bölgede görülmez. Genellikle simetri ya da önceden belirlenmiş bir konturun içine yerleşme endişesi yoktur. Bazen brütalist hatta organımsı diyebileceğimiz bir yaklaşımla biçimlendirilmiş bölge evleri Türk evinin genel şemasını kullanmakla beraber kentsel konumuna ve gereksinimlere göre, her örnekte farklı kimlikte sonuçlara ulaşmaktadır. Bölge içerisinde Marmara bölgesi brütalist ve çok parçalı çözümleri daha fazla kullanmakla diğer yörelerden ayrılmaktadır. Batı karadenizde ise daha ılımlı brütalist eğilimler görülmekte ve simetrik örneklerle karşılaşmaktayız. Batı ve kuzeybatı bölgeleri içinde farklı özellikler gösteren kesim Ege'dir [2, s.38] .

3.2.4.2. Rasyonel Tümdengelimci Biçimler

Doğu Karadeniz bölgesinin büyük kesiminde biçimlenme açısından yapıların iklim koşulları nedeniyle, kare, dikdörtgen, rasyonel formlarda olduğunu görüyoruz. Yine Konya bölgesinde konutların biçimlenmesinde sert kara ikliminin etkisi ve kerpicing tanıdığı olanaklarla iç sofalı, simetrik planlı, dik açılı çözümlerle karşılaşyoruz. Doğu Anadolu'da Van'dan Kayseri'nin doğusuna kadar olan bölgede düz çatı, az katlı çözümler, prizmatik görünüm göze çarpan niteliklerdir. Doğu Anadolu'nun kuzey bölgesinde de soğuk iklim koşulları nedeni ile rasyonel biçimler ve toprak dam tercih edilmiştir. Bodrum ve Ege'nin bazı kıyı kesimlerinde düz çatılar ve rasyonel prizmatik çözümlerle karşılaşmaktayız [2, s.39] .

3.2.4.3. Avlulu Çözümler

Avlulu evlerde Güneydoğu Anadolu bölgesinde karşılaşmaktayız. Genellikle bodrum üzerine tek katlı çözümler uygulandığını görürüz. Sıcak iklimli bölgelerde geliştirilen avlulu geleneksel konutlar aynı zamanda mahremiyetle ilgili bir çözümü içermektedir[2, s.40].

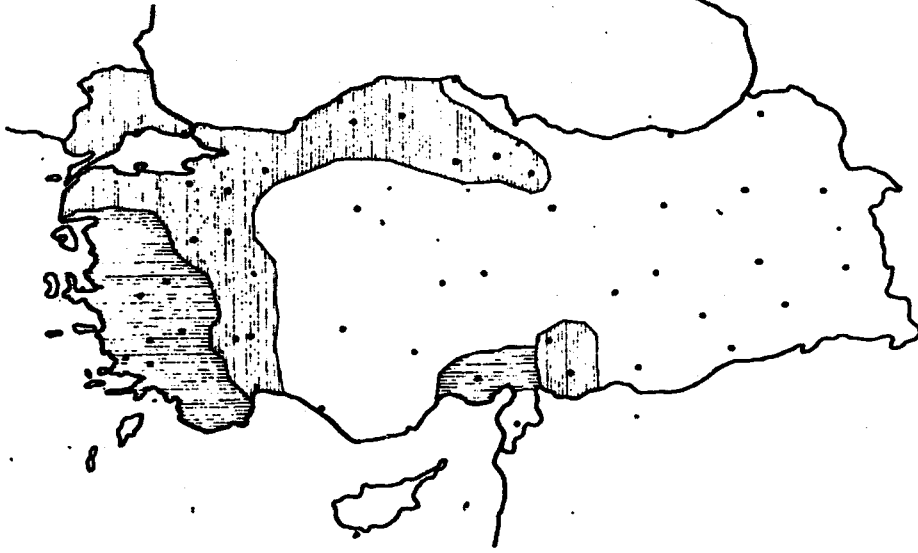
Diyarbakır'da iklim verileri evin ortasında bir avlu bulunmasını, mahalli volkanik taşlar ise evlerin karabazalttan inşasını sağlamıştır. Bu nedenle evlerin odaları geniş bir avlunun etrafında dizilmiştir. Ayrıca iklimin sıcaklığı nedeniyle yapılmış olan avlu içindeki havuz, ağaçlar ve binanın hiç eksilmeyen gölgesi serinliği temin etmektedir[37, s.25].

Şekil 3-33. Biçimlenme özelliklerine göre bölgesel farklılıklar[2, s.40]

3.2.5. Dış Renklendirme Açısından Bölgesel Özellikler

İklim koşulları nedeni ile Ege bölgesinde beyaz renk kullanımı, Batı Karadeniz, Marmara ve İç Ege'de ise çeşitli pastel renklerin kullanıldığını görüyoruz (İstanbul'da bu bölgenin içine dahil olmaktadır). Diğer bölgelerde belirli bir renklendirme özelliği olmaksızın malzemenin kendi dokusu ile bırakıldığı gözlemleniyor[2, s.42].

- Malzemenin doğal rengiyle bırakıldığı yöreler
- ▨ Yalnızca beya kullanımı
- ▤ Çeşitli pastel renkler

Şekil 3-34. Dış renklendirme açısından bölgesel farklılıklar [2, s.43]

3.2.6. Çatı Örtüsü Farklılıkları

Çatı binayı tamamlayan ona mimari bir özellik kazandıran başlıca unsurlardan biridir. Çatı örtüsünün ve çatı kaplamalarının yöreden yöreye değişen farklılıklar göstermesinin nedeni ise iklim koşullarıdır.

- Eğimli çatı
- ▨ Düz çatı

Şekil 3-35. Çatı örtüsü farklılıklarına göre bölgeleme haritası [2, s.43]

3.2.6.1. Eğimli Çatı

İklim koşullarının eğimli çatıya izin verdiği geleneksel yerleşmelerde, yapı hareketleri prensip olarak çatıya nakledilmeyerek oturtma sistemi içinde, yatay ve meyilli dere kullanılmadan ve geniş saçaklarla yapı kendine özgü bir biçim kazanmıştır. Birbirine değen saçakları ve çıkmaları ile geleneksel bir Türk sokağı dış doğal etkilerden tamamen korunmuştur[2, s.45].

Doğu Rumeli'de alaturka kiremit örtülü geniş saçaklar belirli şekillerdeki kıvrıntı ve kavislerle hareketlendirilmiştir[22, s.36].

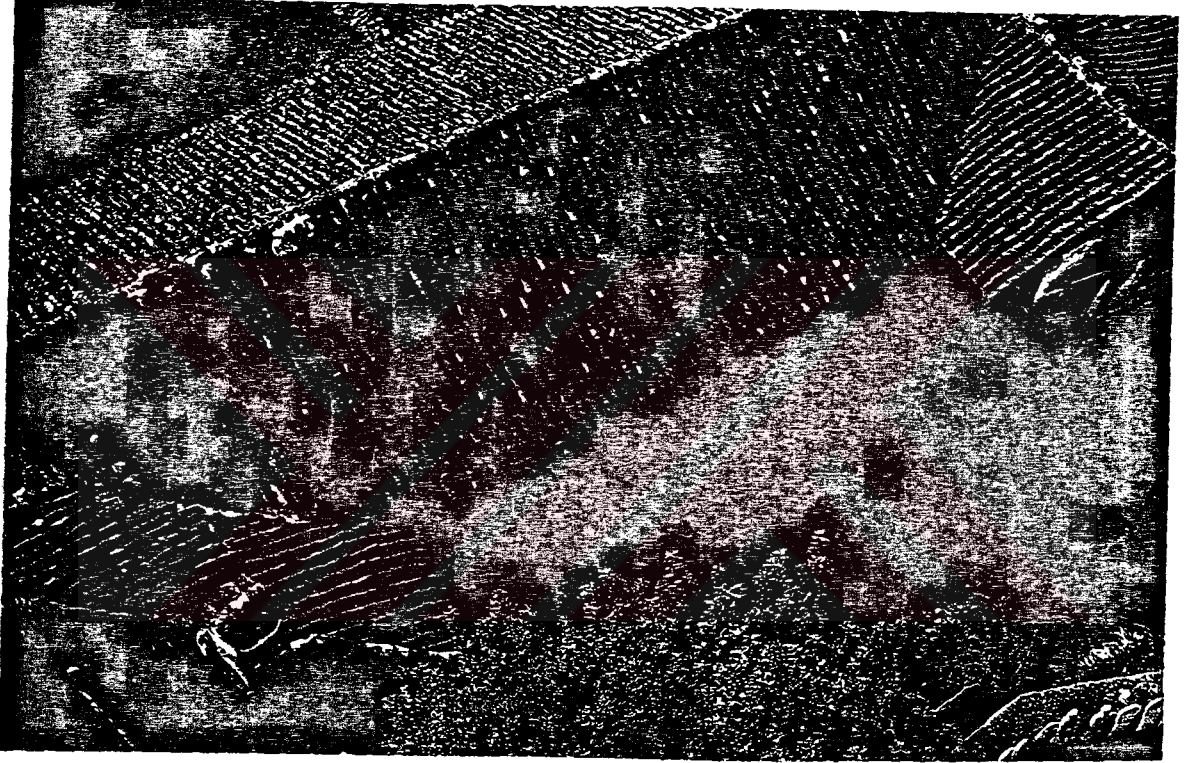
Karadeniz ve Kuzey Anadolu evlerinde çatı örtüsü şehirlerde kiremit kırsal kesimde tahta kaplamadır[22, s.36].

Doğu Karadeniz'de Artvin yöresinde oldukça geniş saçaklar vardır. Bu saçaklar iki kat, yani çıkma aşıklar üzerinde muntazam merteklerle yapılmış, köşeleri de yelpaze şeklinde çevrilmiş ve yuvarlatılmıştır. Bunların 3 m'ye kadar çıkıntılı olanlarına rastlanabilir. Çatı örtüsü kiremittir[22, s.58].

Ege ve Batı Anadolu'daki evlerde yapı tarzı kargir zemin üzerine ahşap ve çatki ve kiremit örtüdür. Saçaklar oldukça geniş ve ahşap kaplıdır[22, s.62].

Kuzeybatı Anadolu'da karşılaştığımız ahşap çatı örtüleri
kalas şeklinde ahşap örtü
tahta kaplama örtü,
ince tahta kaplama (Bedevra),
taş çatı örtüleri
saz örtüler

Oluklu kiremit örtüler[38, s.42]: Türk evlerinde kiremit çatılar oldukça az ve meyilli olup Osmanlı kiremitleri ile örtülmüştür. Güneş ve yağmurdan koruyacak şekilde geniş ve işlemeli saçaklar bu çatılara önemli bir özellik kazandırır. Çatının oluşumunda sokağa paralel bir mahya elde edilmesi esastır. Hiçbir ev sokağa doğru bir kalkan duvarıyla bitmez[39, s.28].

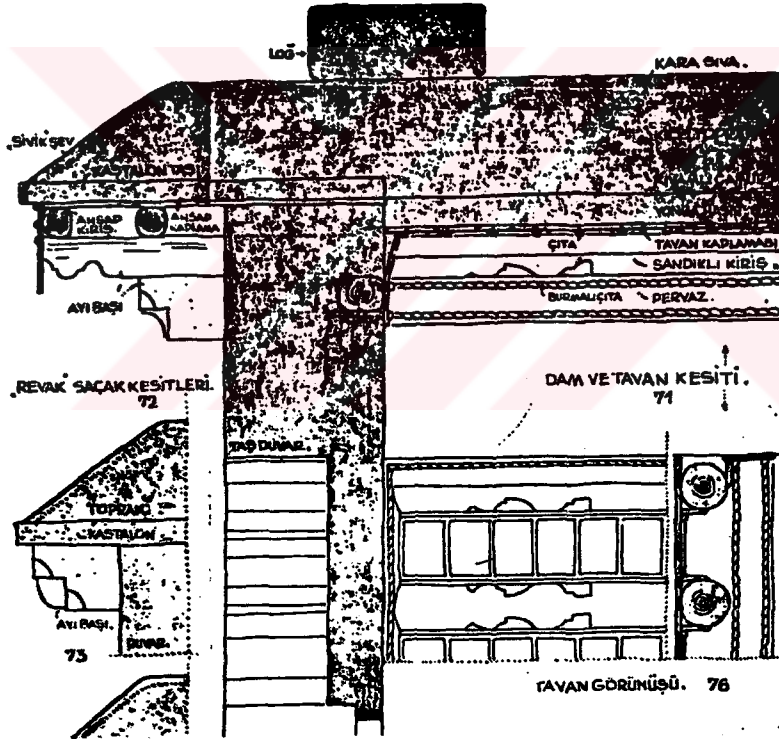
Şekil 3-36 Eğimli Çatı[12, s.46]

3.2.6.2. Düz Çatı

Akdeniz ve Güney Anadolu'daki evlerin eski olanlarının çatıları kerpiç ile örtülmüş iken yenileri çatılı ve kiremit örtülüdür. Anadolu'nun orta kesimlerinde de düz çatı ile karşılaşmaktayız. Ege yöresinde Bodrum'da düz çatı yine karşımıza çıkmaktadır.

G.Doğu Anadolu'da Diyarbakır'da evler toprak dam ile örtülüdür (Şekil 3-37). "Odanın enine doğrultusunda 12-20 cm çapında kavak direkleri duvar boyunca yastık kirişlerine oturtulur. Direk

başları duvar içinde tamamıyla kireç harç içinde kalır. Tavan direklerinin üzerine bitişik olarak tahta kaplanır. Bu tahta kaplamanın üzerine (10-15) cm ince ve kabayonga veya hasır bazen saz serilir. Bunlar ahşap tavanın aksamının toprakla, dolayısıyla sıcak su ile temasını kesmek içindir. Bu kısmın üzerine devamlı çamurdan (15-20 cm) dökülür, bundan sonra kuru kara toprak çamurun üzerine yayılarak (50-60) cm'ye çıkarılır. Loğ denilen yuvarlaktaş merdanelerle günlerce liolanarak toprak sıkıştırılır. Sonra üzerine (pişrük) denen hususi sıva (3-4) cm kalınlığında sıvanır. Bu sıvalar tercihen sıcak mevsim geçtikten sonra yapılır (çatlamamaları için)[37, s.32].

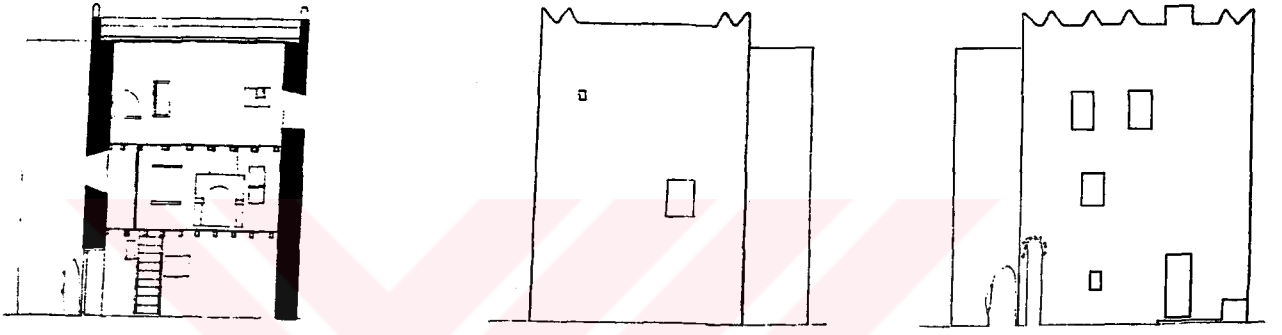

Şekil 3-37. Dam ve Tavan Kesiti[37, s.33]

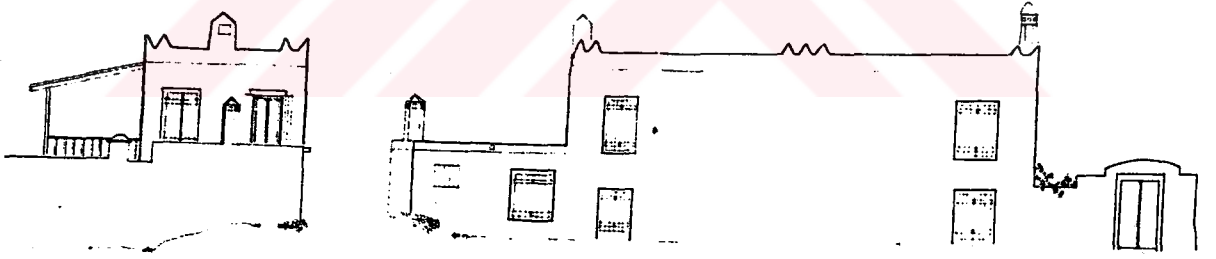
Bodrum'da evler yapılırken dam yüksekliğine ulaşınca, dilmeler, örneğin yarı duvar kalınlığına dek oturacak biçimde yerleştirildikten sonra çevreye "kumilya" denilen, yarı kalınlıkta bir duvar, dam kalınlığını içine alacak yüksekliğe dek örülür. Dilmelerin üzerine yaptırmanın varlığına göre, ya baş parmak kalınlığında kargılar ya da kabukları soyulmuş pardı dalları, yanyana aralıksız döşenir. Pardı, kargıdan daha sağlamdır. Daha varlıklar, tahta döşetirler[24, s.129].

Bu kaplamanın üzerine acı çalısı serilir. Bunun üzerine 10-15 cm kalınlığına dek erişte serilir. Bunun üzerine kara toprak serilir. Bu gereçler çok iyi bir ısı yalıtımı oluşturmaktadır[24, s.128].

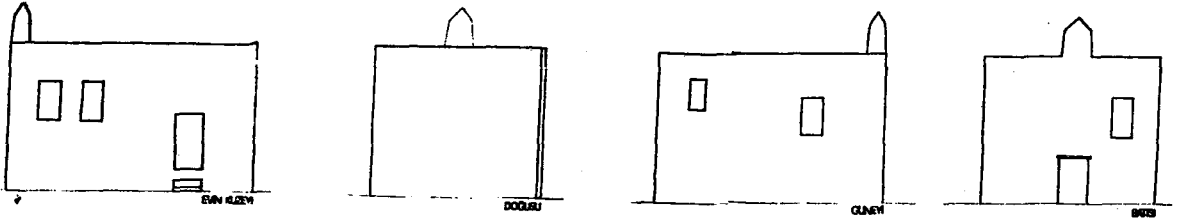
Düz olan damların yapım biçimini kısaca açıkladıktan sonra Bodrum'daki biçimlenme açısından üç farklı özellik gösteren konutlar şöyledir[24, s.81].

Şekil 3-38. Musandralı ev[24, s.82]

Şekil 3-39. Sakız türü ev[24, s.89]

Şekil 3-40. Kule türü ev[24, s.97]

Bu üç tür ev arasında temelde büyük ayrımlar bulunmamasına karşın bunların farklı dokusal özellikler yarattığını görmekteyiz.

3.2.7. Cephe Özellikleri

Cephe veya görünüş, gözün ilk bakışta veya aklın dolaysız olarak algıladığı şeydir. Zaman zaman yanlış da olsa o nesne hakkında ona bakan kimseye bilgi verir. O nesneyi tanıtır. Görünüş yalın olduğu sürece fazla tanıtıcı değerler ihtiva etmez. "Görünüşe ilave edilen, katılan bazı alâmetler ve elemanlar o nesnenin daha doğru tanınmasına sebep oluşturlar." Tanıtıcı özellikler zamanla değişirler; bu değişim her nesne için olduğu gibi binalar hatta insanlar içinde geçerlidir. Biz bu belirleyici unsurların zaman içinde yer almalarını ve farklılaşmalarını mimaride üslup olarak tanımlıyoruz. Bazı tamamlayıcı unsurlar, o nesnenin daha iyi tanımlanması için çoğu zaman gereklidir [40, s.28].

Yapısal ve mekansal etkenler geleneksel Türk evinin cephe karakterini meydana getirirler.

Geleneksel Türk konutunda cephe özellikleri açısından sokak dokusunun oluşumunda etkili olan oran-modül-ritm-simetri kavramlarının değerlendirilmesi.

3.2.7.1. Oran

Cepheye ait oranların elde edilmesi için doluluk-boşluk oranının belirlenmesi gerekmektedir (Şekil 3-41). Doluluk - boşluk oranı ise toplam pencere alanı/cephe alanı olarak hesaplanmaktadır [15, s.125]

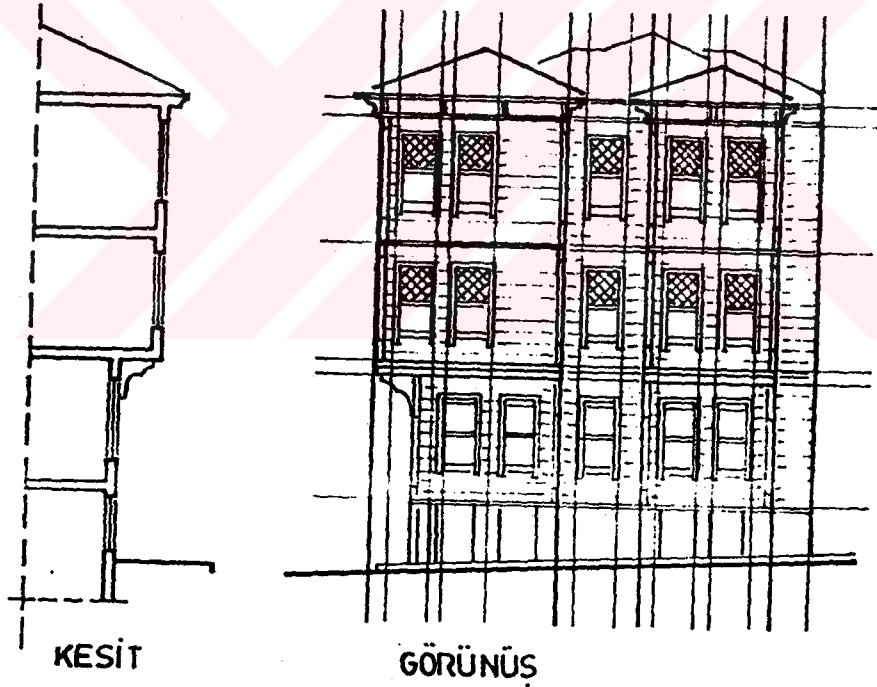

Şekil 3-41. Geleneksel Tür Sokakında Cephedeki Oranın Meydana Getirdiği Doku-
sal Karakter

3.2.7.2. Modül

Türk evinde standartlaşmış gibi görünen pencereli cepheler ve çıkmalar, evin planını yansıtmaktadır. Pencere dizileri cephede belirli bir modülün temsilcisidir (Şekil 3-42). Gerek konstrüksiyon gerekse pencere boyutlarındaki tipleşme cephenin bir modülasyona oturduğu hakkında somut veriler ortaya koymaktadır [15, s.132].

Cephede tek başına saptanabilen modül sistemleri sokak için de geçerlidir. Evlerin yanyana gelişleri bir ritmi simgelediği gibi bir modülü de belirtir. Sokakta ise modül cephenin kendisidir (Şekil 3-43)

Şekil 3-42. Cephede Modülün Gösterimi [15, s.132]

Şekil 3-43. Sokakta Modul ve Ritim [15, s.135]

3.2.7.3. Ritm

Geleneksel Türk evinin cephesindeki elemanların tekrarı bir ritm oluşturur. Bu elemanlar cepheye bir monotonluk katmaktan çok sokak dokusuna hareket ve canlılık kazandırmaktadır.

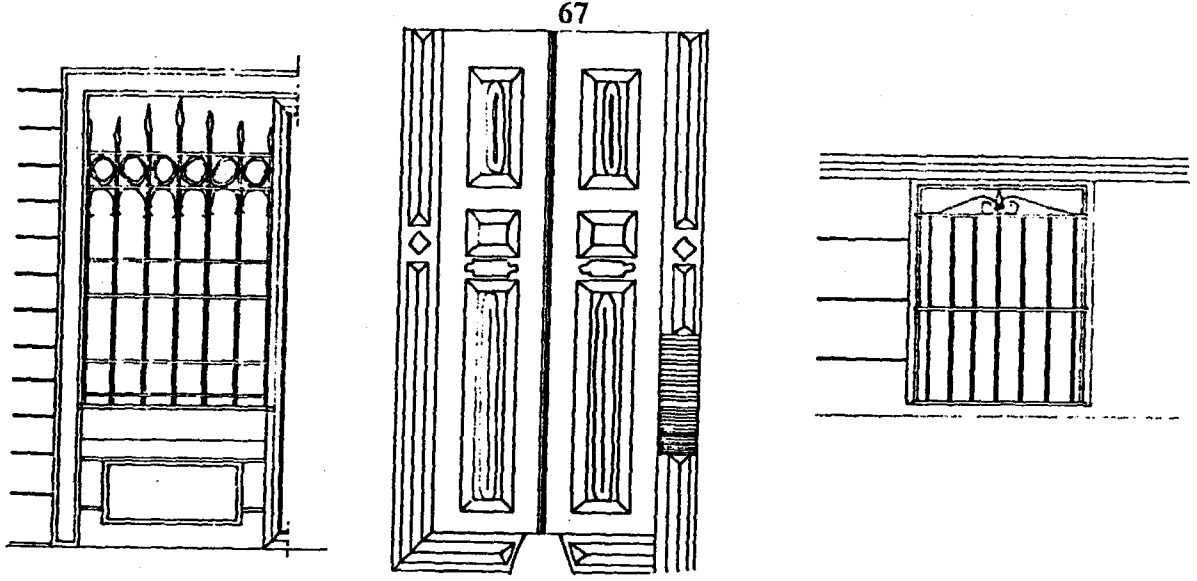
Sokaklar, çıkmaların ileriye doğru hareketi, evlerin geriye çekilmiş girişleri ve yine evlerin birbirinden farklı konumlandırımları ile (ileri, geri) oldukça dinamiktir.

Kat seviyelerini gösteren yatay cephe motifleri, birbiri üzerine gelen dikdörtgen düşey sürme pencereler, kimi yerde ahşap kafesler, zemin katın demir parmaklıkları, bazı yörelerde cephede ahşap kontrüksiyonun bütün sokak boyunca oluşturduğu doku özelliği (fon oluşturmaları), bunun içinden çıkmanın sokağa hakim bir durumda ileriye doğru olan hareketi ve bunların tekrarı ile coşturucu çeşitlilikler elde edilmektedir [15, s.139].

3.2.7.4. Simetri

Geleneksel Türk konutunun cephesinde genel olarak saf simetriyi görmek mümkün değildir. Cephe elemanlarının herbiri kendi başlarına tek tek, bir eksene göre simetriktir. Ama bir araya gelip oluşturdukları cephede simetri yoktur. Simetrik gibi görünen cephelerde genellikle bir giriş kapısı (sokak cephelerinde) bu durumu tamamen ortadan kaldırır [15, s.140].

Geleneksel Türk mimarisinde genellikle serbest bir planlama hakimdir. Simetrinin getirdiği kurallar içinde kalınmamıştır. Simetriyle cephe elemanlarında karşılaşmaktayız.

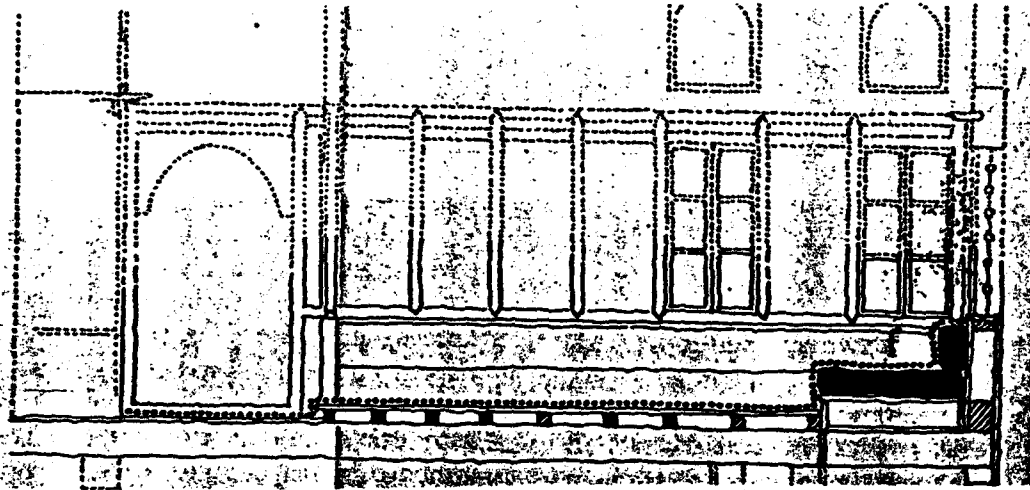
Şekil 3-44. Cephe elemanlarında simetri

3.2.7.5. Cephe elemanları

Sokak dokusunun, bölgeden bölgeye gösterdikleri değişimlere farklı kimlikte olmasına neden olan cephe elemanları şunlardır: Pencere, çıkma, hayat, balkon, süsler.

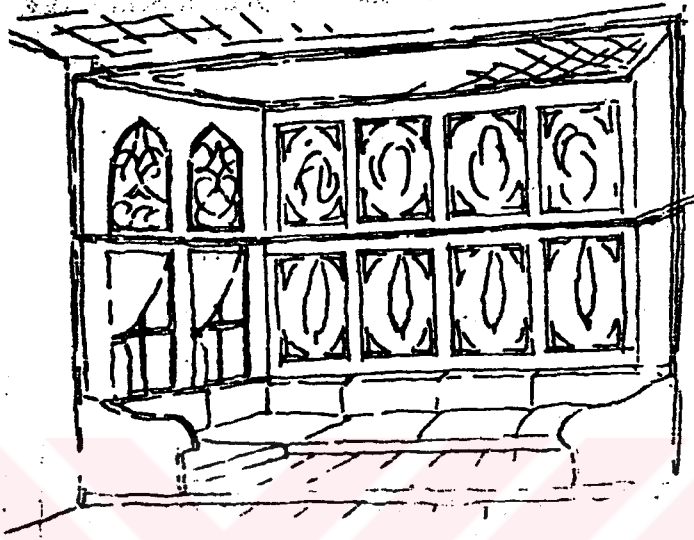
Pencere

Yapım yöntemine malzeme verilerine, kültüre, iklime göre biçimleniş farklılıkları gösteren yapının kuruluşu ile birlikte düşünülen ve pencere önüne yerleştirilen sedirler parapet yüksekliğini belirlemektedir [12, s.115].

Şekil 3-45. İç Mekan[12, s.152]

Oda boyunca yapılan ve insanın uzanabileceği yükseklikte olan raflar ise pencerenin üst noktasından sonradır.

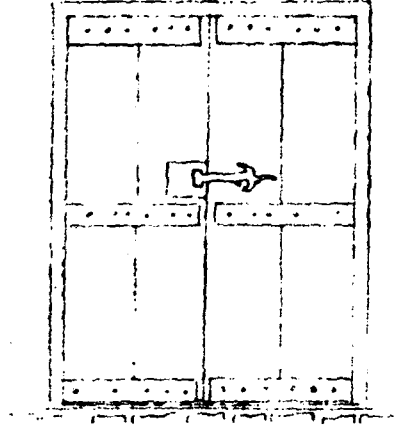
Şekil 3-46. İç Mekan [39, s.34]

Türk evlerinde uygulanan ikili üçlü pencere dizileri mekan belirleyici etkenlerdir. Her katta farklılaşan pencere tipleri, mekanların farklı kullanımı hakkında bilgi verir.

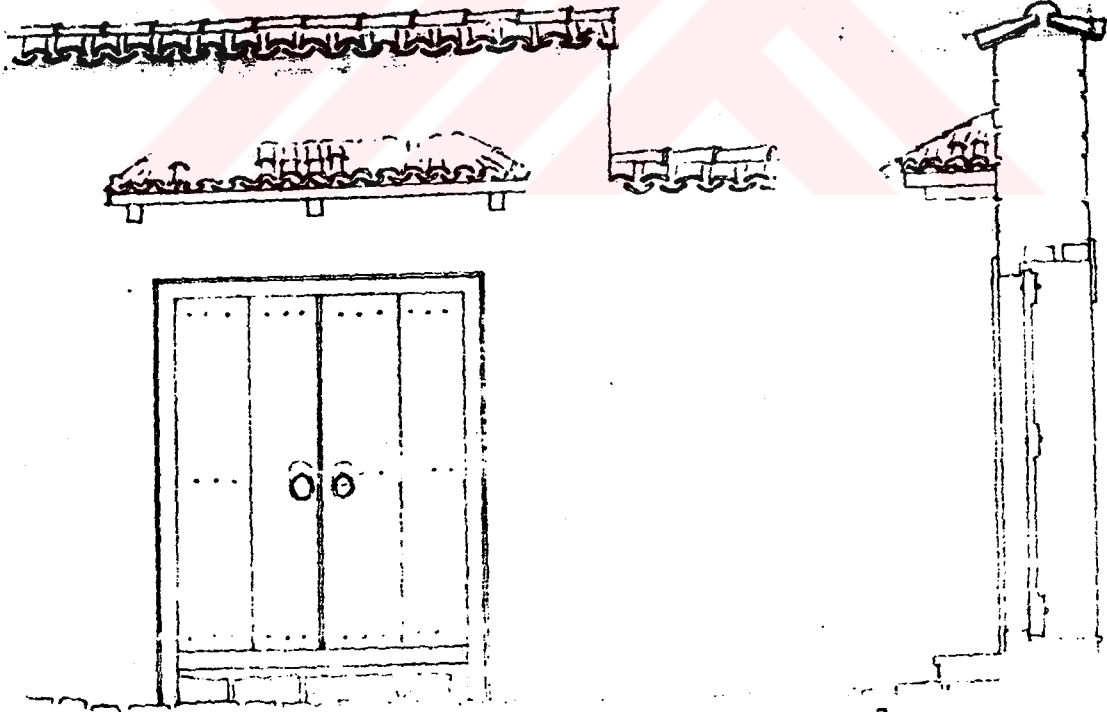
Türk evlerinde yapının ahşap olması nedeniyle pencere açıklıkları 1 metrenin üzerine çıkmaz. Daha önceleri pencerelere doğrama uygulanmazken ışık, renkli camlarla yapılan alçı tepe pencerelerinden sağlanırdı [40, s.12].

Kapı

Kapılar iç ve dış mekan arasındaki bağlantıyı sağlayan elemanlardır. Kapılar giriş mekanları hakkında bilgi verirler. Örneğin: - Kapının biçimi bahçeye veya doğrudan eve girilmesine göre değişmektedir.

Şekil 3-47. Kapı [39, s.26]

Şekil 3-48. Bahçeye giriş [39, s.27]

Çıkmalar

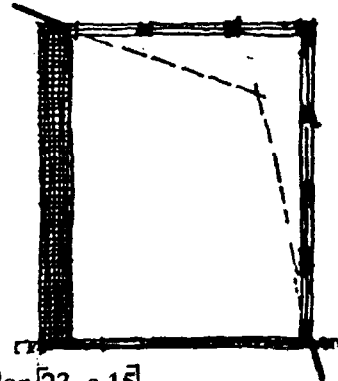
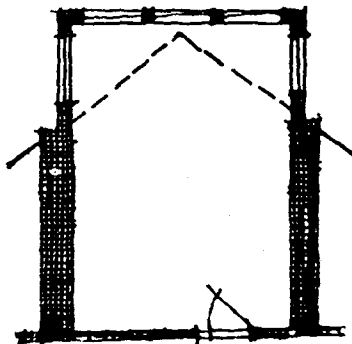
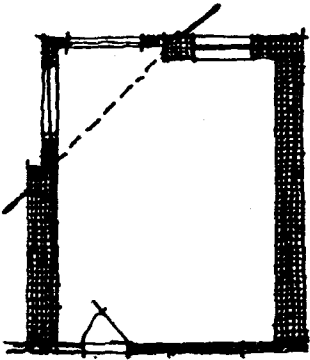
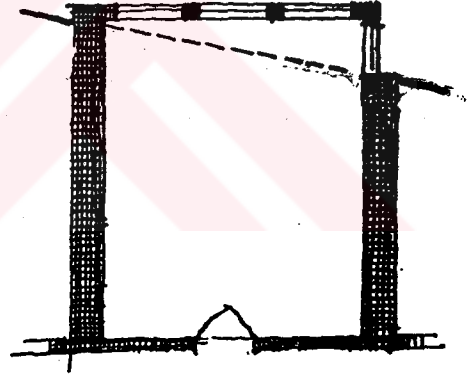
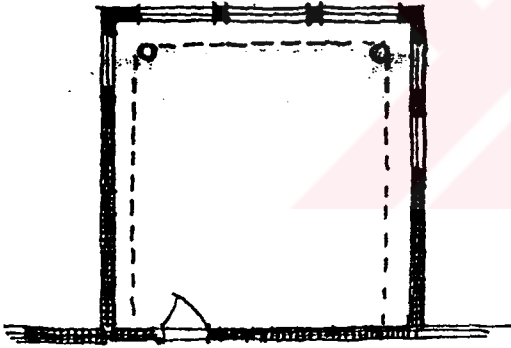
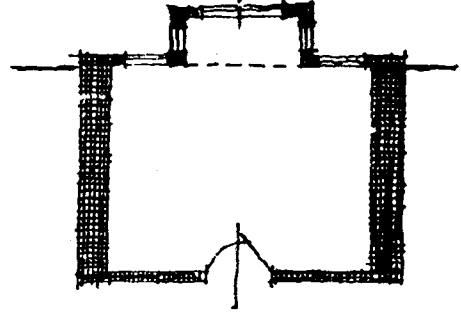
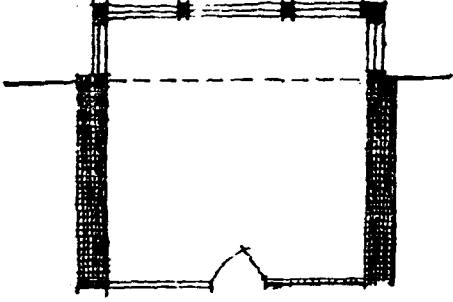
Çıkma sanat ansiklopedisine "Binaların düşey yüzeylerden ve yukarı kısımlardan, dışarıya doğru altı boş olarak taşmak üzere yapılan mimari kısımlar" olarak tanımlanıyor.

İklim ve malzeme gibi teknik faktörler yanında örf ve adet, inanış ve anlayış farkları gibi bazı sosyal etkenler bölgesel tiplerin meydana gelmesine neden olmuştur [23, s.6] .

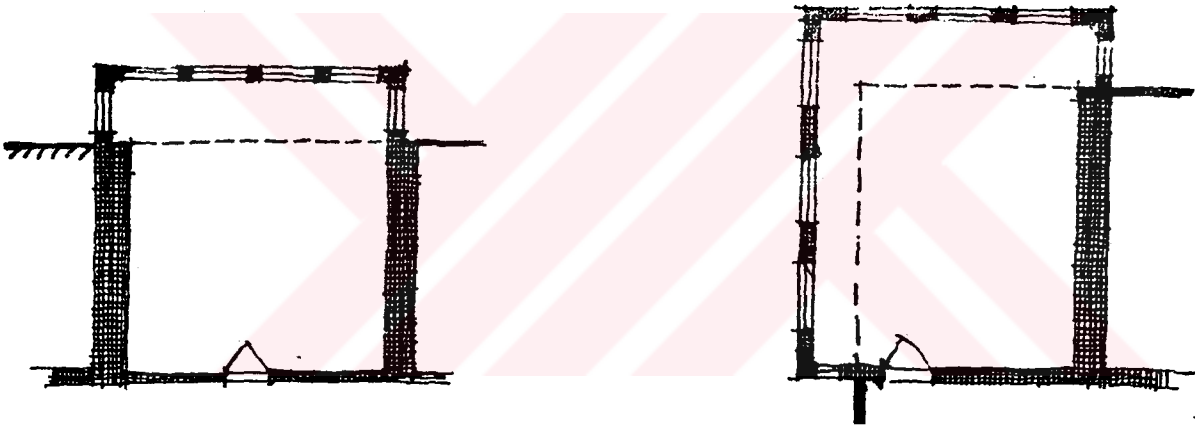
Çıkmaların ilk bakışta, iç hayatın dışarıya doğru yansıması-
nın sonucu olduğu söylenmektedir. Bu çıkmaları doğuran birçok sebep-
ler vardır. Bunlar;

oturma yerine verilen önem
yer kazanmak,
manzarayı ve sokağı seyretmek,
ışık ve serinlemek
mimari sebepler
çıkma tiplerine göre üç biçimde incelenir;
Binadaki durumlarına göre (Şekil 3-49)
yönlerine göre, (şekil 3-50)
formlarına göre, (şekil 3-51)

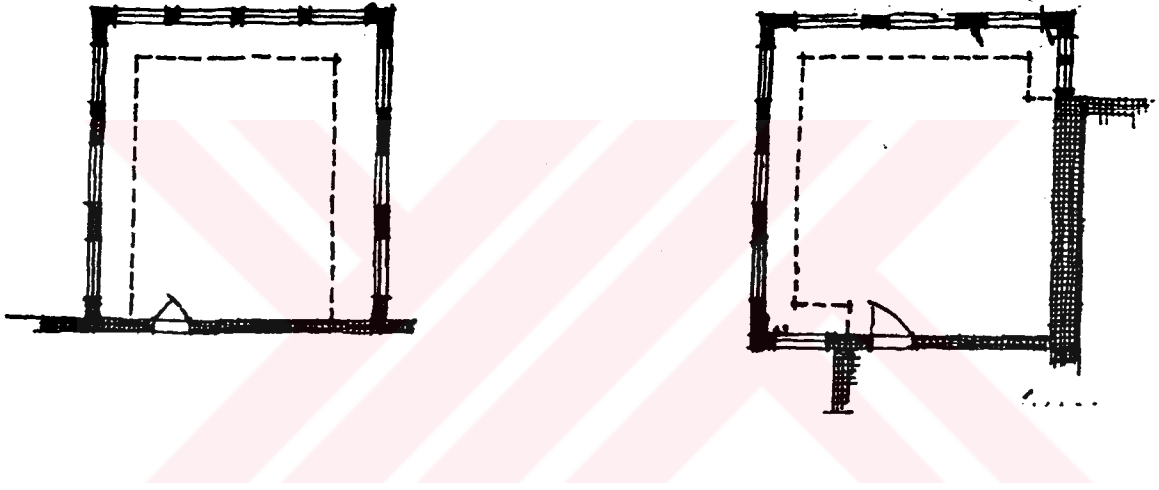
ÇIKMA TIPLERİ

Şekil 3-49. Binadaki durumuna göre çıkmalar [23, s.15]

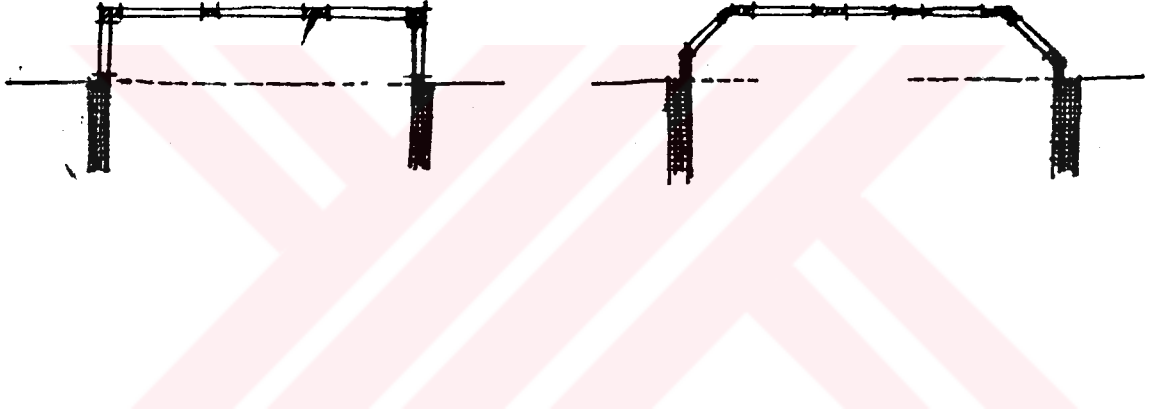

Şekil 3-50. Yönlerine göre çıkmlar [23, s.16]

Şekil 3-51. Yönlerine göre çıkmlar [23, s.17]

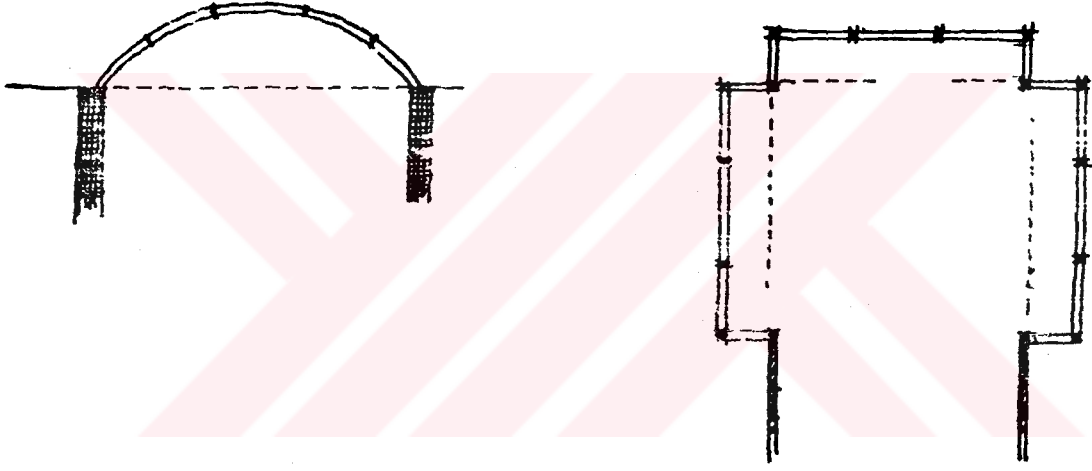
3 — FORMLARINA GÖRE :

Şekil 3-52. Formlarına göre çıkımlar [23, s.18]

Şekil 3-53. Formlarına göre çıkmalar [23, s.19]

Şekil 3-54. Formlarına göre çıkmalar [23, s.19]

Bu çıkmalar sayesinde ki sokaklar aynı bir armoninin akıcılığı içerisinde zenginleşir. Bunların oluşturduğu ritm yer yer ve uygun şekillerde o derece bozularak tekdüzelikten kurtulur ki bunu herhangi bir rastlantı ile açıklamak zordur[23, s.37].

Sokaklar dar olduğundan çıkmalar ele degecekmiş gibi yaklaşır, bu belki güneşe engel olur ama, o güneşi arkadaki hayatından bol bol almaktadır[23, s.42].

Hayat

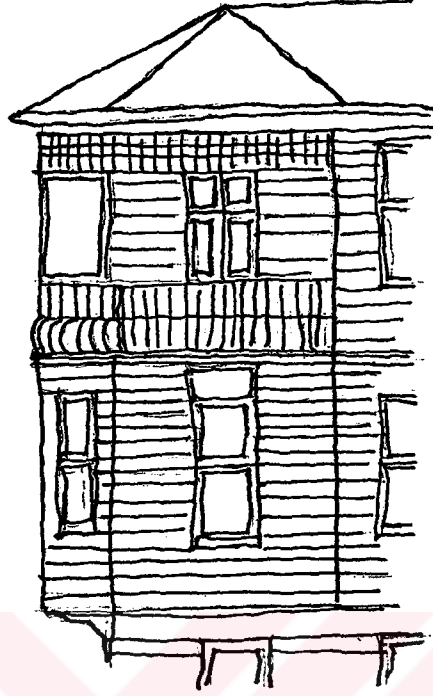
Türk evinin en karakteristik ögesi olan hayat, değişik bölgelerde farklı isimler almaktadır. Sofra, Sergah, yazlık, ev ortası, sergi, sayvan, çardak, divanhane vb.

Hayat genel anlamı ile odalarla avlu ve bahçe arasına yerleştirilmiş bir mekan ve bu odaların açıldığı, iç bahçeyle ilişki kurmaya yarayan sirkülasyon alanıdır. Hayatın avluya bakan kısımları erken dönemlerde açıkken, geç dönem evlerinde camekan ile kapatılmıştır[34, s.56]. Hayatın sokağa bakan kısmı varsa bu kısımlar genellikle kapatılarak ahşap kafesli ve parmaklıklı pencereler yerleştirilmiştir[35, s.74].

Balkon

Türk evinde mahremiyet nedeniyle ön cephede hayat veya balkon yapılamamıştır. Eski dönemlerde hayat bahçeye bakıp kafeslerle korunurken, daha sonraları sokak cephesine bir uzantı olarak veya ayrıca balkonlar ilave edilmiştir.

19. yy'ın 2. yarısından sonra Kula'da bazı evlerin sokak cephelerine[41, s.42]. 20 yy.'ın başından sonra da Erzurum evlerinin bir kısmında baş odaya bir çeşit balkon ilave edilmeye başlanmıştır[42, s.52] (Şekil 3-55).

Şekil 3-55. Geleneksel evlerde balkon uygulması [35, s.52]

Türk evi cephe özellikleri açısından genellikle sadedir. Ancak malzemenin dokusu ve örgüsü konstrüksiyon açısından bir süs sayılabilir. Daha sonraki dönemlerde yapılan evlerin cephelerinde bir takım motifler görüyoruz.

Bina cephelerindeki süsleri iki biçimde incelemek mümkündür;

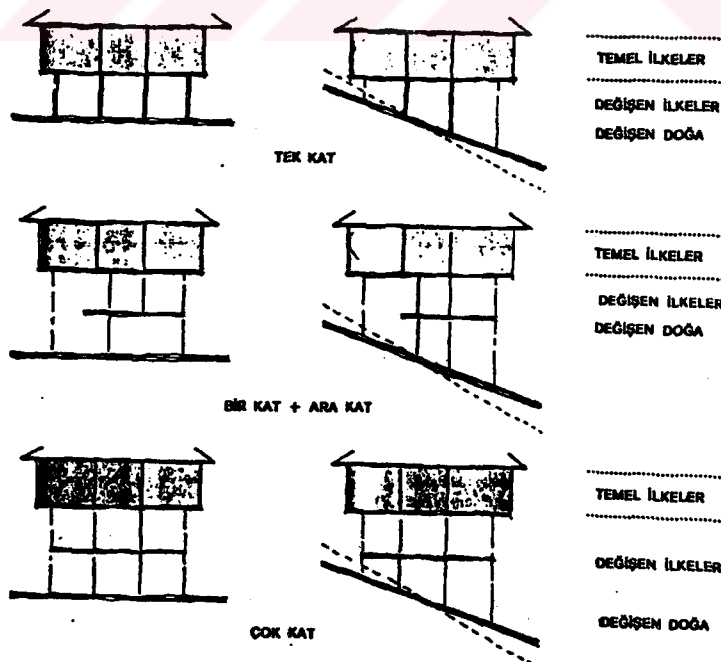
Fonksiyonu olan (taş yapılardaki duvar örgüsü, hatıllar, çörttenler, kapı tokmakları, kuş evleri) [42, s.62] .

Fonksiyonu olmayan (bitki ve hayvan motifleri) pencere, kapı etrafında bacalarda, çatılarda, kapıların üzerinde kitabe taşları olabilir, geometrik desenler [35, s.75] .

3.2.8. Kat Adedi

Türk evi genellikle az katlıdır. Buna bağlı olarak temel düzen tek kat için uygulanmıştır. Ancak zamanla katların sayısı artmıştır. Bu durumda temel düzene uymak için, üst kat her zaman diğer katlardan daha üstün olmuştur. İşte bu nedenledir ki Türk evinin değişmeyen özellikleri daha çok üst katlarda görülür. Bu "temel kat" geniş, açık ve doğal ortamda düzenlenen evlerde alçaltılarak doğaya yaklaştırılmıştır. Kasaba ve kentlerdeki sıkışık ve dar yerleşmelerde ise elden geldiğince yükselmiştir [12, s.45].

Türk evinde üst kat ve yapının doğayla ilişkileri, Türk evinin değişmeyen özellikleri, daha çok üst katlarda görülür. Geleneksel kavramlara bağlı olarak kurulan odaların yapıdaki yeri, çevre verilerine bağlı olarak doğaya yaklaşmakta ya da uzaklaşmaktadır (Şekil 3-56). Böylece değişmeyen üst kat ile değişen doğal çevre arasında "yarı değişken" kesimler oluşmaktadır [12, s.44]

Şekil 3-56. Türk evinin araziye göre konumu 12,44

Bir sokak üzerindeki binaların kat adetlerinin sokağın iki yanındaki oluşumuna göre sokağa verdiği etki farklı olmaktadır. Tüm binaların kat yüksekliklerinin aynı olduğu veya farklı olduğu durumlardaki etki farklı olmaktadır. Bu özellikleri ile de farklı ışık gölge oyunlarına neden olurlar.

Şekil 3-57. Eski İzmir'den bir sokak [23, s.57]

Şekil 3-58. Safranbolu

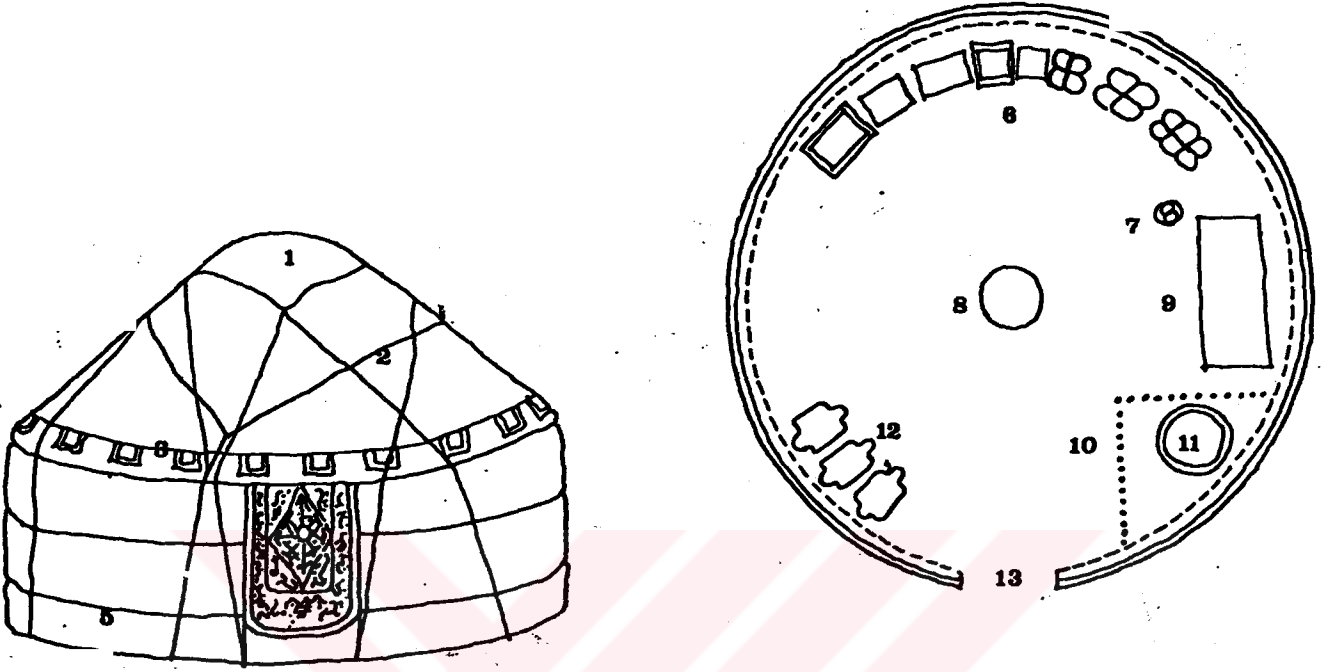
3.3. Sosyo - Kültürel Yapı

Geleneksel doku oluşumundaki en önemli eleman olan Türk evi kavramının kökenlerinin göçebelik dönemine kadar uzadığı önerisi vardır. Gerçekten Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerinden önceki düzenleri, göçebeliliğin bütün özelliklerini taşır. Asya stepleri, yaşamaya yerleşmeye elverişsizdir. Bu durum sürekli olarak yer değiştirmeyi gerektirmiştir. Böylece "YER KAVRAMI" ve "VATAN DUYGUSU" bir anlamda çözülmüştür. İşte bu çözülme ilginç ve soyut bir çevre kavramını oluşturuyor. Steplerin elverişsiz doğal etkileri "sınırlayıcı, koruyucu bir yaşama çevresi" kavramının gelişmesine neden olmuştur. Böylece kurulan çevre "yapay olarak yaratılan iç düzen" ilkesini taşır. Bu ilke sonradan Güneydoğu Anadolu'daki Türk evinin açık orta alanlarını oluşturmuştur. Akdeniz kıyılarındaki "açık odalar ve hayatlar" Kuzey ve Orta Anadolu evlerindeki "cam örtülü sofalar" bu ilkenin son aşamasıdır [12, s.42].

Türkler İslamı benimsedikten sonra Anadolu'ya gelmişler ve yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır. Bu ortam içinde, "göçebelilik kavramı" İslâm dünya görüşü ve Anadolu'nun verileri ile birleşerek yeni bir yaşama kavramı ve biçimi ortaya çıkarmıştır.

Göçebelilik aile toplumunu getirmiştir. Çadırlar "yaşama birimleri olarak ,gelişmiş ve biçimlenmişlerdir [12, s.28].

Göçebelikten, ailece birlikte kullanılan ya da yanyana düzenlenen yaşama birimleri olan çadırlar Türk evi içinde odalara dönüşmeye başlamıştır.

Şekil 3-59. Çadır planı [12, s.26]

3.3.1. Sosyo Kültürel Özellikler

Bir toplum, yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, dili, dini inançları, müziği, insan ilişkileri ve yaşama mekanı ile diğer toplumlardan ayrılırlar. Dil, din, gelenek ve görenekler, örf ve adetler, insan ilişkileri, müzik ve folklor o toplumun sosyo-kültürel yaşantısının önemli bileşenleri olup sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde.

Toplumsal yapı sürekli bu değişim ve dönüşüm içerisinde çevre kültürleri etkileyerek ve onlardan etkilenerek gelişir [43, s.67].

Binaların biçimlenişi ve bunların meydana getirdikleri doku oluşumu yalnızca birtakım fiziksel özelliklere bağlı değildir. Aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz sosyo-kültürel özelliklerde etkili olmaktadır.

Amos Rapaport bina formuyla insan davranışları arasında iki yönde bağlantı kurmaktadır [44, s.162].

1. Bina formlarını anlayabilmek için insanların davranışlarını anlamak gerekir. Çünkü bina formu insanların davranışlarının, hayat tarzlarının fizik olarak biraraya gelişleridir.

2. Bina İnşaa edildikten sonra insanların davranışlarını ve hayat tarzlarını etkilemektedir.

Rapaport'a göre ev belli bir kültürün ürünü olduğu ölçüde o kültürün geliştirdiği ölküsel yaşama çevresi imgesini somutlaştırır. Bu yüzden geleneksel ev, mekanın toplumsal birim ölçüsüdür. Yine Rapaport'un deyişiyle ev; insanın fiziksel ve kültürel çevresine egemen oluş biçiminin bir göstergesidir [44, s.165].

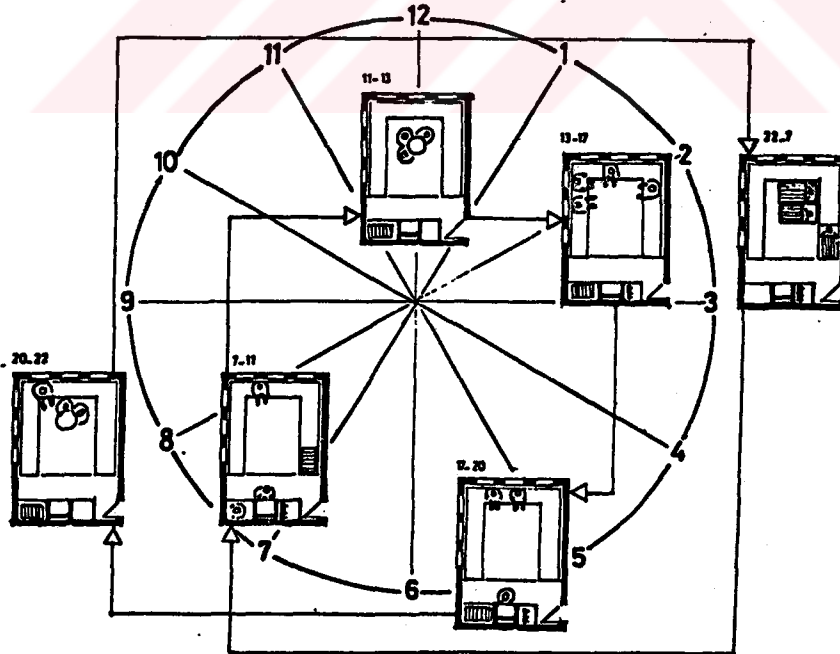
Rapaport evin biçimsel ve mekansal oluşumunda belirleyicilerin toplumsal ve kültürel etmenler olduğunu, buna karşılık iklim, malzeme, yapım yöntemi ve teknoloji gibi fiziksel etmenlerin ise sadece değiştirici bir rol oynadığı sonucuna varır. Ancak şu var ki fiziksel etmenler toplumsal ve kültürel etmenleri koşullandırmış, buna karşılık toplumsal-kültürel etmenlerde fiziksel etmenlerin kullanılabilirliğini belirlemiştir [45, s.32].

Sosyo-kültürel özellikler; yaşama biçimi ve temel ihtiyaçlar, aile yapısı, din, mahremiyet, sosyal ilişkiler, estetik değerler, savunma alt başlıkları ile incelenecektir.

3.3.1.1. Yaşama Biçimi ve Temel İhtiyaçlar

Yaşama biçimi ve temel ihtiyaçlar her kültürde farklı özellikler göstermektedir. Dolayısı ile de her toplumda farklı biçimlenmelere neden olmaktadır.

Yerleşik bir düzene geçilmediği dönemlerde egemen olan ve erkeklerle kadının birbirine yakın toplumsal statüye sahip oldukları Orta Asya kültürü, İslamiyette bir sentez oluşturunca kadını kısıtlayıcı bir karakter kazandı. Konutun dışa kapalılığı giderek ön plana çıktı. Konut, sadece akşamları eve gelen erkeğin dış dünya ile ilişkisinin kesildiği ve huzur bulunduğu bir mikrokozmos olarak kadın tarafından hazırlanmalıydı[46, s.52]. Bu yüzden evler çoğunlukla kadının çalışması, dinlenmesi ve toplumsal ilişkiler kurabilmesini sağlayacak biçime girmiştir. Yiyecek, giyecek ve kullanılan bütün tüketim maddeleri evin çeşitli yerlerinde çeşitli zamanlarda kadın tarafından yapılmaktadır. Odalar farklı zamanlarda farklı işlevleri yerine getirmektedir. "Etrafı sedirli ve yüklüklü odaların ortasındaki boş mekanda yalnız sofra kurulup sini üzerinde yemek yenmez, o kaldırılıp çarşaf yayılır yorgan kaplanır, o kaldırılıp gerekli gereçler getirilip hamur açılır ya da başka yiyecekler yapılır, bunlar kaldırılıp gergef konur nakış işlenir, böylece bu faaliyetler birbirini takip eder"[47, s.155].

Dini inançlar yönünden kadınlarla erkekler ayrı yaşamak mecburiyetinde olduklarından Türk evlerinin planlarında haremlik ve selamlık diye adlandırılan bölümlerle karşılaşmaktayız. Kökeninde dini inançlar yatan bu tutum yaşama biçimine çok açık bir şekilde etki ettiğini görüyoruz.

Daha fazla aydınlatma, havalandırma, manzara ve sokağı seyretmek, yer kazanmak gibi amaçlarla yapılan cumbalar ve yanlara açılan pencereler bir takım ihtiyaçları karşılamak için yapıldığı açıkça görülmektedir.

Zamanla yaşam tarzının değişmesi, Türk evinde bir takım değişikliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Örneğin sandalyenin kullanılması, eski Türk evinde sedir yüksekliğine bağlı olan pencere boyutu ve biçiminde etkili olmuştur. Açık sofalı plan tipi kapalı orta sofa haline dönüşmüştür. Önceleri ev içinde üretime dönük olan yaşam tarzı teknolojinin gelişimi ve uzmanlaşma ile değişime uğramıştır. Bir çeşit çalışma alanı olan avlu içeri çekilip kapatılarak ailenin veya gelen misafirlerin toplantı yeri haline gelmiştir. Bunun yanında giyim tarzının değişmesi kapalı alanları gerekli kılmıştır.

Konserve yapımının başlaması ve buzdolabı ile birlikte kış için sebze ve meyve kurutma işlemi sona erdi. Bu amaçla yapılmış olan doğal havalandırmalı çatı araları ve yine yüklük gibi isimlerle anılan uygun yönlendirilmiş yiyeceklerin saklandığı bölümler işlerini yitirmiş oldu [49, s.74].

Farklı kültürlerin yaşam biçimleri konut birimlerinde de etkili olduğunu vurgulamıştık. Türk yerleşmelerinde bir arada görebileceğimiz Türk ve Rum evlerinde bu durum oldukça açıktır. Rumların daha açık olan yaşam tarzı Türklerin aksine zemin katı dışarıya açmak, eve girişi doğrudan sokaktan vermek gibi özelliklerle kendini gösterir.

3.3.1.2. Aile Yapısı

Farklı aile yapılarının binalar üzerinde farklı etkileri olmaktadır. Türk toplumunda aile geniştir. Bu genişlik ailenin ekonomik yapısı ile de ilişkilidir. Konutlar bazen akrabaları da içeren konaklar haline dönüşmüştür.

Yerleşmedeki aile yapısı Türk evinde ataerkil (pederşahi) görünümündedir. Sosyo-kültürel konular olan mahremiyet ve "psiko-sosyal alan" yani "territoriality" bu ailenin uzantısı olan fiziksel çevrede ve özellikle konut ünitesinde çeşitli görünümlemlerle ortaya çıkmaktadır [26, s.100].

Yerleşme ile birlikte toprağın işlenmesi, insan gücünün kullanılması ve günlük yaşantı içinde kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinde değişimler başlar. Tarıma dayalı düzenin bir sonucu olarak bütün aile bireyleri bir arada yaşamaktadır. Teknoloji yeterli olmadığından dolayı işlerin yapılabilmesi için genç kuşaklara ihtiyaç vardır. Bu nedenle erkek çocuk evden ayrılmaz. Ana, baba, çocuk, gelinler ve damatlar bir çatı altında yaşarlar.

Ailenin bireyleri, ev içerisinde değişik önemlerde yer alırlar. Evin erkeği ve kadını bu değişik durumları oluşturmuşlardır. Dini inançların da etkisi ile kadın ve erkek ilişkilerinin ev içerisinde kısıtlı oluşu farklı mekanların doğmasına neden olmuştur. Bu konutlarda üst katta harem ve selamlığın bağlı olması şeklinde olabildiği gibi bazen de tamamen birbirinden ayrı binaların oluşumuna neden olmuştur [12, s.42].

Teknolojinin gelişip makinaların kullanılmaya başlaması ile tarıma dayalı düzende daha az insan gücü yeterli olmaya başladı ve ailenin diğer bireyleri farklı işlerde çalışmaya başladılar. Bu yüzden de evden ayrılmaya başladılar. Bunun sonucu olarak da geleneksel aile parçalandı ve çekirdek aileye doğru bir değişim başladı. Bu evden

ayrılmaların sonucunda konutlara da yansıyan değişim sözkonusu idi. Bu değişim ya farklı evde oturma ya da aynı evin düşeyde ve yatayda bölünüp düzenlenmesi ile kendini gösterdi.

3.3.1.3. Din

İslamın hayat görüşü esas somuttur. Ticaret ve mülke ağırlık veren bir ekonomik sisteme dört elle sarılır. Hayattan kaçış ve eve kapanma ticarete etkin olmayan kadın içindir [46, s.32].

İslam dünyasının maddi dünyaya karşı olma eğilimi ile konutlar yatay gelişen biçimde, kerpiç gibi her yörede kolay bulunan ve ucuzca sağlanabilen, standart boyutları olan, yıkıldığında tekrar ana madde olarak kullanılabilen bir gereç ile inşa edilerek uniform mahalleler yaratılmıştır [10, s.172].

Türkler yerleşik düzene geçtikten sonra İslamiyetin yayınlaşması ile, kadın kısıtlanmaya başlamış ve konutun kapalılığı önem kazanmıştır. Anadolu'daki Türkevini ve odaların temel düzeninin kuruluşunda İslâm dünya görüşünde önemli etkileri olmuştur. Bu şöyle özetlenebilir: İçeride dönük bir yaşantı ve dışı biçimlenmede kısıtlı çözümler [12, s.40].

Bütünüyle İslâm dünya görüşünün, yaşama düzenine getirdiği özelliklerin en önemlileri sayılabilecek bu kavramlar, odaların biçimlenmesinde büyük etkilere sahiptir.

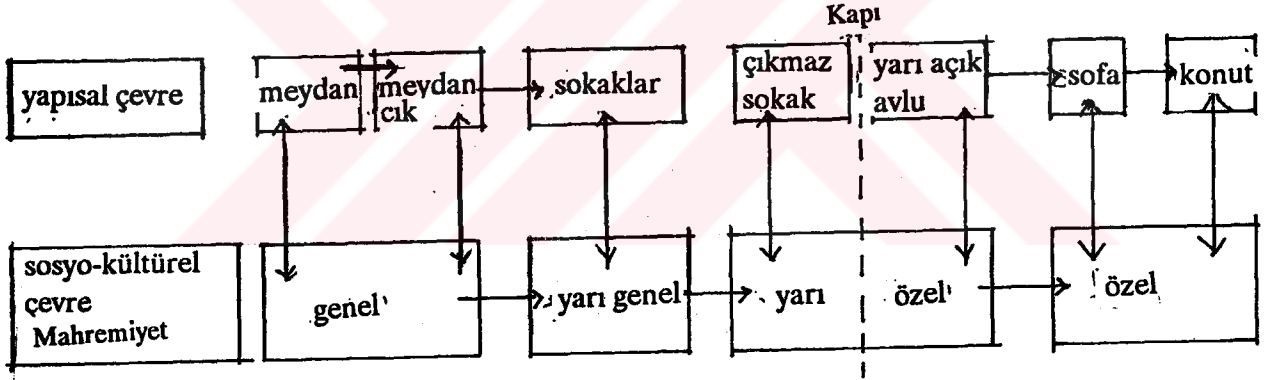
3.3.1.4. Mahremiyet

Mahremiyet, insanın rahat hareket edebileceği dışı kapalı alanı tesbit etme olarak tanımlanabilir. Düzenleme mekanizmalarının uygun yerleştirilmesi ve mahremliğin optimum düzeninin kurulması, toplumsal gelenekler tarafından güçlükle kararlaştırılmıştır. Davranış düzenimizi yalnız çevre ile dolaysız işlevsel ilişkilerden değil, toplum içinde uygun davranışlardan kazanırız [50, s.82].

Sokak örüntüleri mahremiyet açısından genelden özele farklılaşan boyutsal açıdan daralan bir kurgu ile oluşturulmuştur. Bu kurgunun beş önemli yapısal ögesi vardır. Bunlar;

meydan veya meydancık,
sokaklar,
çıkma sokaklar,
avlu,
konuttur.

Yapısal çevrenin bu kültüre özgü niteliklerine ek olarak mahremiyet olgusu ile bütünleşik şekillenmesi şu şekildedir.

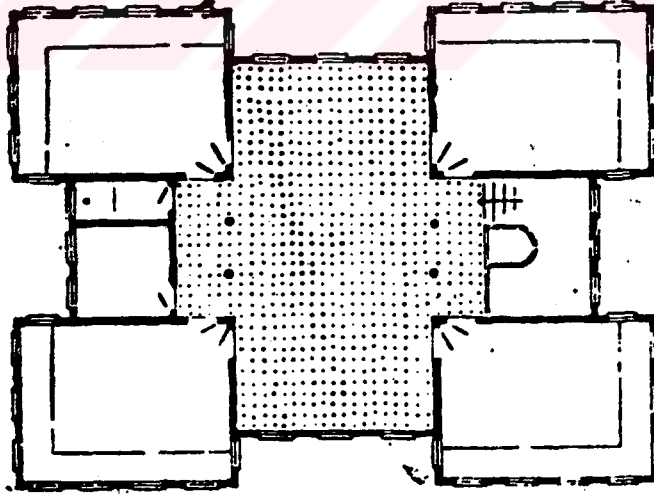
Şekil 3-61. Dış mekan düzeni [26, s.102]

Kitle uzaklıkları sokak örüntülerinde gittikçe artan mahremiyeti açıklayan nedenlerdir. Kitle uzaklığı gözlemler ve konuşmaların etkin olduğu uzaklık olarak da düşünülebilir. Temelinde ailenin sokak ve diğer komşularla ilişkisi şeklinde ele alınabilir [26, s.103].

Konutun biçimlenişinde mahremiyetin etkilerini Asım Muttu şu şekilde açıklamaktadır. Avlu ve bahçeleri çevreleyen yüksek duvarlar, emniyet için olduğu kadar burasını yabancı gözlerden gizleyerek evin açıkta yaşanan bir bölüm haline getirmek için yapılmıştır.

Evin içerisinin karşı komşu tarafından görölmemesi için ık-malar sağır bırakılmıştır. Işık yan pencerelerle, tepe pencereleri ile sağılanmaktadır. Bir oturma terası, bir dış sofa bahçe ve avluya karşı açık olduğı halde sokak tarafı yabancı gözlerle karış kafeslerle korunmuştur. Bunun yanında konutun avlu etrafında biçimlenişi, konuta çoğı kez bahçeden girilmesi ya da girişin içeri çekilmesi, evdeki haremlik ve selamlık bölümleri yine mahremiyete bağlayabileceğimiz özömlerdir.

Konut içi fiziksel düzeninde de mahremlik igödülerinin etkisini görmekteyiz. Eski evlerimizde dolap kapı ikilisinin türlü birleşimleri oluşturarak oda girişleri dolap düzeni içine alınmış, daha denetimli duruma getirilmiştir. Odalara, sofadaki sohbet köşelerinden görünmeden girmek akmak için merdiven sofalarına, sofa eklerine veya eyvanlara ikinci bir kapı açılmıştır [50, s.87].

Şekil 3-62. Konut içi düzen [50, s.88]

Ayrıca odaların, sofalara kapıları olmakla birlikte odaların birbirleri ile içten bağlantısında sağlanmıştır. Böylece sofaya çıkmadan bir odadan diğerine geçilebildiğinden yabancılardan gizlenen iç yaşantıda hareket olasılığı artırılmıştır.

Dini inançlar ve mahremeyite bağlayabileceğimiz iç mekandaki çözümler şunlardır;

Yıkama eyleminin gerçekleştirildiği gusulhanelerin gizli bir bölümde yapılması ve yıkama eyleminin dini bir koşul olarak evin en mahrem yerinde yapılmasıdır (Genellikle odaların bir duvarı içinde düşünülen bu küçük eylem alanı odaya girildiğinde farkedilmeyecek şekilde yapılmıştır [26, s.109]).

Anadoludaki bazı konutlarda gördüğümüz sofaya açılan odaların hemen hepsinin pahlı olması odalar ile sofa arasındaki sosyal ve kişisel mahremiyetin elde edilmesi durumudur.

Misafir için seçilen odanın genellikle giriş katında ve eylemlerin, yaşamın geçtiği evin asıl bölümlerinden ayrı bir yerde düşünülmüştür [26, s.111] .

3.3.1.5. Sosyal İlişkiler

Osmanlı kentinin örgütlenme biriminin mahalle olduğu bilinmektedir. Bu mahalleler içinde farklı etnik gruplara ait insanlar bulunabiliyordu. Fakat genel mimari bu farklılaşmayı çok belirgin göstermemekteydi. Kentin büyümesine paralel olarak yeni mahallelerin oluşumu genellikle önceden kurulan cami, mescid veya tekkelerden oluşan bir çekirdek etrafında oluyordu [17, s.61] .

Osmanlı kentlerinin batı kentlerinden en belirgin farkları, sadece erkeğin evin dışında sosyal hayata katılması ve bunun sonucu olarak da konutun kadının alanı olmasıdır. Erkek kadının bu farklı

yaşamları konut düzenine de yansımaktadır. Diğer bir fark da Osmanlı hukukunun mirasa izin vermemesi sonucu, genel doku içerisinde sivilen özel yapıların pek ortaya çıkmamasıdır [17, s.62] .

İnsanlararası ilişkilerin kararlı olduğu homojen toplumlar da yapı kişilerin kendilerini yansıtmalarında önemli bir araç değilken bireysellik toplumda egemen olmaya başlayınca, bir kendini duyurma aracı haline gelmektedir. Bu özellik aynı dönem Avrupa kentlerinde Osmanlı kentlerine kıyasla çok daha belirgindir. Bu da yerleşme dokusunun farklı etkilere sahip olmasına nedendir.

3.3.1.6. Estetik Değerler

Türk toplumunda estetik değerler, ileri yapım teknikleri, yeni malzemeler ve farklı işlevlerle değil tamamen eldeki olanaklarla oluşturulmuştur. Bu doğal ve işlevsel bir estetik değerdir.

Türk evini estetik özellikleri açısından iki bölüme ayırmak mümkündür. Oldukça yalın fakat kendi içinde estetik bir görünüm sağlayan dış cephe ve birtakım işlevsel elemanlardan oluşmuş farklı fonksiyonlara cevap verebilen ve önemli süslemelere sahip olan iç mekan.

Türk evinin dış cephesinde fonksiyonu olmayan hiçbir süsleme yoktur. Cepheye estetik değerler kazandıran elemanlardan olan malzeme ve yapı tekniğidir. Ahşap, taş ve hımış yapıların kendine özgü örgüsü cephenin monotonluğunu bozmaktadır. Yığma ve hımış yapılarda ağırlığı yatay olarak dağıtmak ve duvarın düşey doğrultuda çatlamalarını önlemek için yatay doğrultuda konan hatıllar cepheye hareket kazandırmaktadır.

Cepheye estetik değer kazandıran bir diğer eleman pencere-
dir. Alt kat pencerelerine hem güvenlik hemde mahremiyet gibi, üst kat pencerelerinde ise en iyi ışığı ve görüşü sağlayacak biçime ulaştırılmıştır. Bunların da dışında tepe pencereleri bir başka estetik değer

taşıyan elemanlardır. Genellikle odanın kullanılışındaki işleve bağlı olarak "insan elinin yetişemediği" yükseklikler, tepe pencerelerinin başlangıcıdır. Odalarda ve diğer bölümlerde "insan elinin eriştiği" alt pencerelerin tasarlanmasındaki "gerçekçiliğe" karşılık, tepe pencereleri, "soyutlanabilen öğeler olarak görülür. Bu durum odanın üst çevresinin simgesel bir değere kavuşturulması olarak yorumlanabilir. Ya da yine büyük özen gösterilerek oluşturulan tavan kaplamasının zenginleştirilmiş bir ışık olgusu içinde algılamak isteğine bağlanabilir[12, s.123]. İşlevsel farklılıkları olan odalar dış cepheden algılanabilmekte, örneğin baş oda. Yapıların kuruluş düzenlerinin elverdiği ölçüde çok pencere düzenlenmiştir. Bu pencerelerin alt katta ve üst katta oluşturdukları ahenkli diziler cephe özelliği açısından Türk evine ayrı bir önem kazandırmaktadır.

İç mekanda ise odalar farklı fonksiyona cevap verebilecek bir düzene sahiptir. Yani uzmanlaşma yoktur. İç mekanda ocakların, bunların yanındaki şerbetliklerin, yüklük dolapların süslemeleri bize Türk evinin iç mekanda da önemli estetik değerlere sahip olduğunu göstermektedir.

3.3.1.7. Savunma

İnsanlardaki savunma duygusu bina formunun oluşumunda etkili olmuştur. Kimi ülkelerde bu amaçla hendekler kazılmış, çitler yapmışlardır. Türkiye'deki bazı şehirlerde görebileceğimiz surlar güvenlik amacıyla yapılmış şehir, bu alanın içinde gelişmiştir.

Zamanla evlerin çoğalması bitişik nizamda yapıların oluşmasına neden olmuştur. Surların dışındaki evlerde yüksek ve sağır bahçe duvarları ile küçük çapta bir kale şeklindedir. Bu duvarlar mahremiyeti sağlamanın yanında güvenlik amacıyla da yapılmıştır. Zemin kata açılan pencereler varsa bunlar genellikle küçük boyuttadır. Daha sonraki devirlerde yapılan evlerde zemin kat penceresi büyümüş fakat bu kez de demir ve ahşap parmaklıklarla korunmuştur. Evlerin dış

kapılarında oldukça ağır malzeme kullanılmış, havalandırma amacıyla kapının üstüne yapılan küçük pencereler ızgaralarla örtülmüştür.

insanlara karşı kendini savunmanın yanında yangın, deprem gibi etkilerden korunmak için de birtakım önlemler alınmıştır. Bitişik nizam ahşap evlerde iki ev arasına tuğla duvar (yangın duvarı) yapılmış böylece yangının bir evden diğerine sıçraması önlenmeye çalışılmıştır[35, s.98].

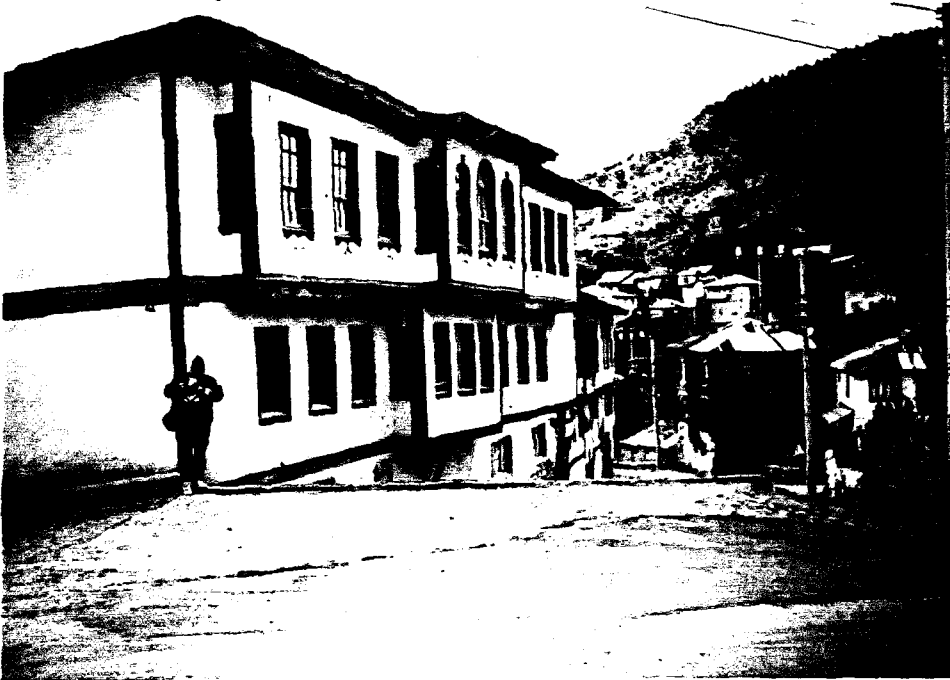
3.3.2. Sosyo-Ekonomik Özellikler

Bir toplumun ekonomik ve sosyal yapısını yönetici-halk arasındaki karşılıklı etkileşmeyi, farklı toplumların birbirleri ile olan kültür girişimini en doğru yansıtan öğelerden biri mimaridir. Bir bütün olarak kabul edilen planlama ve onu izleyen uygulama süreçlerinden ortaya çıkan mimari eylem belli bir yapı sistemi içinde oluşur. Sistemi belirleyen ana öğeler döneme, toplumun sosyal, kültürel yapısına göre ağırlık kazanır.

Anadolu'daki Türk evinin biçim ve boyutlarının belirlenmesinde, ekonomik etkenler bir anlamda çok önemli bir yer tutmazlar. Türk evi kavramının temel özelliği olan oda ana biriminde ekonomik koşullara bağlı olan önemli değişiklikler görülmez. Değişen yalnızca yapının ve odaların kuruluşunda gösterilen özen ve süs niceliğindedir[12, s.202]. Dış cephede ise bunu evin büyüklüğü ve işçiliğin kalitesi ile anlamaktayız (Şekil 3-63). Ekonomik gücü iyi durumda olan ailelerin bahçe içinde büyük konaklarda yaşadıklarını görüyoruz. Bunun yanında haremlik-selamlık bölümlerinin ayrı ayrı olması, yazlık ve kışlık katların ayrı olması yine bir ekonomik güç göstergesidir ve bu biçimlerde kentsel alan kullanımı ve biçimlenmesine yansımaktadır.

Şekil 3-63. Mudurnu Armutçular Konağı (Bolu)

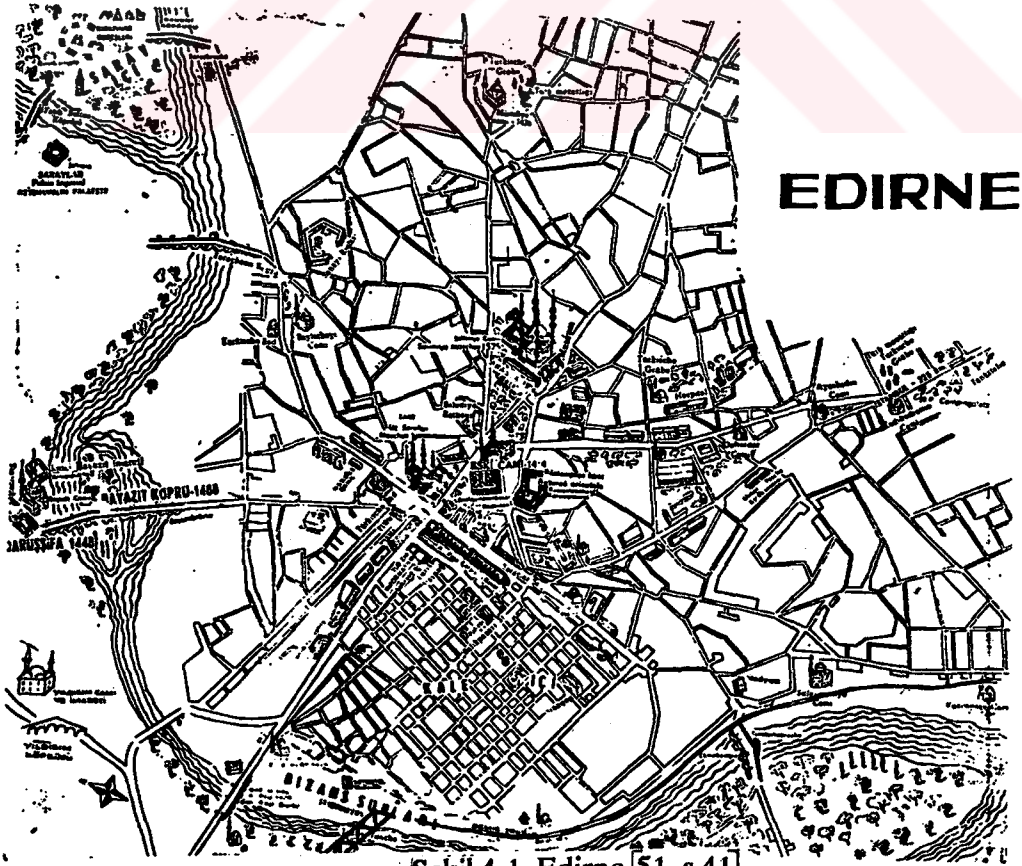
Şekil 3-64. Mudurnu Bolu

IV.BÖLÜM: ÖRNEKLER ÜZERİNDE GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE KENT DOKUSUNUN GELİŞME VE DEĞİŞİMİNİN BELİRLENEN SİSTEM DOĞRULTUSUNDA AÇILIMI VE TANITIMI

Geleneksel Türk evlerini üç büyük sınıfta toplamak mümkündür. Anadolu evleri, Edirne evleri, İstanbul evleri (Bursa evleri bu sınıfa dahildir). Bunlar gösterdikleri yerleşim düzenine göre önem kazanmaktadır. Bu yüzden gösterdiği Roma satranç planı özelliği ile Edirne, organik bir yerleşim dokusuna sahip olan Bursa çoğu kıyı yerleşmelerinin özelliği olan lineer yerleşme düzeni ile Trabzon örnek bölgeler olarak ele alınmaktadır.

4.1. Edirne

4.1.1. Edirne'nin Tarihi Doku Gelişimi

Şekil 4-1. Edirne [51, s.41]

Edirne, Osmanlı kültürünün ve mimarisinin yoğunlaştığı bir kaç merkezden biridir. Kentte Osmanlı mimari yaratıcılığının çok çeşitli örnekleri görülmektedir. Bu açıdan Edirne, Bursa'yla İstanbul'un karışımı gibidir. Eşine az rastlanılan bu anıtsal yoğunluk, 500 m çapında bir daire içindedir. Bunlar Edirne'yi güçlü bir anıtkent yapmaktadır [52, s.2763].

Edirne ilk zamanlar, Hadrianus'un kurduğu surlar içinde, düzenli planlı, korunaklı bir kentti. Helenistlik doku, Edirne'nin kale-içi mahallesinde yaşamakta, Hadrianus kalesinin kulelerinden biri, saat kulesi olarak kullanılmaktadır. Eski kent surlarının hemen dışında, Osmanlı kenti başlamaktadır.

İki farklı etnik grubun bulunduğu yerleşim bölgesindeki evlerde plan özellikleri olarak benzerlik bulunduğu dikkati çekmektedir. Bunun nedeni ise müslüman olmayan halkın ve Osmanlıların aynı bölgesel özelliklerin geçerli olması ve paylaştıkları ortak hayata bağlanıyor.

Kaleiçiindeki evler yapım tekniği olarak 19.yy'da İstanbul'da yapılmış olan ahşap evler tarzındadır. Kale dışında oluşan Osmanlı yerleşmelerindeki konutlar ise yazlık-kışlık, açık ve kapalı bölümleri ile bahçeli ev, konak türündedir. Bu özellikleri ile kır evine benzemektedirler. Bu evler XVI ve XVII yy'larda ünlü sarayların çevresine serpiştirilmiş birbirinden ayrı ağaçlıklı, çiçekli, büyüklü, küçüklü yapılarıdır [53, s.7].

İkinci başkent görevini yüklenen Edirne'de, XVI yy'da büyük mimari anıtlar yapılmıştır. Bunların en büyüğü Selimiye camiidir. Bu yapı dört narin minaresi ile en yüksek tepede etrafı bağlar, bahçeler ve tarlalarla çevrili şehrin üzerinde yükselir. Edirne, sivil mimari açısından da önemli bir merkezdir. Sultanlar, Tunca kıyısındaki "sarayıçi" bölgesinde köşkler, kasırlar, divanhaneler, saraylar yaptırmışlardır. Bu yapıların çoğu ahşaptır [51, s.2764].

Edirne kent dokusunu meydana getiren evleri İngiliz sefirinin karısı Lady Montague şöyle anlatıyor;

"Mimari biçimleri çok zarif ve yöreye uygun. Burada evlerin dışını süslemek gelenekten değil. Hemen tümü ahşap..."

Evlerin tümü iki bölümden oluşuyor. Bunlar dar bir geçitle birbirine bağlıdır. İlk bölümün önünde geniş bir avlu, çevresinde örtülü galeriler ve odalar var [51, s.2766]..

Helmuth Von Moltke (1835) Edirne'yi şöyle anlatmaktadır; Bütün Türk şehirleri gibi Edirne'nin de dışarıdan görünüşü pek güzeldir. Geniş yeşillik bir vadide, muazzam ağaç kümelerinin ve kıvrım kıvrım akan nehir kollarının arasında kubbeleri ve minareleri, surları ve kuleleri, alçak kırmızı damlalardan bir kargaşalığın üzerinde yükselir; bunların arasında açık yeşil ağaçlıklar ve yüksek kara selviler göze çarpar [51, s.2767]..

4.1.2. Çevre Özellikleri

Anadolu'yu Avrupa'ya birleştiren Trakya Yarımadası'nda yer alan Edirne'nin, konumu nedeniyle zengin bir kültür tarihi vardır. Tarih boyunca Anadolu'ya, ya da Avrupa'ya göç eden değişik topluluklar, Edirne'den geçmişlerdir. Ancak bunlardan çok azı yöreye yerleşip uygarlık kurmuştur. Yörenin, bilinen en eski halkı Traklar'dır. Traklar'ı Makedonyalılar ve Romalılar izlemiştir. Roma imparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Edirne, Bizans Devleti'nin sınırları içinde kalmıştır. Uzun süren Bizans egemenliğinden sonra yöre Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Edirne'nin Avrupa'ya yakınlığı, Edirne kültürünün gerek Türklerden önceki, gerekse Türkler'den sonraki evrimini, büyük ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle Edirne kültürünün izlediği çizgi, Anadolu illerinin çizgisinden oldukça değişiktir.[51, s.2771]..

4.1.3. Edirne’de Tarihi Dokunun Değişme Süreci

1903 Ağustos’unda Hadrian tarafından yapılan kalenin (Castrum) iç mahalleleri bir yangın sonunda tamamen yanmıştır. Bulgar, Ermeni, Yahudi ve Rum gibi azınlıkların oturduğu kalenin içerisi yangından sonra Edirne belediye başkanı Dilaver Bey döneminde Batı ülke kentleri gibi bir imar planına göre tekrar imar edilmiştir. Bu da Edirne’nin kaleiçi bölgesindeki dokunun sarayiçi bölgesindeki Osmanlı yerleşimine ait dokuya oranla daha iyi durumda günümüze ulaşmasını sağlamıştır [33, s.72] .

Edirne’nin ilk imar planı Prof.Ernest Egli tarafından yapılmış ve bu imar planı Şubat 1940’ta yürürlüğe girmiştir. Bu planda anıtsal eserlerin etrafı yeşil saha olması düşünülmüş ve bunlarda uygulanmıştır. Kente giren dört ana yol Sultan Selim Camii etrafı açılarak burada birleşeceklerdi. Kısaca anıtsal eserlerin büyük bir sini ortasında yer alırcasına insan unsurundan uzaklaştırılması düşüncesi, ne yazık ki bu eserlerin yörelerinde yer alan sivil mimari, tamamen zamanla ortadan kalkmış ve bunun sıkıntısı da şimdi görülmeye veya anlaşılmaya başlanmıştır [33, s.59] .

Şekil 4-2. Edirne’nin Yerleşim Planı [33, s.58]

İlk çağlarda Orestias veya bir başka adı Uskuduma olan yerleşim yerinin bölge olarak Meriç ve Tunca nehirlerinin birleştiği yerde kurulduğu bilinmektedir.

Edirne kentinin çekirdeğinin oluşması, Roma İmparatoru Hadrianus dönemine (M.S. 117-138) rastlamaktadır. Kale olması halkın güvence ve ilgisini çekmesi nedeniyle buranın halkı biraz yahudi ve çoğunlukla Bizanslılardan oluşuyordu. Sur içerisindeki yerleşim dokusunun bir ızgara düzenine sahip olduğunu en iyi belgeleyen Evliya Çelebi şöyle söz etmektedir: "Beş fersah genişliğinde kalenin tam ortasında Edrone kral binasıdır. Dört köşeden batıya doğru uzunca şeddadi (sağlam) kayadan, güya üstad Ferhat işidir. Kapı ve duvarı öyle sanatlıdır ki bir sıra tuğla, bir sıra traşlanmış taşla yapılmış bir sağlam kaledir. Surun yüksekliği tam kırk ziradır ve etrafında küçük büyük yüzaltmış kafdağı kalesi gibi sağlam burçlar vardır. Ama bu kale dört köşe olmakta ve her köşesinde birer sağlam kule vardır..." [33, s.60] ..

Evliya Çelebi'nin anlattıklarına göre sur içerisindeki yerleşim dokusunun yani cadde ve sokakların satranç şeklinde birbirini dik olarak kestiklerini vurgulamaktadır [33, s.62] .

Edirne Bizans döneminde (Türklerin eline geçişine kadar) nüfusu artmış ve burası dini merkez olması nedeniyle, sur içerisinde 15 adet kilise ve metropolit binaları ile süslenmiştir [33, s.63] .

Kale dışında ise kentin 2 km kadar kuzeyinde yer alan "sarı-yiçi" bulunmaktadır. Burasının yerleşim alanı olarak seçiminde ise, eski bir halk söylencesine göre, "havası ve doğanın temizliği, güzelliği" etmen olmuş [51, s.2776].

4.1.4. Edirne’de Geleneksel Konut Mimarisinin Doku Oluşturma Özellikleri

4.1.4.1. Doğal Veriler

İklim ve Doğal Çevre

Edirne, hem Akdeniz ikliminin hem de Orta Avrupa’ya özgü kara ikliminin etkisi altındadır[54, s.27]. Edirne’nin yerleştiği noktayı geniş ve derin akarsular, ovaları dik yamaçlarla çevreleyen yaylalar kolay müdafaa edilebilir bir kale haline getirmiştir[55, s.69].

İklim özellikleri; çatının biçimlenişi, plan özellikleri, dış renklendirmede etkili olmuştur.

Topografya

Edirne ilinin büyük bölümü ovalar ve ova görünümlü platolarla kaplıdır. Bunun yanında Edirne ilinde üç önemli vadi vardır. Tunca, Meriç ve Ergene vadileri. Topoğrafik özellikleri nedeniyle, Edirne alçak tepeler arasında yüksek bir alana, Meriç’in zengin vadisine kurulmuştur; tarlalar, meralar ve bahçelerle çevrelenmiştir[54, s.2768].

Prof.Rıfat Osman’ın Edirne evlerine ait ilk müsvedde defterindeki bir kaç notta

"Arsa meyilli bir yere rastlarsa, sedler inşası ile düzeltilirdi. Bu gibi hallerde ya sokak tabanında bulunan birinci sed üzerinde ve daha ziyade bu seddi bağçe halinde terk ile ikinci seddin üzerine getirmek şartı ile birinci sedden başlayarak, bir kısmını direklerle ve duvara oturtmak sureti ile yapılırdı. Teşekkül edecek bodrum katlarında da ambar gibi yerler yapılır ve bağçe tabanına göre münasip düşerse yazlık taş döşeli ve havuzlu odalar vücuda getirilirdi" demektedir[53, s.9].

4.1.4.2. Edirne'de Biçimlenme Verileri

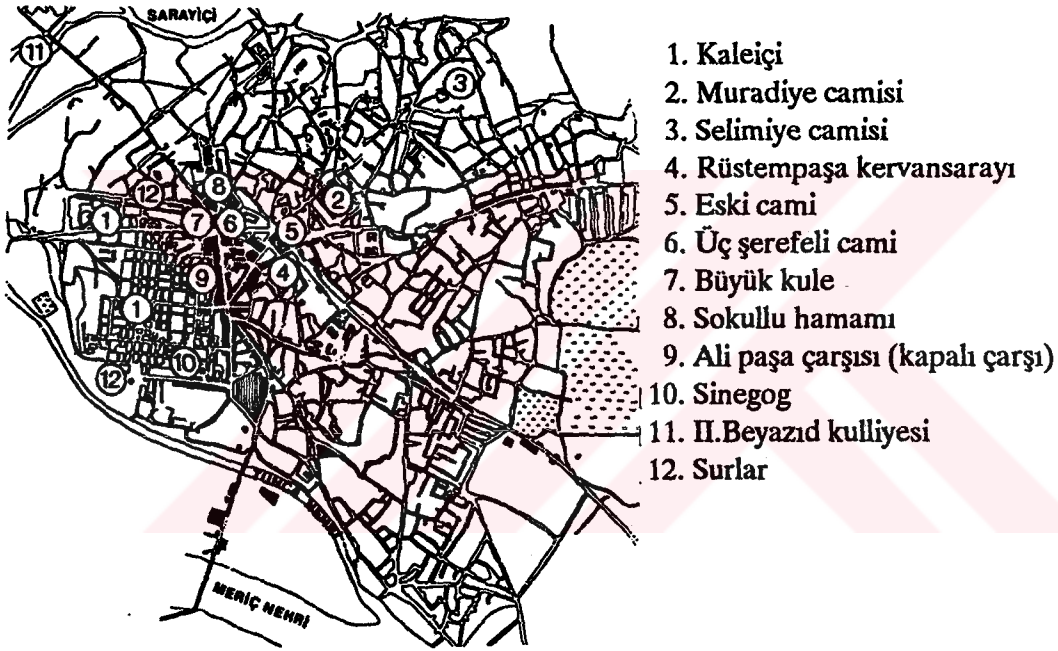
Edirne'de iki farklı yerleşim düzeniyle karşılaşmaktayız. Azınlıkların yerleşmiş olduğu ve Roma satranç planı özelliği gösteren kale içi bölgesi, Türklerin yerleşmiş olduğu ve organik doku özelliği gösteren saray içi bölgesi.

Roma'nın ortaya çıkarmış olduğu satranç kent Helenistlik dönemde ortaya çıkmıştır[56, s.96]. Edirne'de ilk çağlarda Roma imparatoru Hadrian tarafından bir savunma kalesi yaptırılmış ve bu kalenin dört köşe olması nedeniyle oluşan cadde ve sokaklar sur boyunca yer almıştır (Şekil 4-3). Bu da dokunun ızgara özelliği taşımasına neden olmuştur.

Şekil 4-3. Edirne-Kaleiçi[51, s.39]

Türklerin yerleşmiş olduğu ve organik dokunun olduğu bölge ise Tunca ırmağının çizdiği yay içinde kalan bölümdür (Şekil 4-4). Bu yayın içinde kalan alanlar genelde plansız, kendiliğinden gelişmiş konut alanlarıdır. Cadde ve sokaklarda plansız bir şekilde oluşmuştur. Bu kısımda sokak ve caddeler genellikle dar ve girintili çıkıntılıdır. Çok sayıda çıkmaz sokak bulunmaktadır[54, s.2765]. Son Osmanlı şehir dokusunun izlerinin yoğunlaştığı bu bölgede yerleşimi sınırlayan hiçbir topografik etken yoktur[57, s.73].

Şekil 4-4. Edirne[58, s.82]

Plan Kurgusu ve Mekansal Düzen

Edirne evleri plan özelliği olarak dış sofalı plan tipine sahiptir. Dış sofa bazen beş, altı ve daha fazla alanın vazifesini görece kadar uzundur ve dış cephesi diğer bölgelerden farklı olarak erken bir tarihten itibaren camekanlıdır. Belki de sofalar ilk olarak Edirne’de sıra pencerelerle çevrilmiştir[22, s.36].

Kaleiçindeki evlerin planları ise şu şekildedir:

İç sofalı: 19.yy’daki İstanbul ahşap evlerine benzeyen yapım sisteminin kullanıldığı iç sofalı plan tipi büyük oranda kullanılmıştır.

Dış sofalı (daha az kullanılmıştır): Gerçekte dış sofalı plan tipi arazinin plan tipine bağlı olan iç sofalının bir varyasyonudur. Oda-nın yerleşmesini belirleyen en önemli eleman (sofaya göre, arazinin boyutlarıdır). Sofanın her iki yanındaki bir oda dizisi genelde dar kenarda ayrılıyor.

Kaleiçi evleri mekan organizasyonu açısından incelendiğinde Türk evlerinden farklılıkları gözlenir. İslamiyet’in etkisi ile mahremiyet nedeniyle içe dönük bir yaşantıyı simgeleyen Türk evine karşılık kaleiçindeki evlerde iç ve dış mekan ilişkileri her katta çok yoğun biçimde planlanmıştır[51, s.49].

Malzeme

Malzeme ve yapım teknolojisi açısından Edirne’de hımış yapı tekniğinin kullanıldığını görüyoruz[2, s.32]. Edirne evleri daha çok sıvalı ve sıva üzerine nakışlı idi.

Bıçımlenme Özellikleri

Dış Renklendirme

Çeşitli pastel renklerin kullanıldığı Edirne evine bağlı bir tip olan Rumeli evlerinde ise sıvalı olan cepheler beyaz çerçeveler içinde renkli satırlar şeklinde canlandırılmıştır[22, s.38].

Çatı Örtüsü Farklılıkları

Edirne’de alaturka kiremit örtülü çatılar geniş saçaklar ile kıvrım ve kavisler ile hareketlendirilmiştir[53, s.31] (Şekil 4-5).

Şekil 4-5. Edirne'den bir sokak [53, s.44]

Kale içindeki konutlarda çatı biçimleri aşağıdaki gibidir:

Şekil 4-6. Kaleiçi bölgesi [51, s.45]

Cephe Özellikleri

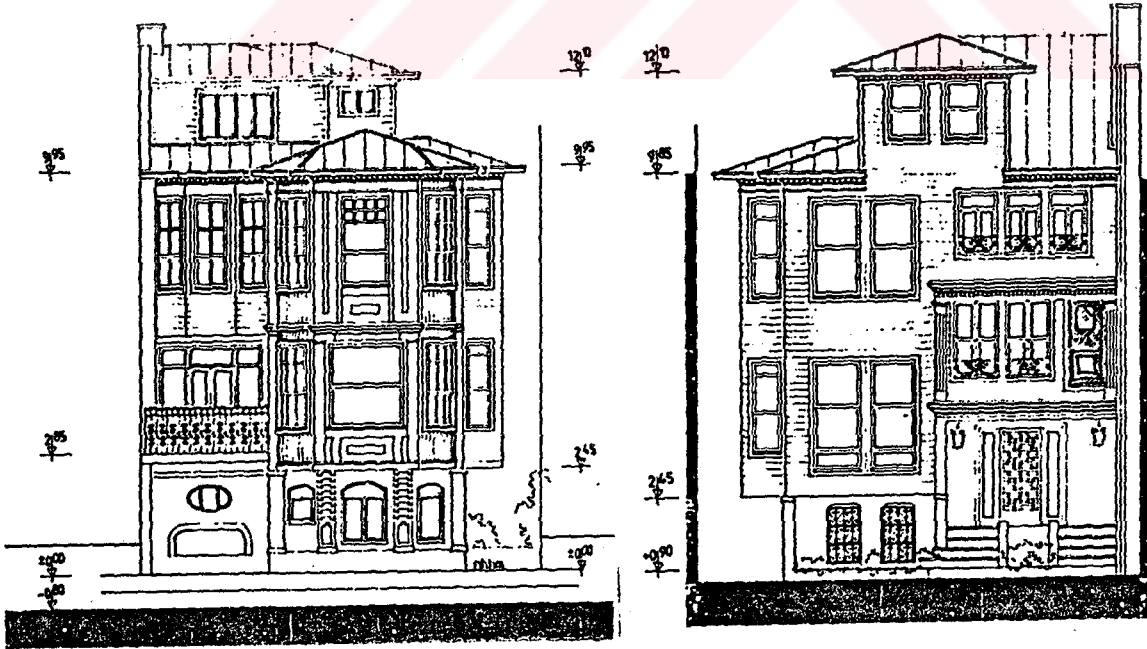
Cephelerde kullanılan pastel renklerin sokağa önemli bir özellik kazandırmasının yanında Edirne evlerinin cephelerindeki nakışlar, saçakların geniş ve kavisli oluşu, sokakta meydana getirdiği ışık gölge oyunları açısından önemli özelliklerdir. Eli böğründe payandaları da unutulmaması gereken cephe elemanlarıdır (Şekil 4-7). Pencerelelere gelince; bunlar iki dizi halindedir ve tepe pencereleri renkli camdandır ve pencereler manastırlardaki gibi demir parmaklıdır [51, s.42].

Şekil 4-7. Maşallahlı ev (Edirne) [53, s.46]

Edirne evleri ve konakları genelde yayvan ve alçak binalardır. Aralarında bol yeşillik bulunurdu. Sokak cepheleri daha kapalı, yer yer cumbalı ve ocaklı idi. Bahçe cepheleri ise cam idi [22, s.36].

Kaleiçindeki azınlıkların bulunduğu yerleşmede ise, plan özelliklerinin büyük benzerlik göstermesinin yanında (sosyo-kültürel etkenler nedeni ile) cephe özellikleri açısından bir takım farklılıklarla karşılaşmaktayız. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Bu evlerde iç ve dış mekan ilişkileri her katta çok yoğun biçimde planlanmıştır. Türk evinin tersine tipolojik karakter kaleiçi evlerinin zemin katlarında daha iyi korunmuştur. Fakat üst katlar ile ilgili olarak böyle endişeler duyulmaz ve esas katın farkına dair hiç bir kanıt yoktur. Genellikle İstanbul evleri için tasarlanmış olan geniş bir görüş açısı sağlayan teras çatı "cihannuma" kaleiçi evlerinde de uygulanmış olan bir özelliktir. Cepheelerdeki gösterişli görsel çeşitlilik cumbalar, balkonlar, pencere dizileri çatı saçaklarla sağlanmıştır [51, s.4].

Şekil 4-8. Kale-içi bölgesine ait iki konut [51, s.45]

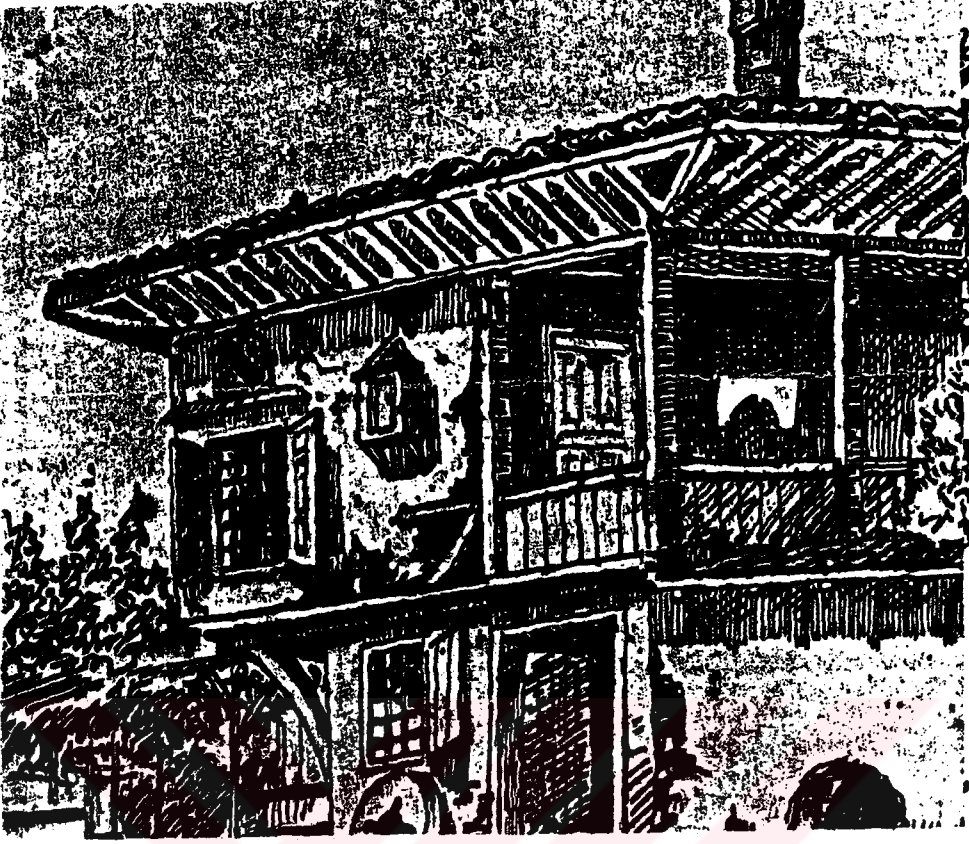
Kat Adedi

Kale-içi konutlarındaki evler genellikle iki katlıdır. Bundan daha fazla olanına nadir olarak rastlanmaktadır.

Tablo 4-1. Kaleiçi konutları kat adedi [51, s.48]

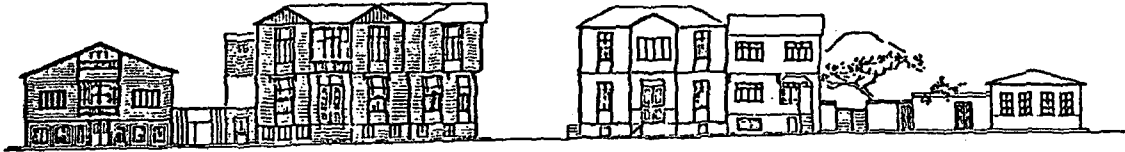
Evlerin tek ve iki katlı olarak yanyana gelişleri, zemin katı meydana getiren avlu duvarlarının yapısı ve bunların üzerindeki yeşil sokağa önemli özellik kazandırmaktadır..

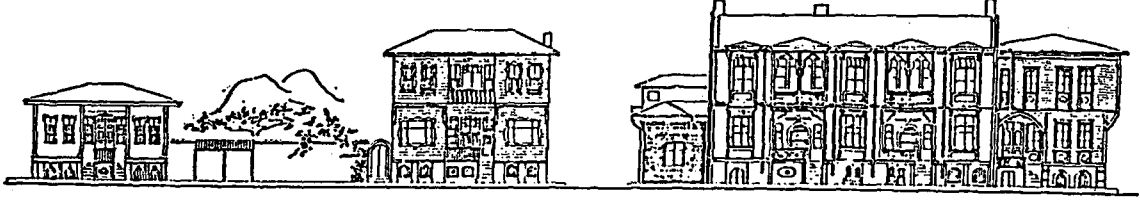
Şekil 4-9. Edirne civarında (XVIII) asır sonu değirmenli ev [53, s.47]

Şekil 4-10. Marif Caddesi (Kaleiçi Edirne) [51, s.45]

Şekil 4-11. Fırın caddesi (Kaleiçi Edirne) [51, s.46]

Şekil 4-12. Cumhuriyet Caddesi (Kaleiçi Edirne) [51, s.46]

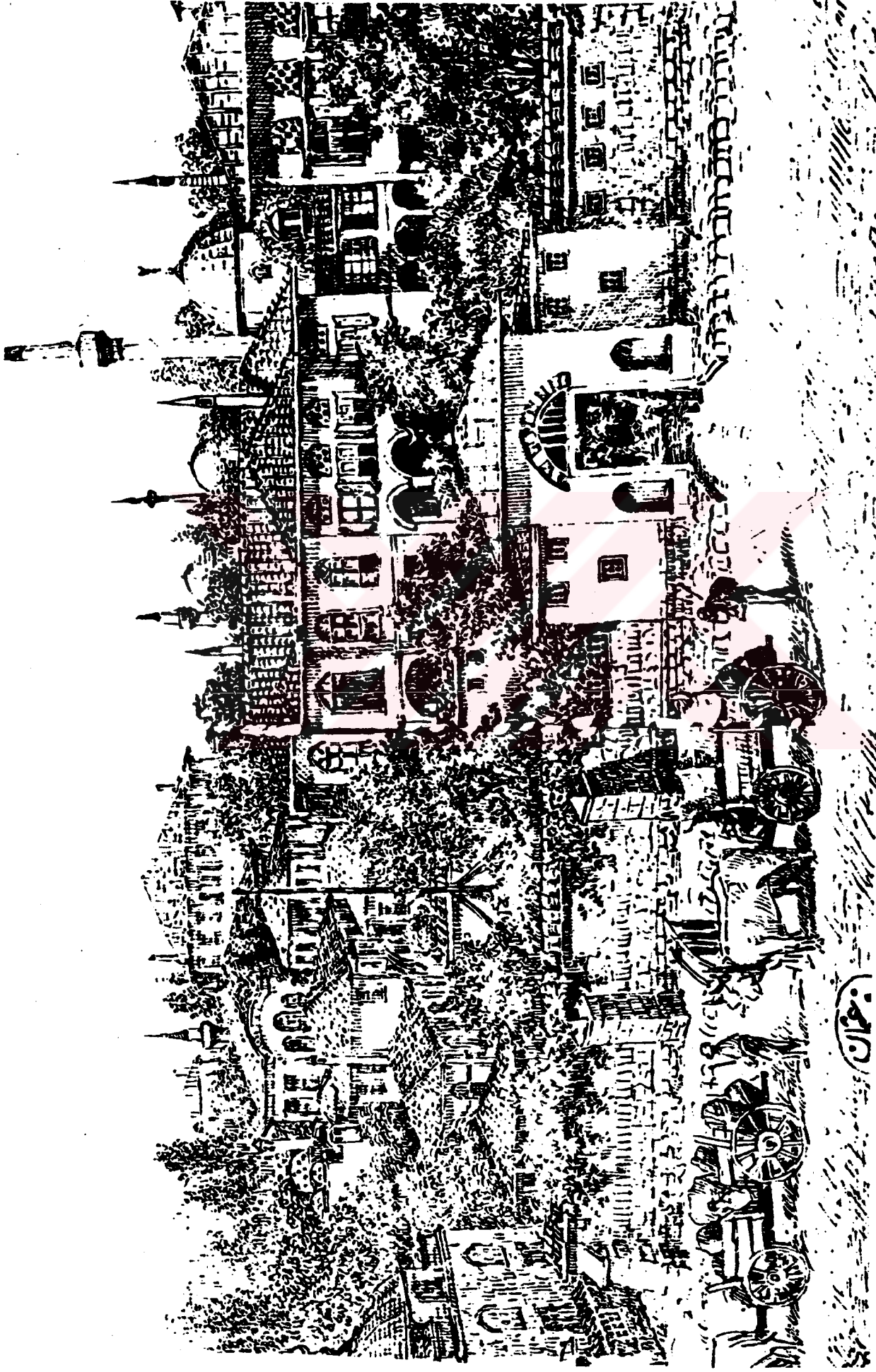
4.1.4.3. Edirne’de Sosyo-Kültürel Yapı

Edirne’de yaşama biçiminin oluşumunda çeşitli etkiler söz konusudur. Kent bir dönem Osmanlı imparatorluğunun başkenti olmuştur. XVIII.yy’dan başlayarak yitirilen topraklardan gelen çok sayıda göçmen topluluklarının, bir bölümü de Edirne’ye yerleşmiştir. Bu günümüze dek gelen yaşama biçimini belirleyen önemli etmenlerden biri olmuştur [58, s.83] .

Kaleiçi Osmanlı yerleşmeleri gibi iki farklı etnik grubun özellikleri mekana yansımış planda olmasa bile mekan organizasyonunda bunu açık bir biçimde görmekteyiz [33, s.60] .

Kaleiçi bölgesinde, yanyana gelen farklı kültürlerin yapılarını ayırt etmek oldukça kolay oluyor. Bunların kimisinde cumba, kimisinde süs, kimisinde oymalı kakmalı kapılar kepenklerle bir sivil mimari mozayığı meydana getiriyor.

Kaleiçi bölgesinin bir "varlıklılar" bölgesi özelliği taşıması buradaki evlerin oldukça görkemli olarak inşa edilmelerine neden oluyor. Hatta yoksul olan yahudiler kale dışındaki Bostanpazarı mahallesinde yaşamışlardır.

Şekil 4-13. Edirne'de İstanbul yolunda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Konağı semti [53, s.50]

4.2. Bursa

4.2.1. Bursa'da Tarihi Doku Gelişimi

14. yy başlarında Bursa ve yöresi kuzeybatı Anadolu'da yerleşmiş Osmanlı Türklerinin devamlı saldırılarına sahne olmuştur. Osman bey 1315'de Bursa'nın yakın çevresinde biri şimdiki kükürtlü hamamı karşısında, diğeri bugünkü Balabancık mahallesindeki Mofla Arap okulunun yerinde iki kale yaptırarak kentte devamlı kuşatma başlatmıştır[10, s.121].

Türkler Bursa'yı aldıktan sonra kenti Osmanoğullarının yönetim merkezi yapmışlardır[59, s.28]. Osmanlı devletinin en güçlü hükümet kurumu olan saray önce bu kentte oluşturulmuş, kent kale dışına taşarak Hisar'ın doğusunda ve batısında ilk görkemli Osmanlı sanat yapıları ile yeniden kurulurcasına büyütülmüştür[59, s.96].

XVII. yy ortalarında şehri gezmiş olan Evliya Çelebi'ye göre şehrin kale içinde 7 mahallesi (2000 ev vardı). Aşağı şehir dediği şehir dışında ise 23000 ev 176 müslüman, 9 Rum 7 ermeni ve 6 yahudi mahallesine bölünmüş bulunuyordu.

Kent fethedildiğinde Sultanhisar'da yerleşmiş, ancak kale-nin yanında cami, han, hamam, medrese, imarethane ve yan binalardan oluşan bir külliye yaptırarak ticaret merkezinin gelecekteki yerini işaret etmiştir. "Ticaret merkezi kentin birçok eyleminin yoğunlaştığı kısım olacağından konumu merkezi olmalıdır." düşüncesi ile Orhan Gazi'yi izleyen sultanlar ve ileri gelen yöneticiler

Gökdere'nin doğusunda Yıldırım, Yeşil, Beyazıtpaşa, Emir Sultan, Zeyniler imaret sitelerini,

Hisar'ın güneydoğusunda ve Orhan külliyesi-Bedesten-Ulu-cami ve Vakıf yapıları ile tanımlamaya başladığı merkezin güneyinde Alipaşa, Başcı İbrahim Paşa imaret sitelerini,

Şekil 4-14. İmaret siteleri [10, s.123]

Merkezin kuzeydoğusunda Timur paşa, Merkezde Hacı İvaz Paşa imaret sitelerini,

Hisarın batısında Muradiye imaret sitesini inşaa ettirmişlerdir (Şekil 4-14).

Böylelikle bir yandan han, çarşı, cami, medrese, hamam, çeşme yapıları ile merkezi imar ederken bir yandan da merkezin kuzey, doğu, güney ve batısında potansiyel yerleşim alanlarını belirlemişler, merkezi konut alanlarının çevrede toplayan, toplayacak olan imaret siteleri (külliye) ile sarmışlardır. Bu hizmet yapıları, donanımlar çevresinde gelişen konut alanları ile zaman içinde (16. yy. sonunda) kentin genel yerleşme biçimi belirmiş, bu genel şekillenme (Şekil 4-15) içinde ticaret bölgesi yerleşim alanının hemen hemen geometrik merkezinde yerini almıştır.

19. yy'da kent oldukça geniş bir alana yayılmış bulunmaktadır. Ancak bu yayılma artan nüfus koşutunda kentin çeperlerinin çevreye, tarımsal alana doğru genişlemesi şeklinde anlaşılmamalıdır. 16. yy sonunda İmaret siteleri çevresinde gelişen konut alanları ile kentin genel yerleşme biçimi oluşmuştur. Dolayısıyla zaman içinde nüfus artışı ile bağlantılı olarak yerleşim alanının büyümesi kent içindeki düşük yoğunluklu konut alanlarında yeni konutlarla yerleşilmesi ve yine kent içindeki boş alanlarda yeni mahalleler oluşturulması şeklinde yorumlanabilir. 19. yy'da gelen nüfusun büyük kısmı da bu dönemde kenti terkeden azınlıkların yerine yerleşmiş olanlardır [10, s.126] .

4.2.2. Bursa'nın Çevre Özellikleri

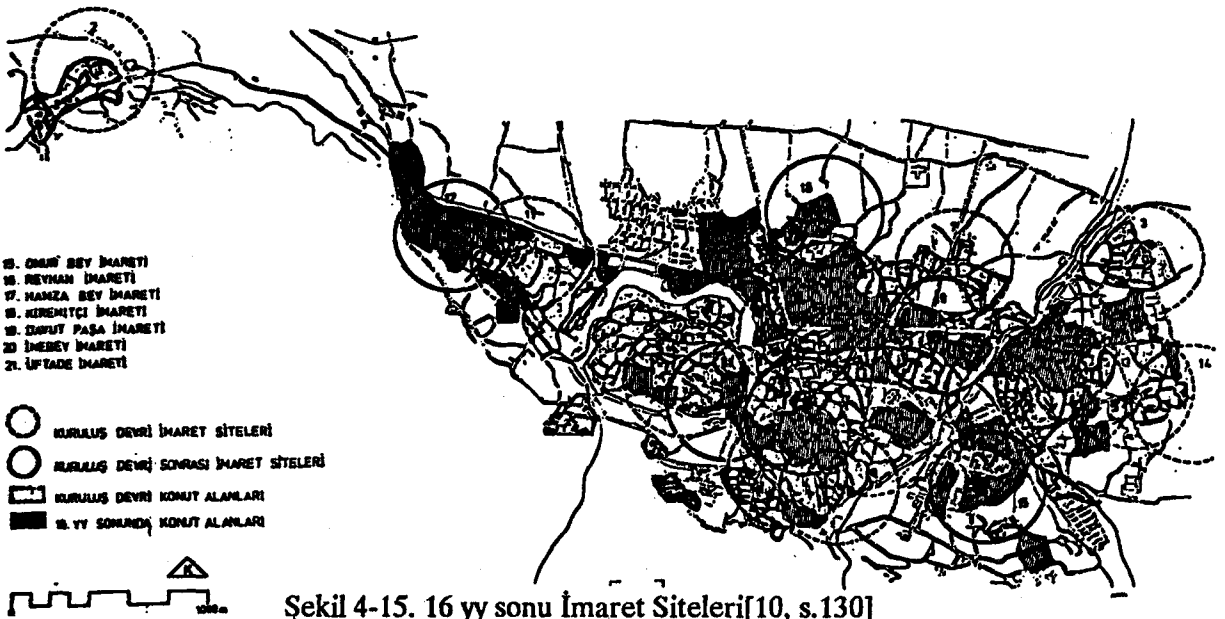
Bursa Roma İmparatorluğu döneminde ikinci derecede bir kale-kent niteliğine bürünmüştür. Bizans döneminde, Constantinopolis'in yakın çevresinde kaplıcaları dolayısıyla eğlence-dinlenme işleri ile ünlene bir kale-kent olarak tanınmıştır. Osmanlı döneminde; 1326-1365 yılları arasında genç Osmanlı devletinin yönetim merkezi olmuştur. Yıldırım Beyazıt zamanında Anadolu ile Rumeli arasındaki

ticaretin merkezi, Batı ile Doğu arasındaki uluslararası ticaretin antrepolarından biri olarak parlamaya başlamıştır[54, s.2766].

14 yy'da İran'dan ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen yolların birleştiği Bursa Osmanlı Devletinin Uluslararası ticaret Merkezi olmuştur. Kente Anadolu'nun her tarafından akın eden Türk nüfus çevresinde oluşan canlı tarımsal yaşam dolayısıyla kent batıdan ve doğudan gelen tüccarların alışveriş ettikleri ünlü bir pazar olmuştur[60, s.52]. Bursa imparatorluğun en önemli ticaret merkezlerinden olma özelliğini 16 yy ortalarına değin sürdürmüş, bu dönem sonuna kadar en parlak devrini yaşamıştır. Osmanlı devletine yönetim merkezi olmuş üç şehirden biri olarak imar ve iskan sürmüş, değişik hizmetler sunan birçok kamu yapılarıyla donatılmıştır[10, s.129].

4.2.3. Bursa'da Tarihi Dokunun Değişme Süreci

Bursa 19. yy'ın sonuna değin Osmanlı ülkesinin üç büyük kentinden biri olmuştur. Bursa'nın Osmanlı dönemi gelişme aşamaları kentin ülke ölçeğinde yüklendiği işlevler, yapılanma, hizmet yapıları ve konut alanları ile donatılma koşulları nüfusundaki değişimler dikkate alınarak;

Şekil 4-15. 16 yy sonu İmaret Sİteleri[10, s.130]

1326 kentin alınışı -1453 İstanbul'un başkent olması-
KURULUŞ DÖNEMİ, 1453 - 16 yy sonu GELİŞME DÖNEMİ,

17 yy başı - 19 yy sonu (veya 20 yy. başı) olarak saptanmaktadır [10, s.133].

4.2.4. Bursa'da Geleneksel Konut Mimarisinin Doku Oluşturma Özellikleri

4.2.4.1. Doğal Veriler

İklim ve Doğal Çevre

Bursa'nın iklimi Akdeniz ve Karadeniz iklimleri arasında bir geçiş niteliği göstermektedir. Kışların çok sert geçmediği İl'de, yaz dönemlerinde de şiddetli bir kuraklık görülmez. Marmara denizinin etkisi ile iklim ılımanlık kazanmaktadır. Akdeniz ve Karadeniz ikliminin özelliklerini taşıyan il'e en çok yağış kış ve ilkbahar aylarında düşmektedir. Zaman zaman çok şiddetli Lodos olduğundan yan duvarlar ve bölmeler tuğla veya kireçle doldurulmaktadır. Bu iklim ve doğal çevre verileri plan kurgusu, mekansal düzen, çatı örtüsü, malzeme seçimini etkilemekte ve dolayısıyla bu biçimlenmelerde sokak, mahalle sonuçta yerleşim dokusuna yansımaktadır [61, s.2462].

Topoğrafya

Bursa şehri keşiş (Olimpus) dağının eteklerinde kısmen eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. KATİP ÇELEBİ XVII.yy'da Bursa şehrini şu şekilde anlatmaktadır: "Şehir Keşiş dağının eteklerinden başlayıp yukarıya doğru yükselerek kalenin bulunduğu yere kadar çıkar." [61, s.2463].

Bursa'da evlerin planlanmasında arazi eğiminden mümkün olduğu kadar faydalanılması düşünülmüş bu yüzden ekonomik olan ve arazinin karakterine uyan bir sistem uygulanmıştır [39, s.24].

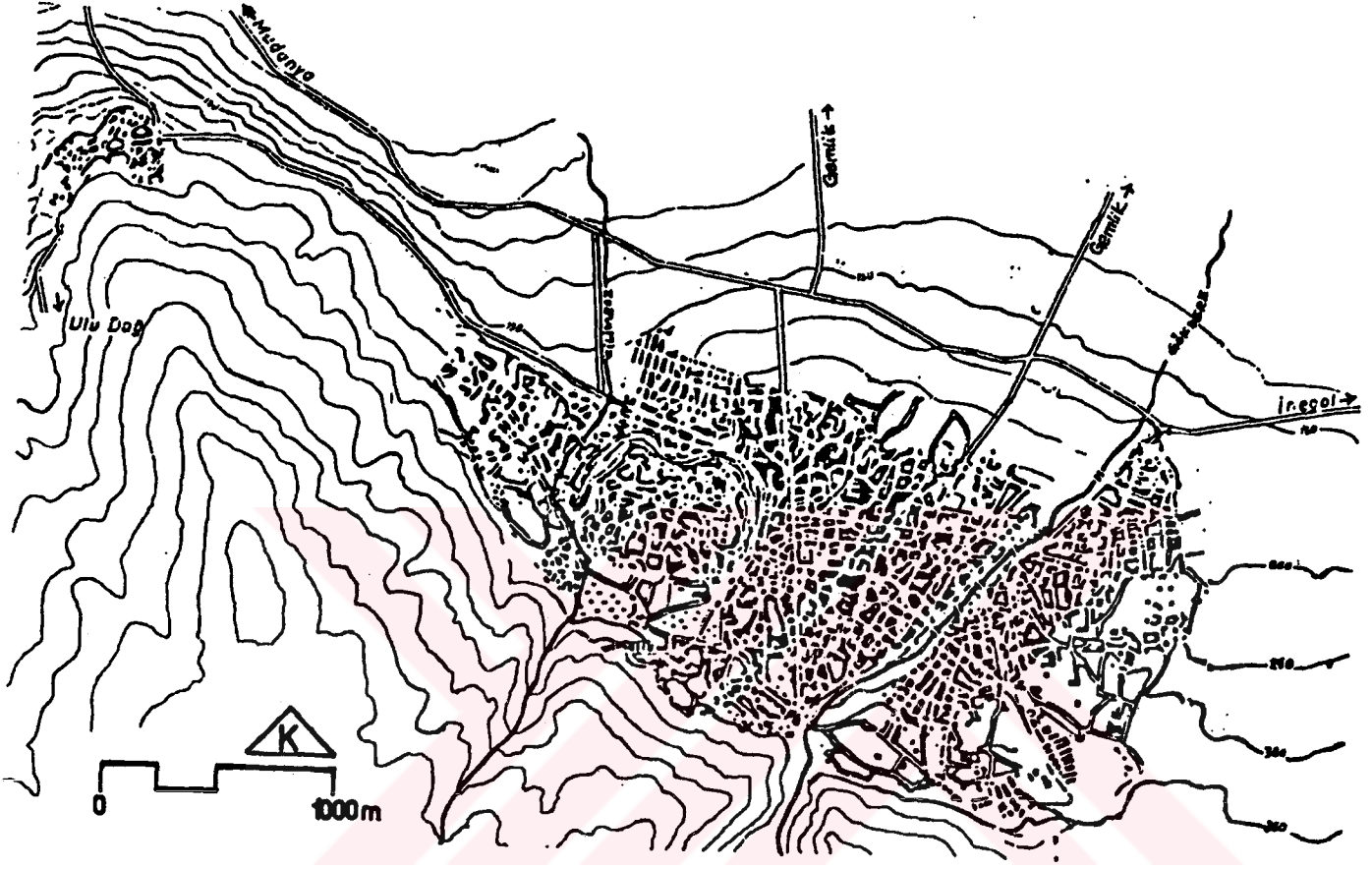
Şekil 4-16. Bursa'nın gravürü [61, s.2465].

Uludağ'ın Bursa ovasına bakan dik yamaçlarından inen akarsulardan biri olan gökdere derin yatağı ile Uludağ'ın daha doğuda kalan asıl yüksek kısmını güneyden gelen Nilüfer çayının ovaya çıktığı yere kadar uzanan batıdaki daha alçak kısımdan ayırmaktadır.

Daha sonraki devirlerde gelişen haliyle Bursa kenti bir taraftan ovaya inen, bir taraftan da eğimin uygun olduğu yerlerde dağın ilk yamaçlarına kadar tırmanan şevler ve birbirinden basamaklarla ayrılmış taraçalar üzerinde büyümüştür. Kent;

Bol su sağlayan bir dağ, bu dağın eteğindeki bitek bir ova arasındaki terasta, savunmaya uygun bir konumda,

İnegöl ve Yenişehir ovaları ile Doğu ve İç Anadolu'dan Orta Sakarya havzasından gelen yolların batıdaki ovalara ve susurluk ırmağı havzasına kavuştukları yerde kurulmuştur [62, s.659].

Şekil 4-17. Bursa Topoğrafik Yapı [10, s.135].

4.2.4.2. Bursa'da Biçimlenme Verileri

Yerleşim Düzeni

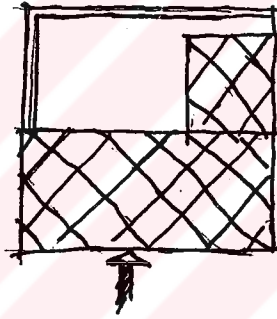
Bursa organik bir yerleşim dokusuna sahiptir. Bu organik düzen geleneksel Türk şehirlerinin en belirgin özelliğidir ve tesadüfi oluşmuş bir yapı değildir. Tamamen ihtiyaçlardan kaynaklanan bir düzen ve sosyal yapının birleşimi ile oluşmuştur (Şekil 4-22).

Plan Kurgusu ve Mekansal Düzen

Planlanmada arsadan mümkün olduğu kadar faydalandığı-
nı görüyoruz. Arsada binadan sonra boş kalan kısım bahçe olarak kul-
lanılmıştır. Bu da Bursa şehrini her yerden yeşil göstermektedir.

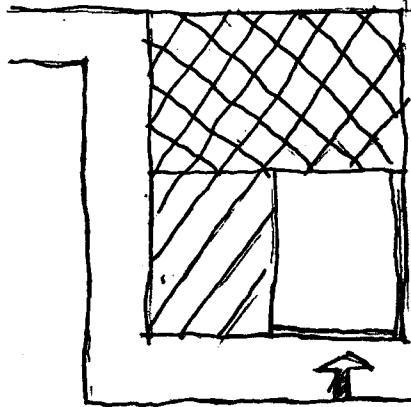
Bursa evlerinin arsaya göre konumu üç esasa göredir.

. Bina arsanın sokak kısmına oturtulmuş, bahçe arka plana
alınmıştır. Sokaktan doğrudan doğruya binaya girilir. Servis katları
tek katlı bir kol olarak bahçenin bir yan duvarına birleştirilmiş-
tir [39, s.28].

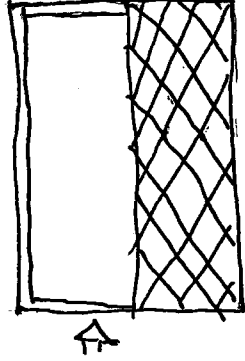
Şekil 4-18. Bursa evlerinin arsaya göre konumu [39, s.29]

. Bahçe öndedir. Ev arka plana alınmıştır. Servis kısmı yine
bahçenin bir yan duvarında tek katlı bir kol olarak bitleştirilmiştir.

Şekil 4-19. Bursa evlerinin arsaya göre konumu [39, s.29]

. Bahçe yan plana alınmıştır. Arsanın yola oranla uzunluk ve derinliğine göre belirli durumlar mevcuttur.

Şekil 4-20. Bursa evlerinin arsaya göre konumu [39, s.29]

Bursa evlerinde çok yükseklerle ulaşmış bir oturma kültürü görülüyor. Bunlar sofalar ile, taşan katlar ile, geniş saçaklar ile ve cumbalar ile esas kitleye bağlanan ilaveler ile yüksek bir mimari etkiye sahiptir. Bu etki tezyini kafesler ile, açık renkteki sıvaların, güneşten kararan ahşap iskeletin ve kırmızı kiremitlerin renk oyunları ile bir kat daha artar [39, s.31].

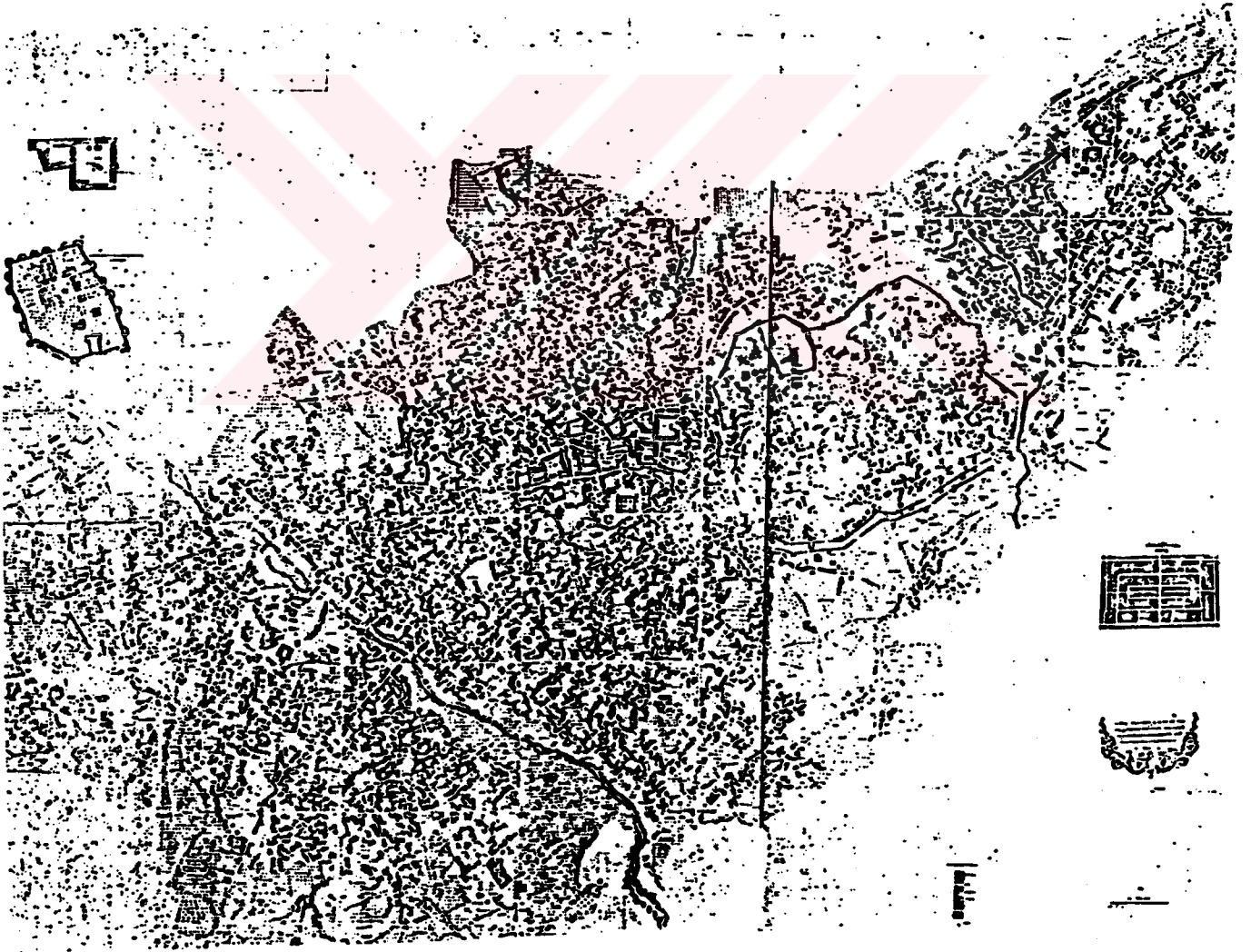
Türkler evin iç hayatının dışarıdan görünmemesine büyük özen göstermişlerdir. Bu yüzden zemin katlarda çoğunlukla pencere açılmamıştır. Bu ise sokağın döşemesi ile sağır olan zemin katların dokusal bir bütünlük oluşturmalarına neden olmuştur.

Evlerin cephelerinde ve saçak altlarında özellikle kargir binalarda, kuşların barınması için küçük evler şeklinde yuvalar yapıldı (Şekil 4-21). Bunlar binanın cephesini dolayısıyla sokak dokusunu hareketlendiren aynı zamanda da bir tezyinat özelliğini taşıyan elemanlardır.

Bursa evlerinin (Tüm Türk evlerinde olduğu gibi) zemin katı servis, mutfak, ambarlar ve taşlık gibi kısımlara ayrılmıştır. Bu kısımların dışarıya açılan penceresi olmadığından ışığı bahçeden almaktadırlar [39, s.38].

Şekil 4-21. Bursa'dan bir ev [39, s.22]

Şekil 4-22. Bursa [10, s.136]

Malzeme

Bursa'da genellikle üç tür yapı ile karşılaşmaktayız.

- . Dolma evler,
- . Ahşap evler,
- . Kargir evler.

Dolma Evler

Genellikle zelzele bölgesinde ahşap ve tuğla karışımı malzemenin yapılmış evlerdir. Yapılar önce ahşap bir iskeletten oluşur. Ahşap iskelet yatay, düşey, diyagonal bağlantılara yapılmıştır, iskelet araları tuğla işlenerek doldurulur. Bunlar içten ve dıştan sıvandığı gibi, dış cephe sıvanmadan bırakılmış evlerde göze çarpmaktadır. Görünen ahşap kısımlar sade ve koyu renk boyalı olarak bırakılmıştır. Ahşaplar arasındaki kırmızı tuğlalarla dekoratif bir görünüm kazandırılmıştır. Muradiye'de Murat Evi dolma eve örnek niteliğini taşımaktadır [63, s.22].

Ahşap Evler

Dolma evlerdeki sistem kullanılmayıp ahşap iskeletin dış kısmı bir tahta kaplama ve iç kısmı ise bağdadi üzerine vurulan sıva ile meydana gelir. Çatı kiremitle örtülüdür [63, s.23].

Kargir Evler

Taş ve tuğladan yapılmış veya bu iki malzeme aynı yapıda yer yer kullanılmıştır. Uzun müddet kalması istenen yapılar bu şekildedir [63, s.23].

Şekil 4-23. Bursa'da bir sokak[39, s.27]

Biçimlenme Özellikleri

Dış Renklendirme

Bursa evleri içte ve dışta kireçle badanalanmıştır. Evlerin dış cephelerindeki renkler, çivit mavisi, beyaz, açık pembe, sarı ve yeşildir. Ahşap kısımlar pencere doğrama ve pervazları, koyu ahşap renkler ile büyük bir zıtlık oluşturur[63, s.25]. Bu da sokak dokusunu farklı kılmaktadır.

Çatı Örtüsü Farklılıkları

İklim özellikleri yüzünden Bursa'da eğimli çatılarla karşılaşmaktayız. Bursa'da çatılar en az 60 cm. dışarıya taşmış, ahşap çıtalarla, geometrik şekiller verilerek kaplanmıştır [63,s.27] .

Şekil 4-24. Bursa [63, s.29]

Kat Adedi

Bursa evleri genellikle iki katlıdır. Bazı binalarda arazi eğiminden faydalanılarak bir yarım kat da ilave edilmiştir.

Zeminkat genellikle kargir olup, üst kat dolma olarak inşa edilmiştir. Yollar genellikle arsalara göre bir tarafa eğilmiş olduklarından alt kat duvarlarının yol yönüne paralel olarak alınmış, üst katlarda rasyonel odalar elde edebilmek için bu üst katlar zeminkat duvarları üzerine üçgene benzeyen çıkmalar şeklinde taşırılmıştır. Evin cephesinin uzun olduğu durumlarda bu çıkmalar oda adedince tekrarlanmıştır. Bu çıkmaların sokakta oluşturduğu etki şehircilik bakımından da çok önemlidir [39, s.40] .

Cephe Özellikleri

Bursa evleri bahçe içinde genelde iki veya üç katlı yapılmıştır. Birinci kat zeminkatın taştan yapılmış duvarları üzerinden dışarıya doğru uzanır. Bu binaya cumbalı kat görünümü kazandırır. Bu çıkmalar ve yapıyı örten taşkın saçaklı çatılar oldukça fazla penceresi olan yapıya güneşin girmesini önler, cepheye gölge yaparak bina içini serin tutar. Evlerin çıkmaları ve birbirlerine yaklaşmasında evler arasındaki yollar oldukça daralmıştır. Zemin katları cephesinde veya bahçe duvarlarındaki giriş kapıları sağlam yapılı ahşaptandır. Tek veya çift kanatları olabilir. Üzerinde demirden döğme kulplar, tokmaklar, kilitler, sürgüler takılmıştır. Genellikle taştan olan zemin katlarda pencere görünmez olsa bile yüksekte ufak demir parmaklı pencereler göze çarpar. Üst katlarda sıralar halinde pencereler ev için aydınlık olması ev içinde oturanların sıkılmadan oturmalarını sağlar. İlk dönemlerdeki yapılarda pencereler genellikle camsız, ahşap parmaklıklarla korunmuştur. Sonradan sürgülü ve camlı pencereler yapılmıştır [63, s.3] .

Şekil 4-25. Bursa evleri [63, s.34]

4.2.4.3. Bursa'da Sosyo-Kültürel Yapı

Bursa'da konut alanlarında etnik gruplaşmalar belirgindir, göçmen mahalleleri, azınlık mahalleleri farklı yerlerde dir.

AZINLIK MAHALLELERİ

Kentte M.Ö. 79'dan beri varlığı bilinen musevi kolonisi Hisarın kuzeyinde yerleşmiş yahudi hamamı, okul, kütüphane, fırın, çeşme ve su dağıtım yeri ile "yahudilik" mahallesini oluşturmuşlardır [10, s.137] .

GÖÇMEN MAHALLELERİ

1876 savaşı sonrası kente göçenlerin bir kısmı yahudilik'in kuzeyinde (Ruşuk mahallesi) ve Hoca Hasan Camii'nin kuzeyindeki bahçelik alanda, bir kısmı Namazgah'ın ve Karınca deresinin doğusunda (Hayriye mahallesi), Bulgaristan'dan göçenlerde kentin kuzeyinde yerleşmişlerdir [10, s.138] .

Namazgah'ın güneyinde yeni mahalle ile batısındaki Babadağ mahallesi, Balabancık, Vefik paşa ve Eşrefiler mahalleleri, Hisarın güneyindeki Alaca hırka mahallesinin güneyindeki paşa cami çevresi ve pınarbaşı mezarlığının kuzeyinde Mecidiye cami çevresi ise 1905'de Kırım'dan gelen göçmenlerin yerleştirildiği mahallelerdir [10, s.139] .

ULUS ESASINA GÖRE NÜFUSUN MAHALLERE DAĞILIMI

Şekil 4-26. Ulus esasına göre nüfusun mahallere dağılımı [10, s. 140].

Ekonomik ve sosyal farklılıklar kesin engellerle ayrılmamıştır. Bunun nedenlerinden biri de Bursa'nın olgunlaştığı dönemde artık başkent işlerini taşımaması nedeniyle karar verici grubun kentte oturmamasıdır. Dolayısıyla belirgin üst gelir grubu konut alanları gibi olgular ortaya çıkmamıştır [10, s.141] .

Şekil 4-27. Bursa [39, s.27]

Şekil 4-28. Bursa [39, s.28]

4.3. Trabzon

4.3.1. Trabzon'da Doku Gelişimi

Doğu Karadeniz'in tarihsel gelişimi Trabzon'u etkileyen bir süreçtir. Bölge'de insan yerleşmelerinin tarihi İ.Ö. 2000'li yıllara kadar belgelenmiştir. İ.Ö.756'da ilk kez sömürgeci yunan'lılar Trabzon'a gelmişlerdir. İ.Ö.6.yy'da Kuzey Karadeniz'li Kimmer, İskit ve Med'leri Kuzeydoğu Karadeniz'de görürüz. Bölge hakkında güvenilir ve detaylı bilgiyi İ.Ö.400 yılında ordusuyla Doğu Karadeniz'den geçen Ksenophon'dan alıriz. İ.Ö.298 yılında Pontos devleti kurulur. İ.Ö.88'de Pontos devletinin yıkılması ile Doğu Karadeniz Roma egemenliği altına girer, İ.Ö.395 yılından başlayarak da Doğu Roma ve Bizans yönetiminde varlığını sürdürür. 1204 yılında Trabzon krallar sülalesinden Aleksi Kommen Trabzon'a gelerek Trabzon devletini kurar [21, s.83].

İ.S.I.yy'da Avar'ların bir kolu olan Lazlar Kafkas yöresinden gelerek Doğu Karadeniz'in Sürmene'yi de içine alan doğu kıyılarına yerleşirler. 1200 yıllarında Selçukluların sınırlara yerleştirdiği Türkmenlerden Çepniler, Trabzon-Giresun arasında yurtlanırlar. 1461'de Fatih Trabzon'u alır. Böylece Doğu Karadeniz Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde daha küçük ölçülerde göçlere sahne olur. Bunlar daha çok Trabzon çevresine yapılan yerleştirmelerdir. 19.yy'a kadar bölgenin ağa ve derebeyleri arasında çıkar kavgaları, yönetime başkaldırmalar olur. Kurtuluş savaşı döneminde Trabzon 1916-18 yıllarında Rus işgalini yaşar. Öteden beri bölgede yaşayan hristiyanlar da bu savaş sırasında bölgeden ayrılırlar [21, s.59].

Tarihte çeşitli toplumlara başkentlik yapmış birçok göç ve yerleştirmelere sahne olmuş Trabzon, barındırdığı İslam ve Hristiyan toplumların dinsel, törensel ve geleneksel yaşayış farklılıklarından etkilenmiştir. Bu farklılıkların ise yapı ve plan tiplerine yansımaları doğaldır [21, s.60].

4.3.2. Çevre Özellikleri

Trabzon eski çağlardan beri Avrupa ile Asya arasındaki, Doğu Anadolu'yu İran'a bağlayan ticaret yolunun kapısı görevini üstlenmiş bir liman kentidir.

Kent Doğu Roma hakimiyeti devrinde, özellikle Justinianos'un İran seferi sırasında stratejik önem kazandı. 1204'de Haçlı seferi sırasında Bizans, Latinler tarafından ele geçirilince Kommenoslar Trabzon'a yerleştiler ve burada bağımsız bir devlet kurdular bu devlete imparatorluk adını verdiler. Trabzon bu imparatorluğun başkenti oldu. Anadolu'da Selçuklu devletinin büyümesi, bu devletin zararına oldu. Osmanlı hakimiyeti sırasında Trabzon, Doğu ve Orta Karadeniz kıyı şeridini kapsayan büyük bir eyalete merkez oldu. Osmanlı imparatorluğu devrinde Trabzon Doğu ülkeleriyle canlı ticaret yapan hareketli bir liman şehri oldu [64, s.250] .

4.3.3. Trabzon'da Tarihi Dokunun Değişme Süreci

Trabzon'da karşılaştığımız üç tür yerleşme örüntüsü yerleşme dokusunda meydana gelen değişimleri bize göstermektedir.

1. 19.yy. sonu ile 20.yy. başlarından bugüne ulaşan yapılar ve yerleşme örüntüsü.

2. Planlı dönemde plan kararları ve yerel örgütçe yürütülen uygulamalar sonucu oluşturulan yapılar ve yerleşme örüntüleri.

2a. Lambert planına göre yapılan uygulamalar sonucu ortaya çıkan yerleşme örüntüsü.

2b. Son plana göre yapılan uygulamalar sonucu ortaya çıkan yerleşme örüntüsü.

3. Planlı dönemde, yasadışı davranışlar sonucu oluşturulmaya çalışılan yerleşme örüntüleri [32, s.136] .

4.3.4. Trabzon'da Geleneksel Konut Mimarisinin Doku Oluşturma Özellikleri

4.3.4.1. Doğal Veriler

İklim ve Doğal Çevre

Trabzon'un iklimi Karadeniz bölgesi alt iklim tiplerinden "doğu Karadeniz iklimi" tanımına girer. Ilıman, nemli bir iklim özelliği gösterir. Yağışlar hemen hemen tüm aylara dağılmıştır. Batı ve kuzeybatı yönlerinden gelen alçak basınç alanları ile yükselen hava hareketlerinin neden oldukları yağışlar, ilin yağış rejimini belirler. Bunda güneyde yeralan sıradağlar ile kafkasların önemli etkileri vardır. Trabzon'da nemlilik yüksek olmakla birlikte komşu illere oranla daha düşüktür. Kent merkezinde hakim rüzgar yönünün güney kuvvetli rüzgar yönünün ise batı ve kuzeybatı olduğu gözlemlenmiştir[21, s.43].

Kentte bahar mevsimi uzun sürdüğünden dolayı halkın büyük çoğunluğu vaktinin büyük kısmını dış mekanda geçirir. Bu nedenle hemen hemen her konutun bahçesi bulunur. Buradaki evler ormanlık ve bol yağışlı bir iklimin ürünüdür. Odaların planı ve derbentli (rüzgardan korunmuş) girişler dikkati çeker[21, s.44].

Topoğrafya

Kentin topoğrafyasını, sık sık dar ve dik yamaçlı vadilerle bölünen kuzeye yönelik yamaçlar oluşturmaktadır. Bu nedenle yörede sık sık merdivenli sokaklara rastlanmaktadır.

Kentin tarihsel kuruluşundaki konut alanları kuzey yönündeki rüzgar, güneşsizlik ve sert deniz dikkate alınarak doğu-batı yönlerine baktırılmıştır. 1900 yılından sonra gelişen ve tarihsel çekirdeğin doğu ve batısında, güney, kuzey-doğu yönlerindeki iki düzlükte yer alan konut alanları, aynı koşulları gerçekleştirecek bir biçimde

oluşmuşlardır[21, s.45]. Diğer yandan, genel olarak güney-kuzey doğrultusunda uzayan ve derin vadilerle birbirinden ayrılan konut alanları ile sahildeki düzlükte yer almış bulunan ve doğu-batı yönünde lineer gelişme gösteren iş alanları arasındaki ilişkilerin organik yapısı dikkati çeker[32, s.138].

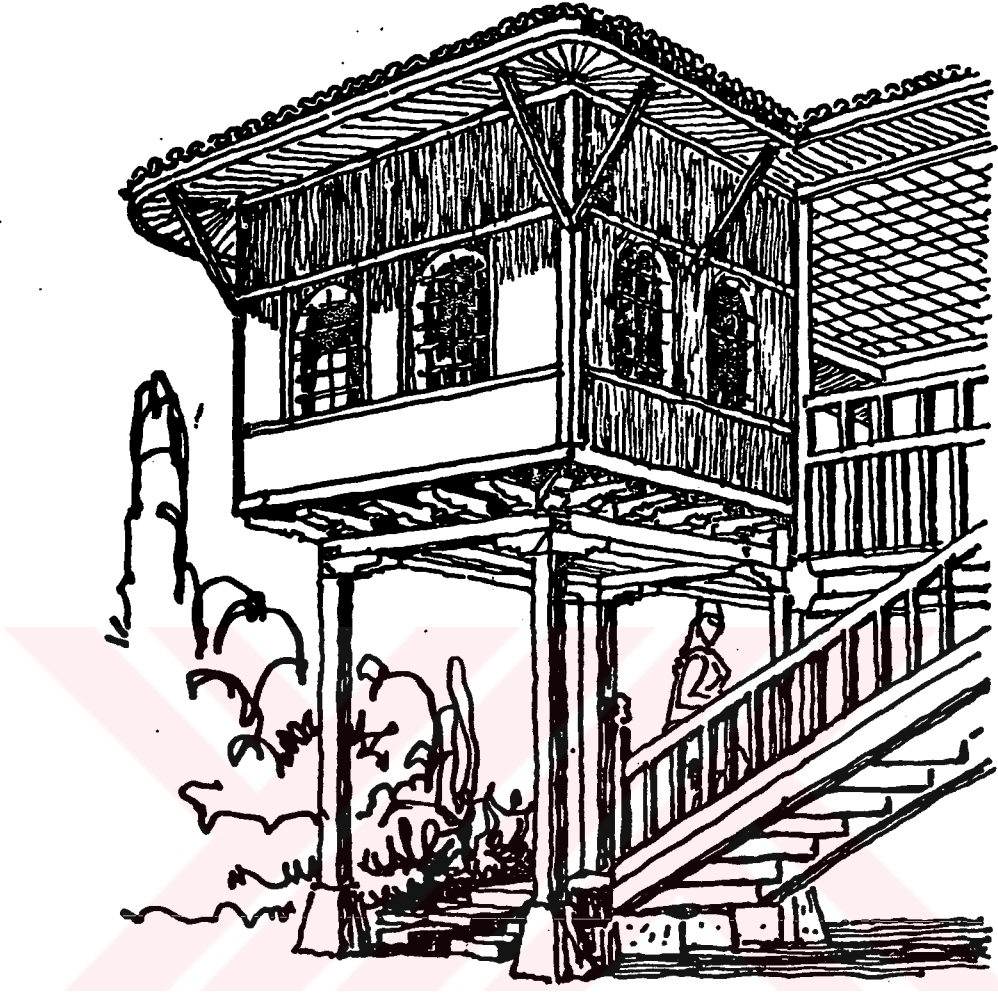
4.3.4.2. Trabzon'da Biçimlenme Verileri

Yerleşim Düzeni

Bir Karadeniz kenti olan Trabzon'da yerleşme düzeni bütün Karadeniz yerleşmelerinin karakterini gösterir (Şekil 4-45). Kentin kademeli platolardan ve vadilerden yararlanan yoğun bir merkez, sahil boyunca, merkezden uzaklaştıkça yoğunluğu düşen LİNEER bir gelişme, güneyde ve dağ bölgesinde çok seyrek tek tek evlerle devam eden bir görünüşü vardır[32, s.140].

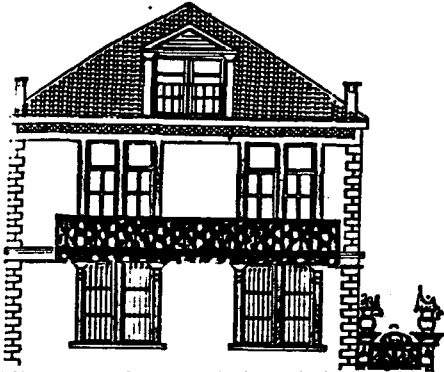
Plan Kurgusu ve Mekansal Düzen

Trabzon'da ahşap-kargir evlerin plan tipleri nispeten geç (18 yy.sonu) bir devre kadar açık sofasını korumuştur. Daha sonraki gelişimi iç ve orta sofa yönündedir[22, s.32]. Trabzon'da çoğunlukla konaklar bulunmaktadır. En fazla üç katlı olan evler plan şeması olarak iç sofalı karnıyarık plan tipine sahiptir. Geniş sofalar doğu yönünde ve manzaraya açıktır. Altta yaşama mekanları, kiler, depo, servis alanları, üst katta ve sofaya açılan yatak odaları yer almaktadır[22, s.34].

Şekil 4-29. Trabzon Sabri Ağa evinden köşkün görünüşü[23, s.35]

Taş evlerde genellikle zemin katlar mutfak, depo (yaz odası), ikinci katlar ise yaşama ve yatak katı, varsa üçüncü katlar misafir ve yatak odası şeklindedir[65, s.76].

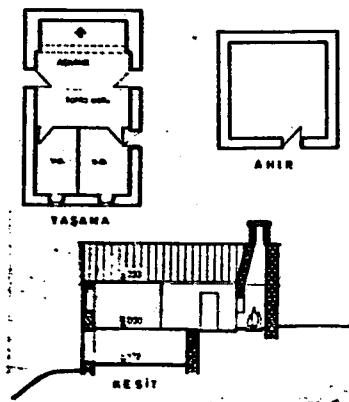
Şekil 4-30. Çıkma sokakta bir konut[65, s.77] Şekil 4-31. Pertevpaşa sokağında bir konut[65, s.77]

Şekil 4-32. Erzurum caddesinde bir konut [65, s.67]

Trabzon-Maçka aksının doğusunda ve batısında farklı yapı geleneklerinin oluşturduğu bir mimari biçimlenme vardır. Trabzon aksının doğusu ve batısı arasındaki mimari ayrım planda daha çok göze çarpar. Bu ayrımı iki temel plan tipinde somutlaştırabiliriz [21, s.83].

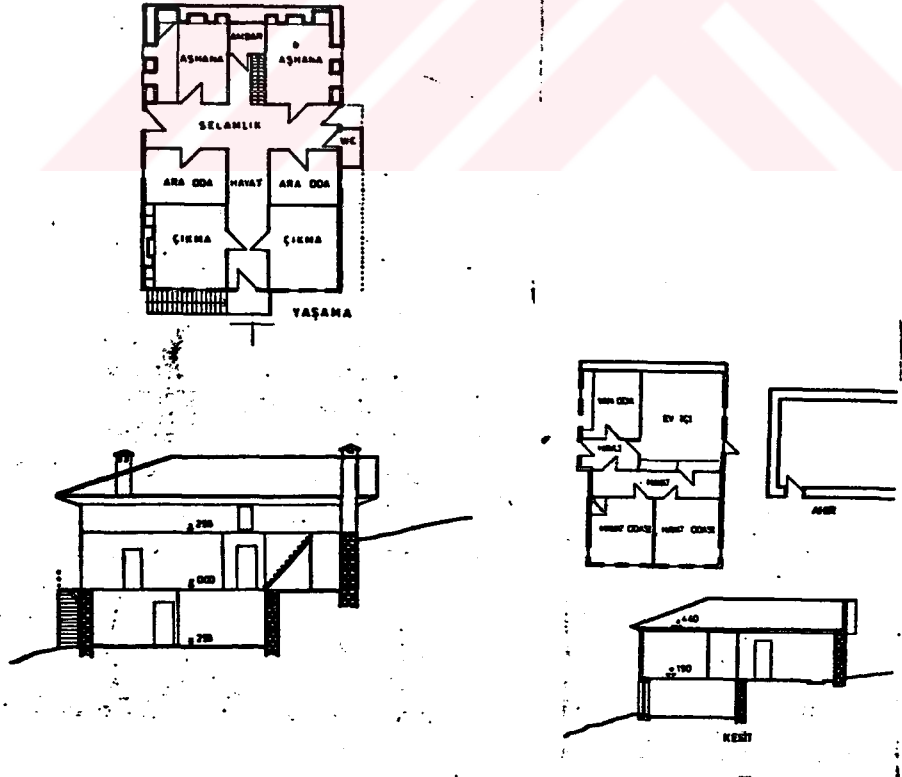
Trabzon'un batısında aşhaneli tip evler

Şekil 4-33. Aşhaneli tip ev [21, s.84].

Giresun sınırından Yamra ilçesi çevresine kadar dağılım gösteren bir plan tipidir. Yaşama katı gündüz ve gece eylemlerini karşılayacak biçimde ikiye ayrılmıştır. Gündüz bölümü tek mekandan oluşan, toprak zeminli yere oturma, konuk ağırlama gibi eylemlerin yapıldığı bölümdür. Tavansız olan bu mekan yörede aşhane, aşana, yerevi, mutfak gibi adlarla anılır ve eğimin yukarı tarafına rastlar. Eğimin aşağı yönüne rastlayan kısımda ise yatak odaları yer alır. Bunlar ahır üstüne rastlayan ahşap döşemeli bir çift odadır. Trabzon'un merkez ve Akçaabat'ın sahil köylerinde yatak odaları ile aşhane arasında "badama" denilen bir mekan yer alır. "Gece holü" diye adlandırılan bu mekan yatak odalarının aşhaneden görülmesini engeller [21, s.84].

Trabzon'un doğusundaki hayatlı tip evler:

Şekil 4-34. Hayatlı tip ev [21, s.85]

Yomra'dan başlayarak doğuya doğru yoğunlaşır. Yaşama bölümü eğimin yukarı yönünde, yatak odaları da yine aşağı yönde konumlanmıştır. Hayatlı tip evlere bu adı, yatak odaları arasında yer alan, oturma ve depolama işlevlerine de olanak veren gece holü niteliğindeki mekanın adından dolayı verilmektedir. Hayatlı tip evlerde yaşama mekanı Trabzon'un batısındaki gibi tek ve büyük bir mekan olmaktan çıkmış, belirli işlevleri karşılayan günlük odalara dönüşmüştür. İşlev şemasının karmaşıklaşmasının yanında, evin alan olarak da büyüdüğü gözlemlenmiştir [21, s.86] .

Malzeme

Geleneksel yapı malzemelerinden olan ağaç ve taş, il sınırları içinde her yörede bulunabilmektedir. Ağacın her yerde bulunabilmesine karşın işlemeye elverişli doğal taş malzeme her yerde yüzeyleme vermemektedir. Akçaabat Söğütlü deresi vadisi başta olmak üzere Maçka ve Araklı vadilerinde taş malzeme kullanıma uygun durumdadır. Taş malzemenin dolgu elemanı olarak küçük bloklar ve kırmataş halinde kullanılması çok yaygındır. Yapılarda taş türlerinden, kolay işlenebilen ve yörede ehil taş denilen kalker esaslı taşlarla andezit ve bazalt gibi daha sert taşlar kullanılmıştır [21, s.83] .

Yapının ağırlıklı konstrüksiyonunu oluşturan ağaç çeşitleri arasında yapı malzemesi olarak kestane, ardıç ladin, karaağaç türleri kullanılmaktadır. Bölge insanları sürekli savaşım gerektiren doğa karşısında ağaç ve taş malzemeyi kullanmayı ve işlemeyi becerir duruma gelmişlerdir [27, s.92] .

Şekil 4-35. Fındıkoba Of'dan bir örnek. [21, s.85]

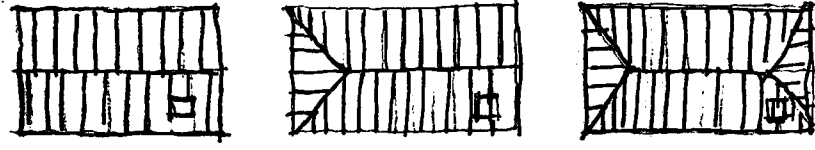
Dış Renklendirme

Çephelerde iki farklı durumla karşılaşmaktayız. Bunlardan birincisi taş yapıların meydana getirdiği doku ve taş işçiliği (Bunlarda herhangi bir renk söz konusu değildir). Trabzon'a bağlı diğer yörelerde iskeletli sistem sıvanıp bir takım renklendirmelerin kullanıldığını görüyoruz.

Çatı Örtüsü

Trabzon'daki taş yapılarda, taşın hava hareketine dayanıklı bir malzeme olmasından dolayı saçak yoktur. Diğer yapılarda ise Karadeniz'deki bol yağış nedeniyle eğimli çatılar kullanılır.

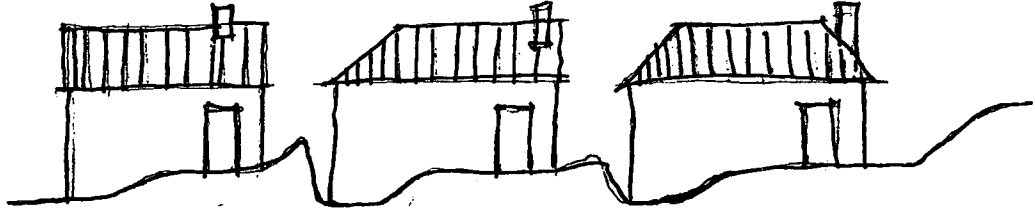
Kırsal kesimde ise çatılar sudan arınım açısından üç farklı şekilde düzenlenmiştir.

Semer

Üç omuz

Dört omuz

Şekil 4-36. Çatıların görünüşü [21, s.83]

Semer; bu çatı tipi iç yörelerdeki yüksek köylerde daha çok görülür. Çatı arası depolamaya elverişlidir. Eğik mahyaları olmadığı için hartama ile kaplamada kolaylık sağlar.

Üç omuz; (üç yöne eğimli) bu tiplerde çatı arası özel bir önlem alınmadan kullanılabilir.

Dört omuz; (dört yöne eğimli) daha çok sahile yakın köylerde görülür. Örtü olarak kiremit kullanılmıştır [21, s.84].

Cephe Özellikleri

Taşıyapıların cepheleri sokağa paralel ve açıktır. Her katın işlevi cephelerden belirgin bir şekilde belli olur.

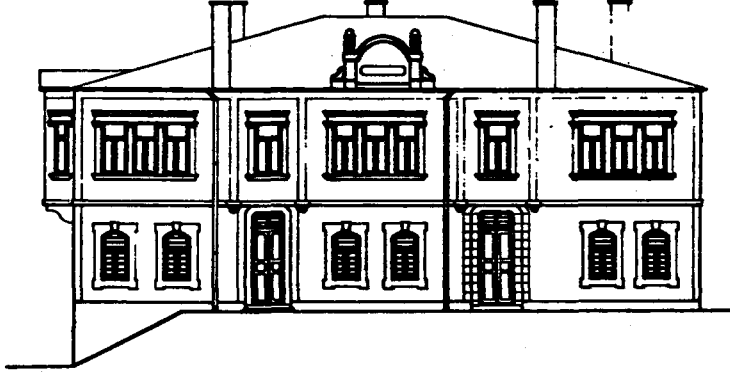
Yapılarda simetri hakimiyeti her zaman vardır. Simetri yatayda olduğu kadar düşeyde de hissedilir. Çoğu yapılarda katlar arası simetri hakimiyeti vardır. Yapılarda düşey ve yatay bantların hakimiyeti hemen hemen eşittir. Köşe noktalarında düşey bantlar ortalarında ve katlar arasında yatay bantlar egemendir. Açık çıkmalarda kesinlikle yatay bantlar kullanılmamıştır, bantlar düşeydir. Girişler

doğrudan binaya açılıyorsa ya tamamen yapının orta eksenindedir ya da çok az görülen tipte olduğu gibi köşedendir.

Pencereler her katta ince taş işçiliğine sahiptir ve yapılar sokak cephesinde bol pencerelidir. Tam kare ve dikdörtgen formlu pencereler dışındakilerde kilit taşı kullanılmıştır. Cephelerde kornişler ve saçak profili yer alır. Yapı tam köşe noktalarında kesin hatlarla bitmez. Katlar arasında geçen yatay bantlar köşelerde biraz daha dışarı çıkarlar ve yapıda sürekliliği sağlarlar [65, s.76] .

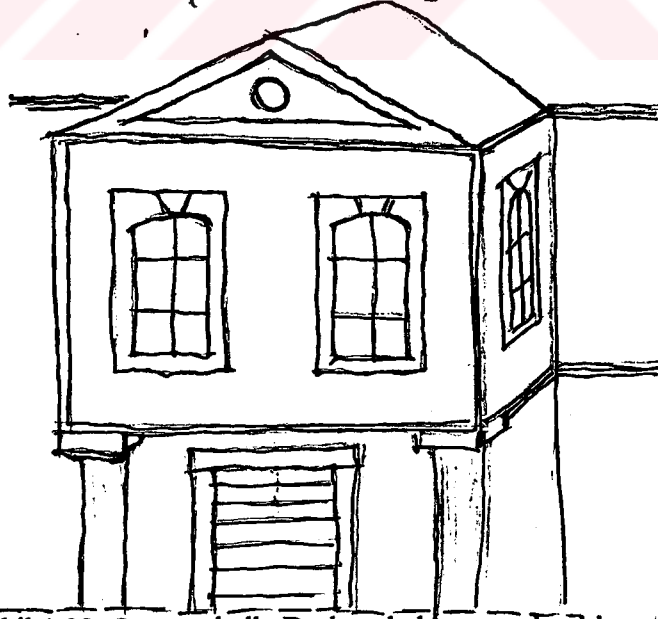

Şekil 4-37. Trabzon Kunduracılar Caddesi [65, s.77]

Şekil 4-38. Cudibey İlkokulu [65, s.78].

Ahşap-kargir yapılarda ise cephe özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Üst kattaki sofada girişin üstünü örten bir çıkma yer almaktadır (Şekil 4-43). Bu çıkma çoğunlukla iki kolona oturmakta ve çatıda Karadeniz kent konut mimarisinin en göze çarpan özelliklerinden biri olan üçgen alınlıkla sona ermektedir [66, s.68] ..

Şekil 4-39. Orta mahalle Dutlu sokak'ta yer alan bir ev [66, s.67].

Genellikle dar ve dik olan kısımlarda bazen merdivenlerden oluşan sokaklar taş kaplıdır. Arnavut kaldırımı adını alan taş dokusu, bu konutlar ile sürprizli ve hareketli mekanlar oluşturmaktadır.

Kat Adedi

Ahşap ve kargir yapılarda kat adedi 2-2.5 katı, taş ve yığma yapılarda 3-3.5 katı geçmediği görülür.

Şekil 4-40. Trabzon sokaklarından örnekler [67, s.67]

Şekil 4-41. Pazarkapı semtinde bir yaya mekanı [67, s.66].

Şekil 4-42. Yeni Cuma'da bir yol [67, s.67]

4.3.4.3. Sosyo Kültürel Yapı

Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Özellikler

Trabzon Osmanlı döneminde çeşitli yörelerden gelen göçlere sahne olması yanında Rize ve Giresun yörelerinde yerleşik etkili kültürlerin etkileşimlerine uğrayarak bir geçiş bölgesi niteliği kazanmıştır. Bu yüzden Trabzon-Maça aksından doğuya ve batıya gidildikçe mimari karakterde değişimler görünür. Trabzon'un batısında ve doğusunda karşılaştığımız aşhaneli tip evler ve hayatlı tip evler bunun göstergesidir.

Trabzon'da Rum'ların oturduğu mahallelerde bulunan evlerin zemin katlarının dışa daha açık olması ise dışa dönük bir yaşantının göstergesi niteliğindedir.

Trabzon'da bahçeler içinde yapılmış olan konaklar sosyo-ekonomik durumunun konutun büyüklüğünü etkilemiş olmasının kanıtıdır.

Şekil 4-43. Akçaabat [67, s.69]

Şekil 4-44. Sürmene Arpalı köyü yerleşimi [21, s.82]

TRABZON ORTA-İÇ KALE

VAZİYET PLANI
ÇATI OLUŞUMLARI

KURMA KÜREMIT
ÇATI BİNALAR
DUZ - TERAS
ÇATI BİNALAR

Şekil 4-45. Trabzon

BÖLÜM V: PROBLEMİN ÇÖZÜMÜ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN TANITIMI ELEŞTİRİ VE ÖNERİ, ÇÖZÜM

5.1. Çalışmaların Tanıtılması

Geleneksel yerleşmeler ve bunların meydana getirdiği yerleşim dokusu bugüne kadar farklı şekillerde ele alınarak incelenmiştir. Bu konularda yapılmış olan çalışmaları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

5.1.1. Teorik Düzeyde Yapılan Çalışmalar

5.1.2. Uygulamalı Çalışmalar

5.1.1. Teorik Çalışmalar

Teorik düzeyde yapılmış olan çalışmalar genellikle yüksek lisans ve doktora tezleridir. Bunlarda ise konuya farklı bakış açılarıyla yaklaşılmaktadır. Bu çalışmaları da korumaya, imaja, geçmiş ile geleceğin estetik çerçevede bağlantısını kurmaya yönelik olarak gruplayabiliriz.

5.1.1.1. Korumaya Yönelik Olarak Yapılmış Çalışmalar

Y.Mim.Yılmaz Tosun'un yapmış olduğu "17 ve 19 yy'larda Batı Anadolu'daki Osmanlı Türk şehirlerinin dokuları, bu dokuları oluşturan evler ve korunmaları" üzerine bir doktora tezidir. Bu bölgede karakteristik özellik gösteren Muğla, Manisa, Kula, Birgi ve İzmir'de araştırmalar yapılmış, bu yerleşmelerin doku oluşturma özellikleri ve aralarındaki farklar detaylı bir şekilde incelenmiştir [9, s.32].

İ.D.G.S.A.'da yüksek lisans öğrencilerinin yaptıkları doku araştırması çalışmaları, Muğla-Saburhane, Marmaris-Kale çevresindeki yerleşmenin tüm kat planlarına, yol kesitlerine ve bina özelliklerine kadar inen ayrıntılı doku çalışmaları aracılığıyla yerel, toplumsal, ekonomik, kültürel ve fiziki koşulların oluşturduğu geleneksel mekanları tanımlamak aracılığı ile yapılmıştır [68, s.2].

Y.Mim.Fusun E. Alioğlu'nun yapmış olduğu "Geleneksel Mardin şehir dokusu ve bu dokuya meydan getiren geleneksel evler üzerine bir deneme" adlı doktora tezidir. Bu tez kapsamında Mardin yerleşme dokusu, bu dokunun oluşum nedenleri incelenmektedir [29, s.4].

Y.Mim.Zekiye Yenen'in yapmış olduğu "Vakıf kurumu - imaret sistemi bağlamında Osmanlı-Türk kentlerinin kuruluş ve gelişim ilkeleri" adlı doktora tezidir. Bu tezde amaç üç bin yılı aşkın bir yerleşme geleneği olan ülkemiz topraklarında 13. yüzyıl başından 19 yy sonuna kadar olan dönem arasındaki yedi yy. boyunca egemenlik kurmuş olan Osmanlı İmparatorluğu dönemine mekansal bir çerçeve içinde bakarak ve bir örnek kent incelenerek bu dönem kentlerinin yerleşim, gelişim biçimlerini, genel özelliklerini ortaya koymak ve mekansal özelliklerini göstermeye çalışmaktır [10, s.5].

Y.Mim.Nur Ferzan'ın yapmış olduğu "Küçük Anadolu kentlerinde tarihsel dokunun korunması ile ilgili bir yöntem araştırması" [69, s.4].

Y.Mim.Emre Aysu'nun yapmış olduğu "Eski kent mekanlarını düzenleme ilkeleri" adlı doktora tezidir. Bu çalışmada amaç geleneksel ya da eski kent mekanlarının içinde yaşayanlarla birlikte toplumsal, ekonomik, kültürel ve fizik yapısını tanımlamak amaçlanmıştır [32, s.4].

5.1.1.2. İmaja Yönelik Olan Çalışmalar

Arzu Toker'in hazırlamış olduğu "kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanmasında kullanılacak analiz Teknikleri üzerine uygulamalı bir araştırma" adlı yüksek lisans tezidir. Bu tezde amaç; gelecekte hazırlanacak bir tasarım rehberi için teknik açıdan bir analiz sunulmasıdır [18, s.4].

Mim.Figen Ünal'ın hazırlamış olduğu "geleneksel kent dokularında mekansal değişim ve dönüşümün imaj envanteri yöntemi ile incelenmesi ve Bursa Örneği" adlı yüksek lisans tezidir. Bu tez kapsamında kentsel planlama-koruma-tasarım tekniklerinden yararlanılarak geleneksel dokulardaki mekansal değişimin irdelenmesine ve bu konuda imaj envanteri hazırlanmasına çalışılmıştır. [19, s.5].

5.1.1.3. Geçmiş İle Geleceğin Estetik Çerçeve ve Bağlantısını Kurma Amacına Yönelik Olan Çalışmalar

Bu konuda yapılmış olan çalışmalarda geleneksel konutun kütle özellikleri ele alınarak günümüzdeki yapılarda geçmiş ile estetik açıdan bir bağlantı kurmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalar sadece teorik düzeyde değil uygulamalı çalışmalarda da en çok karşılaştığımız durumdur. Burada esas önemli olan bağlantının salt biçimler ve öğeler düzeyinde kalan bir taklitçilik olmasını önlemektir. Yöresel mimarinin özüne inerek yapının mekansal, yapımlar teknolojisi ve biçimsel açıdan bir bütün olarak ele alınması gerekir.

5.1.2. Uygulamalı Çalışmalar

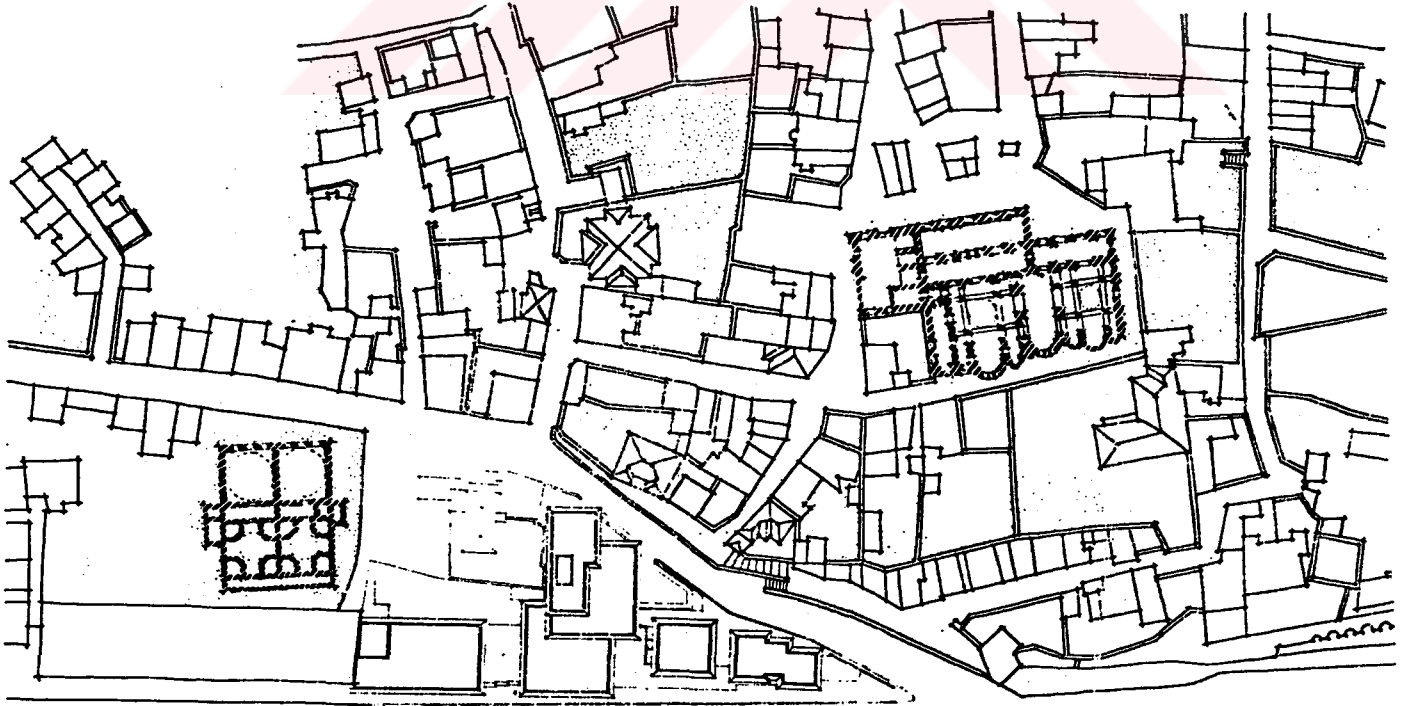
Geleneksel yerleşmelerden alınan veriler doğrultusunda biçimlenmiş uygulamalı çalışmaları iki grupta toplayabiliriz.

5.1.2.1. Bina Ölçeğinde Yapılmış Olan Uygulamalar

Bina ölçeğinde yapılmış olan uygulamalara S.H.Eldem'in tüm binalarını örnek olarak verebiliriz. Bunlardan Sosyal Sigortalar Kurumu Zeyrek tesislerinin özelliklerini incelersek tek kütleden oluşan yapının dış mekan oluşumuna geleneksel oran anlayışının çağdaş yorumla katılması açısından önemli olduğunu görürüz. Bu bina hem kompozisyonun ritmi, hem de çatı ve oran anlayışıyla tarih ve gelenekten soyut ilke olarak yararlanmıştır. S.H.Eldem burada yakalamak istediği özelliği şöyle anlatmaktadır": Açık ve kapalı olanlarda Zeyrek'teki mimari karakteri korumayı amaçladım. Zihnimdeki şey eski Zeyrek caddesinin imajı idi. Buna göre, bu şehirselle faaliyet suni olmamalı geçmişin taklitçisi olunmamalı fakat modern olmalı... Benim planladığım gruptaki binalarda eski imaj yakalanmalıdır. Özellikle binanın biçimlenişindeki oran ve pencerelerin oranları geçmişe atıf yapmaktadır" [70, s.162] .

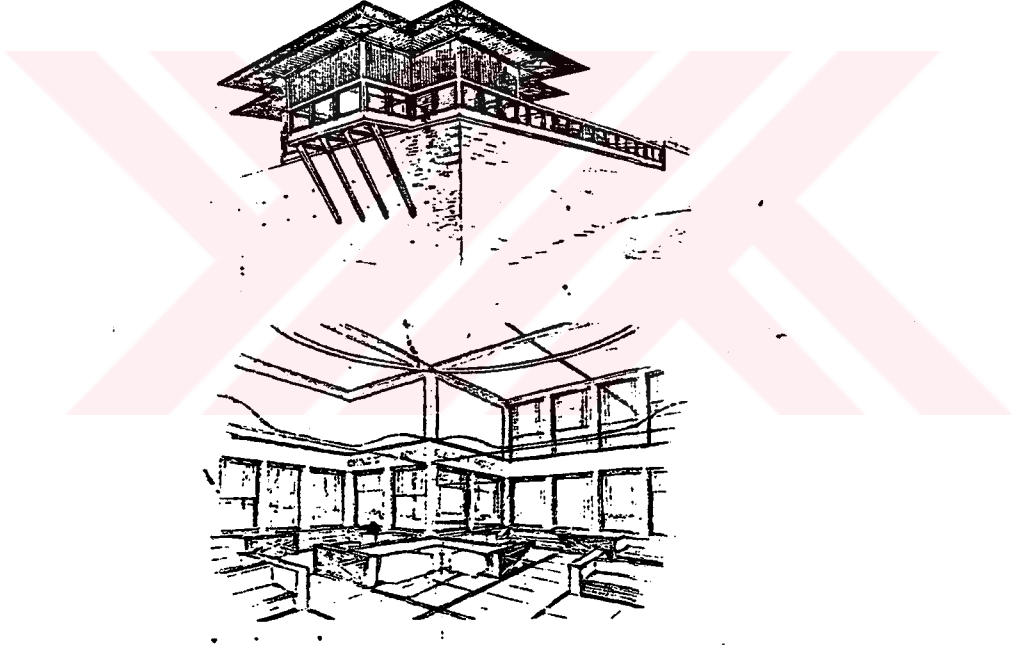
Sedad Hakkı Eldem'in Zeyrek'te gerçekleştirmiş olduğu bu bina tarihi bir mahalle içinde 18, ve 19 yy İstanbul ahşap yapılarının bulunduğu bir çevrede, bu çevreye korumacı bir tutulumla yaklaşılarak mevcut kent tipolojisine sadık kalınmış ve tarihi kent dokusu sürekliliğini sağlayan bir yapı grubu geliştirilmiştir [70, s.163] .

İç mekanda odaklaşan yapı, üstü örtülü sokakları, topoğrafyaya uygun yerleşimi ve kent ölçeği içinde çeşitli kademelenmeleriyle çevresiyle ilişki halindedir. Modern bir ritimle gelişen ve modern bir teknolojiyi kullanan yapı genel kompozisyonu ile kültürel bir senteze ulaşmıştır [70, s.164] .

Şekil 5-1. Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Binası [70, s.165].

Diğer bir örnek, S.H.Eldem'in yapmış olduğu taşlık kahvehanesidir. Bu yapı plan olarak hemen hemen köprülü yalısının aynıdır. Yalnız tek fark orta sofaya dördüncü bir kolun eklenmesidir. Burada mimar yöresel Türk mimarisinin geleneksel bir örneğinden modern bir karakter olarak ne alabileceğini göstermeyi denemiştir [70, s.172] (Şekil 5-2., 5-3).

Şekil 5-2. Taşlık kahvehanesi [70, s.173]

Şekil 5-3. Taşlık kahvehanesi [70, s.174]

E.Yener'in yapmış olduğu ankara Anadolu Kulübü binasında da, geleneksel mimarinin en karakteristik mekan geliştirme yollarından biri seçilmiş ve çağdaş Brütalizm akımında da görüldüğü üzere, mekanlar ayrı ayrı dışa vurdurulmuş, böylece geleneksel soyut ilke tamamen çağdaş bir sonucun üretilmesinde yol gösterici olmuştur (Şekil 5-4) [1, s.46].

Şekil 5-4. Ankara Anadolu Kulübü [71, s.47]

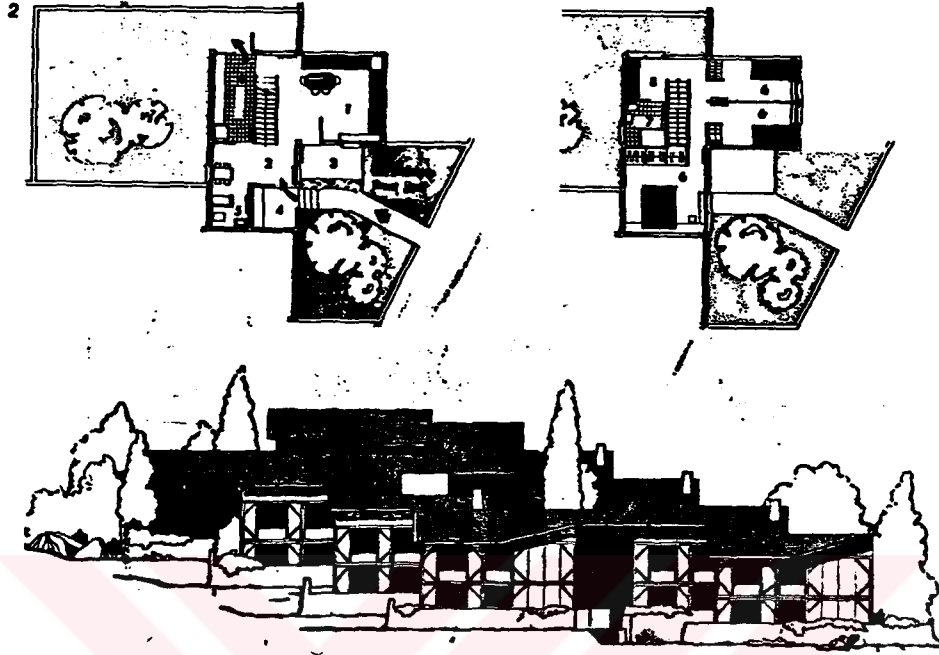
Şekil 5-5. Ankara anadolu Kulübü [71, s.47]

5.1.2.2. Yerleşme Dokusu Ölçeğindeki Uygulamalar

Kooperatif ve Toplu Konutlar: Behruz Çinici ve Altuğ Çinici'nin gerçekleştirmiş olduğu Çorum Binevler toplu konut yerleşmesinde tarihi ve geleneksel özü sürdürme çabası çok geniş bir tabanda ele alınmıştır. Başta ekonomik ve töresel faktörler gelmek üzere, yerleşmenin bütünü sağlam temeller üzerine oturtulmuştur (Şekil 5-6) [1, s.50].

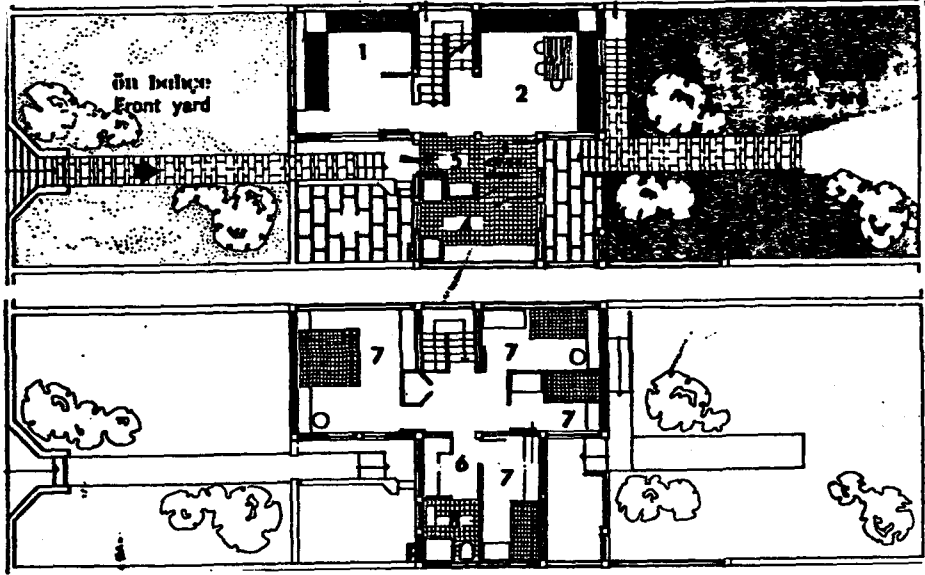
Şekil 5-6. Binevler sitesi Çorum Yerleşim Dokusu [72, s.87] ,

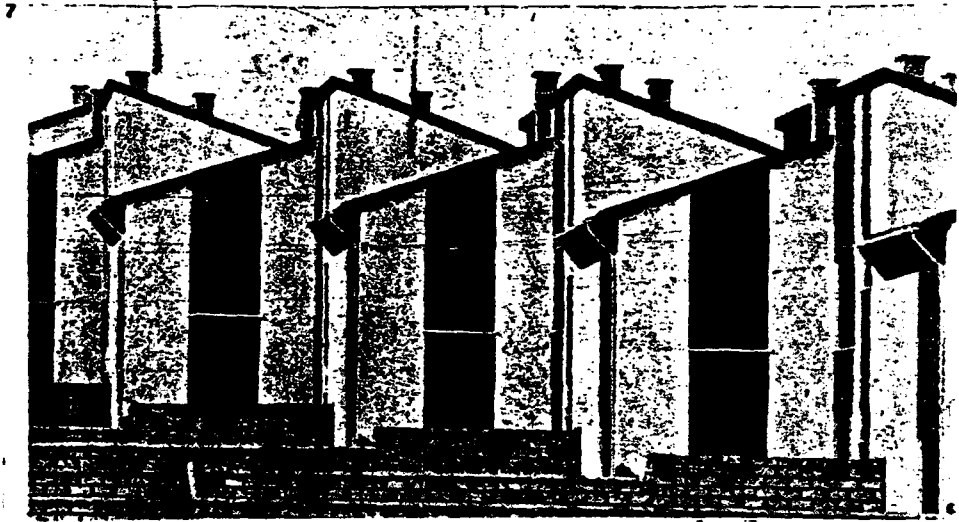
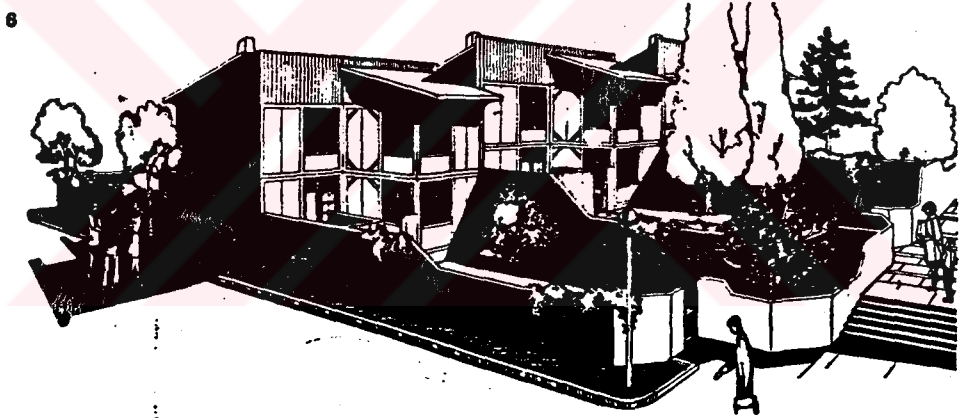
Şekil 5-7. L₁ Tipi konutların plan ve cepheleri [72, s.85]

Şekil 5-8. L₂ tip konutların plan ve perspektifi [72, s.85]

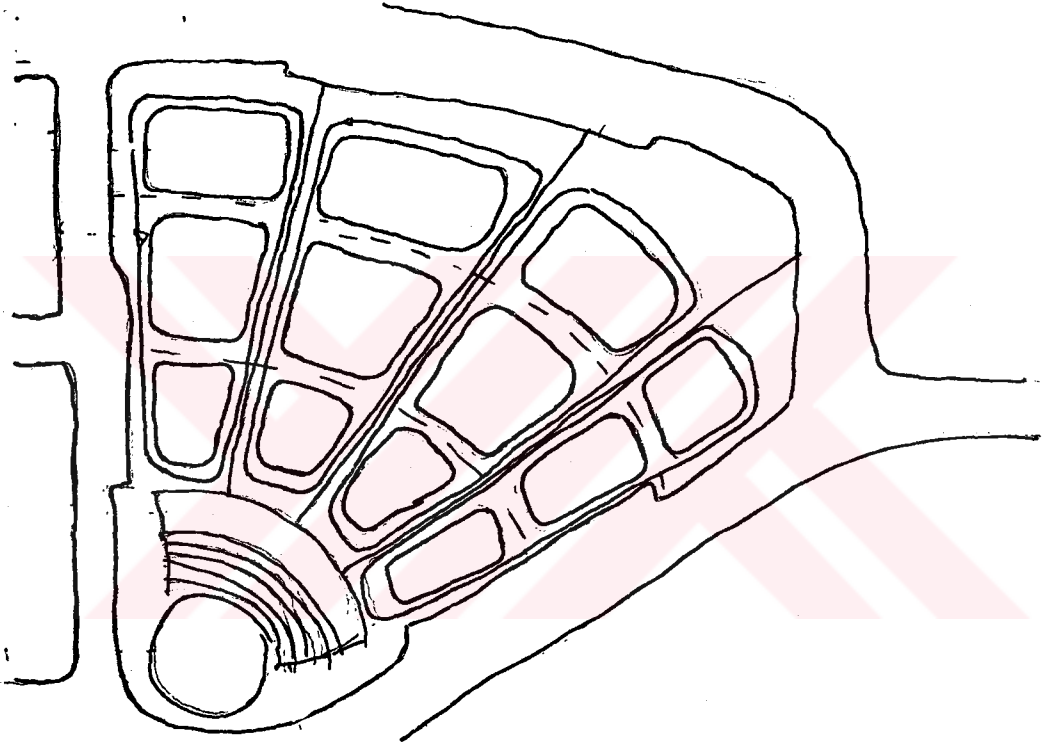

Şekil 5-9. T tipi zemin kat ve üst kat planı [72, s.86]

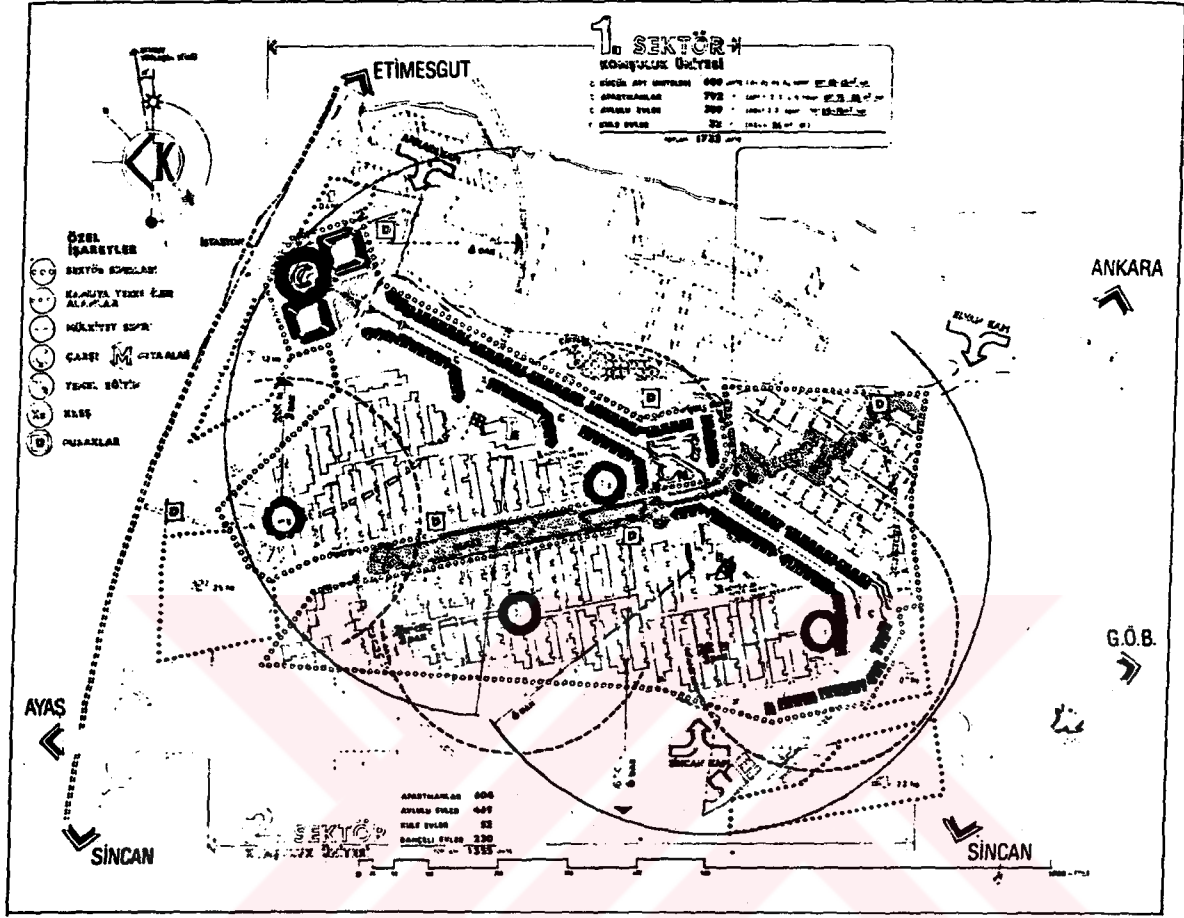
Şekil 5-10. T tipi evlerin sokaktan görünüşü [72, s.87]

Cengiz Bektaş'ın projelendirmesini üstlendiği Edirne Cumhuriyeti mahallesi toplu konut örneği (Şekil 5-11). Burada geleneksel yapım yöntemlerinden alınmış temel ilke usta ve kullanıcı arasındaki yakın ilişkisinin, bugünkü tasarım sürecinde kullanılması idi. Bunun yanında eski Türk şehirlerinde olduğu gibi zonlara ayrılmanın ilke olarak alındığını görüyoruz.[73, s.6]

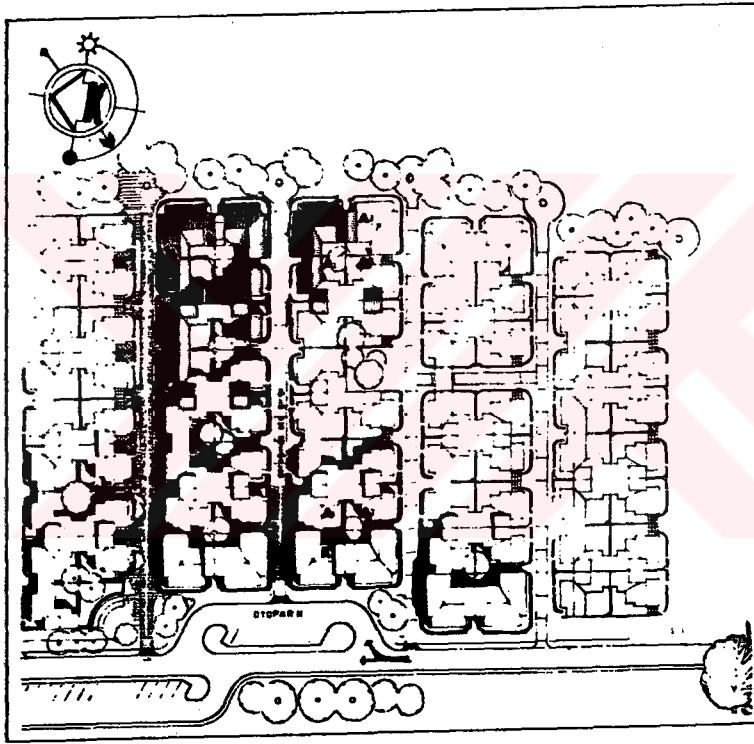

Şekil 5-11. Cumhuriyet mah. genel yerleşimi.[73, s.62]

Altuğ - Behruz Çinici'nin Sincan-Elvanköy'de gerçekleştirmiş oldukları kent planlaması. Doğal çevre ile insan yapısı fiziksel çevre arasında uyumun sağlanması temel ilke olarak alınmıştır (Şekil 5-12). Topoğrafik verilere duyarlı, iklim verilerinden en çok yararlanılarak yönlendirme sağlanmıştır. Bunun yanında geleneksel konutun esnek kullanıma olanak sağlayan odası temel ilke olarak alınmıştır. Yerleşim özelliği olarak Osmanlı sokak - çarşı geleneği sürdürülmeye çalışılmıştır [74, s.29] .

Şekil 5-12. Vaziyet planı [74, s.30]

Şekil 5-13. Kent dokusu 1/500 [74, s.30]

Şekil 5-14. İç sokak[74, s.31]

Tatil Yerleşmeleri

Turgut Cansever, E.Öğün, M.Öğün, F.Cansever'in projelendirmesini gerçekleştirmiş oldukları, 1992 yılı ağa han ödülüne layık görülen Bodrum tatil sitesi (Şekil 5-15) eski ve yeni malzemenin tutarlı bir birleşimini sağlamak üzere yerel mimarının geleneksel biçimlerini yeniden tasarlayan mimarın ileriye gören yaklaşımı açısından önemlidir [75, s.37] .,

Şekil 5-15. Demir Tatil Sitesi (Bodrum) [75, s.37]

Tuncay Çavdar'ın tasarımını gerçekleştirmiş olduğu Çamyuva tatil köyü (Şekil 5-16): Anadolu ve yakın çevrenin toplumsal kültür belleğini hareket noktası olarak alan bu tasarım süreci çoğulcu mekansal öğeleri yeni bir bağlam içinde ele almıştır. Mimar burada yöreselliği tekrar yaratmayı denemiştir [76, s.13] .

Şekil 5-16. Çamyuva tatil köyü [76, s.14]

Behruz ve Altuğ Çinici'nin gerçekleştirmiş olduğu Bodrum'da tatil köyü projesi. Burada geleneksel bir öge zaman ötesi bir ilke halinde benimsenmeye çalışılmıştır (Şekil 5-17). Geleneksel Türk sokaklarının özellikleri, meydanlar yerleşme düzeni ölçeğinde de alınan önemli verilerdir. Plan özellikleri olarak da geleneksel konut planları günümüze çağdaş dille aktarılmaya çalışılmıştır [1, s.48] .

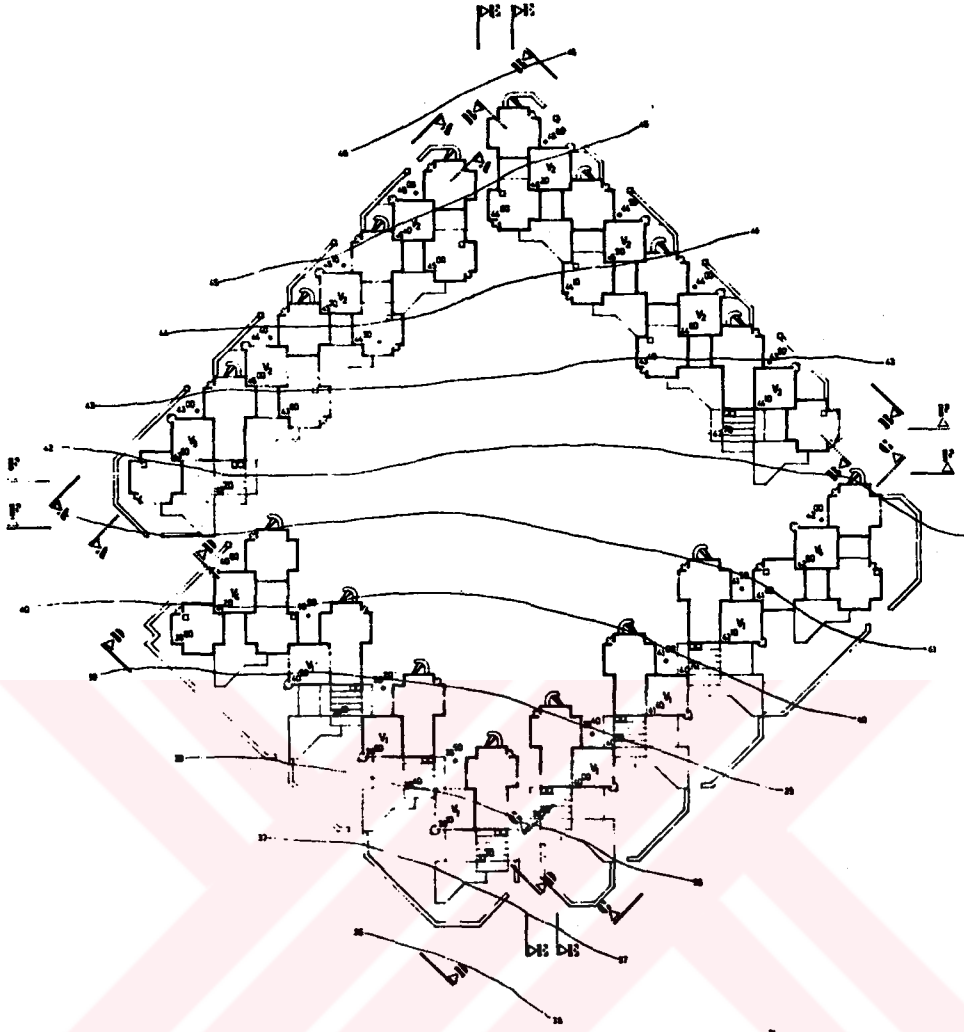
Şekil 5-17. Güllük Tatil Kenti Bodrum [77, s.75]

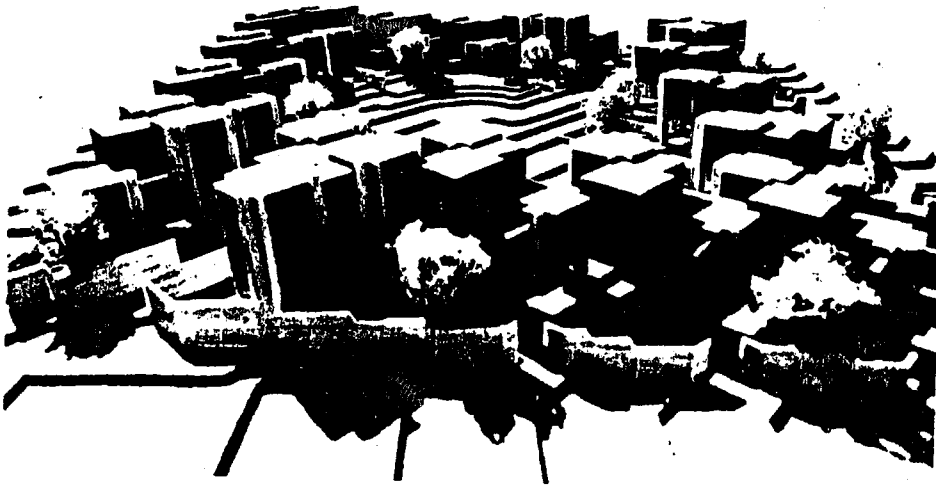
A Balıkçı tip evler
 B Teras tip evler
 C Korsan tip evler
 D Yat klübü
 I Resepsiyon

E Motel
 F Otel
 G Dinevi
 H Av klübü

Şekil 5-18. Genel görünüş [77, s.76]

Şekil 5-19. Yerleşim dokusunu oluşturan birim [77, s.77]

Şekil 5-20. Balıkçı Tipi evlerinden perspektif [77, s.78]

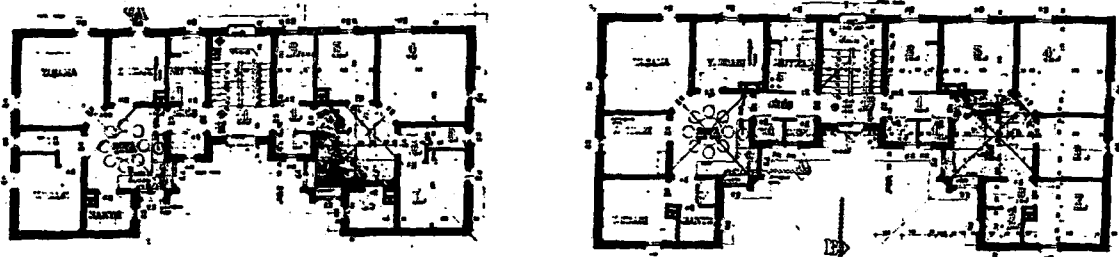
Bunların oluşturduğu konut dokusu, geometrik bir düzene sahiptir.

Gecekondü önleme bölgeleri için yapılmış olan projelendirmede geleneksel yerleşim dokusundan veriler alınarak tasarlanmış çok az sayıda proje vardır. Bunlardan bir tanesi şöyledir: İmar İskan Bakanlığı'nın 1982 yılının başlarında açmış olduğu "kiralık konut ve memur lojmanı" konularını kapsayan proje yarışmasında yarışmacılardan iki tür uygulama için iki ayrı çalışma isteniyordu. Dört farklı iklim bölgesi için,

- Gecekondü önleme bölgeleri kiralık konut uygulaması için 3-4 ve 5-6 nüfuslu olan hane halkının gereksinimini karşılayacak iki ayrı konut tipi ve bunların değişik şekillerde birleştirilmesi ile elde edilecek kitle ve doku önerisi.

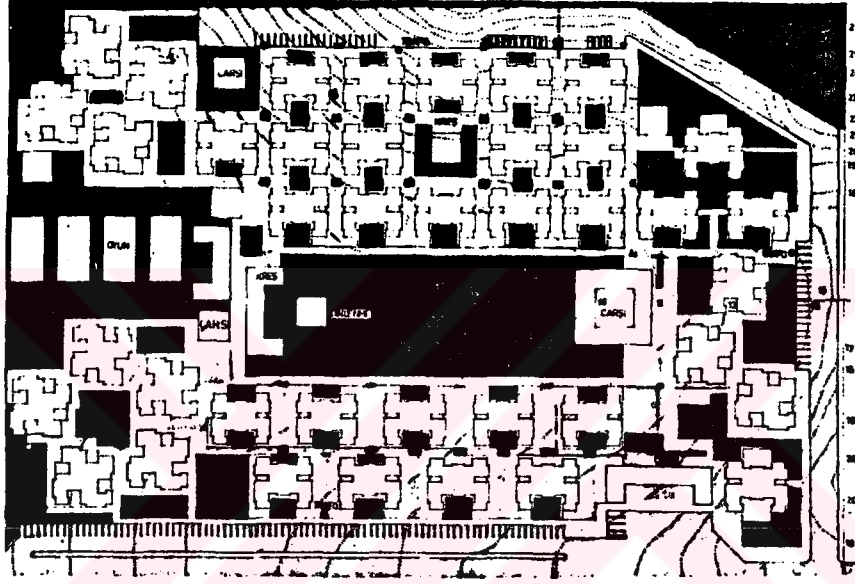
- Geri kalmış yörelerde memur lojmanı olarak 4-6 nüfuslu hane halkına yönelik bir konut tipi ve bunların bir araya gelerek oluşturacağı kitle alternatifi

Bu yarışma sonucunda sıcak-kurak iklim bölgeleri için Mim.Yakup Kazan'ın yapmış olduğu tasarımda yerleşim dokusu açısından olmasa bile planın işleyişi bakımından geleneksel Türk konutundan belirli bir yaşam geleneğinin ele alınarak günümüze aktarıldığını görüyoruz. Önerilen plandaki serin sofa ailelerin günlük yaşamını sürdürmesine olanak sağlıyor (Şekil 5-21). Eylem alanlarının esnek kullanıma açık olması da diğer önemli bir özelliktir [78, s.32] .

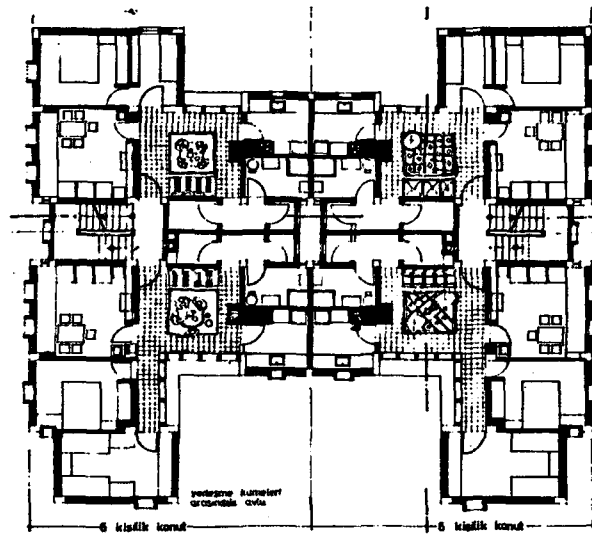

Şekil 5-21. Konut planı [78, s.33]

Yine bu yarışmada II.lık ödülüne hak kazanan Sevinç ve Şander Hadi'nin sıcak-kurak iklim kuşağı için hazırladıkları projede geleneksel yapılarımızın sıcak iklim kuşağında bulunanlarında gördüğümüz avlulu çözümler baz olarak alınmıştır (Şekil 5-22, 5-23). Bunun sonucunda açık serin bir dış mekan içnide aile yaşamı çözülmektedir [78, s.34]

Şekil 5-22. Vaziyet planı [78, s.35]

Şekil 5-23. Konut planı [78, s.36]

Tablo 5-1. Günümüz mimarisinin geleneksel veriler doğrultusunda değerlendirilme-

		DOĞAL VERİLER	BİÇİMLENME VERİLERİ								SOSYO-KÜLTÜREL YAPI
TATİL KONUTLARI VE KÖYLERİ		İklim ve doğal çevre	Yerleşim düzeni	Plan kurgusu ve mekansal düzen	Malzeme	Biçimlenem özellikleri	dış renklendirme	cephe özellikleri	Çatı özellikleri	Kat adedi	
KOOPERATİFLER VE TOPLU KONUTLAR	A-B Çinici Güllük tatil kenti										
	Tuncay Çavdar Çamyuva tatil köyü										
	Turgut Cansever Demri tatil sitesi										
	B.Çinici Çorum binevler sitesi										
	Cengiz Bektaş Cumhuriyet mahallesi										
	A-B.Çinici Sincan-Elvanköy kent planlaması										
GECEKONDU ÖNLEME BÖLGELERİ	Yakup Hazan Sıcak-kurak İklim böl.yer.dok										
	Ş-S.Hadi sıcak-kurak iklim böl.yer.dok										
BİNA ÖLÇEĞİNDE UYGULAMALAR	S.H.Eldem S.S.K.Zeyrek binaları										
	S.H.Eldem Taşlık kahvesi										
	E.Yener Ankara Anadolu Klübü										

5.2. Uygulamalı Çalışmalara Yönelik Eleştiri ve Sonuçlar

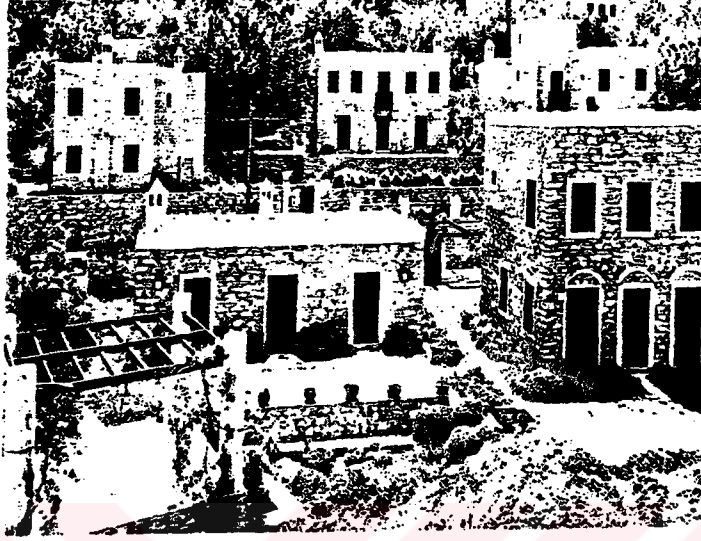
Tablo sonundaki değerlendirmelere göre:

1. Tatil yerleşmelerinde özellikle biçimlenme verilerinden ilke olarak yararlanılmıştır. Bunları öncelik sırasına göre şöyle sıralayabiliriz: Cephe özellikleri, çatı özellikleri, kat adedi, yerleşim düzeni, iklim ve doğal çevreye uyum, plan kurgusu ve mekansal düzen, malzeme kullanımı.

Tatil konutlarında cephe özellikleri olan geleneksel Türk evinde gördüğümüz çıkmalar, içeriye çekilmiş giriş, (bunlarda yapılan çıkmalar fonksiyonel değildir, yani üst katta rasyonel bir oda elde etmek veya iyi yöne bakmak vb amaçları gütmemektedir). Pencere dizileri, pencere oranları, kafesler, payandalar, zemin katın taş, üst katın ahşap yapısı çoğu kez görsel bir değer taşımak üzere yapılmış, ne bugünkü kültüre ne de herhangi bir fonksiyona cevap vermektedir. Bu özellikleri ile de geçmişin salt taklidi olmaktan çıkamamışlar.

Plan kurgusunun ve mekansal düzenin iklim verileri doğrultusunda ve yerleşmelerin topoğrafyaya bağlı gelişmesi ilkesinden yararlanıldığı için Türk evinden alınan ilkeler açısından diğerlerine göre daha olumludur.

Malzeme kullanımında ise geçmişten alınan ilkeler çağdaş bir biçimde yorumlandığı zaman ortaya çıkan eserin bir değeri olmaktadır ve salt geçmişi kopya etmenin ötesine gidilmektedir. Bu konuda birçok başarılı örnek bulunmaktadır. Örneğin Turgut Cansever'in projelendirmesini yapmış olduğu Demir Tatil köyü (burada eski ile yeni malzeminin tutarlı bir birleşimini sağlamak üzere yerel mimarinin geleneksel biçimleri yeniden tasarlanmıştır).

Şekil 5-24. Demir Tatil Köyü (Bodrum) [75, s.38].

Çatı özellikleri ve kat adedinde tatil yerleşmesinin yapıldığı yörenin geleneksel konut mimarisinin özellikleri etkili olmaktadır. Örneğin Bodrum'daki tatil köyleri, Kemer'deki, Side'dekinin farklılıkları gibi.

Yerleşim düzeni: tatil yerleşmelerinin çok azında organik (spontane) yerleşim ele alınmıştır. Çoğunlukla ele alınan temel özellik Türk sokakları, meydanlar ve mahalle düzeyindedir. Bunların tasarlanmasında ise sosyo-kültürel verilerin bugün çok farklı olmasından dolayı ve bunların 2. konut olarak kullanılmalarından dolayı yapılanlar tam amacına ulaşamamakta ve bu mahalle ve sokak düzenleri o eski geleneksel yapıyı yansıtamamaktadır. Çabalar sadece görsel bir değer taşımaktan öteye gidememektedir. Oysa kullanıcıların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları da diğer öğeler gibi detaylı olarak değerlendirilebilse bu özellik gelenekselden soyut ilke olarak alınmış olsa bugün belki de daha başarılı sonuçlarla karşılaşabileceğiz.

Tüm bunlara rağmen tatil yerleşmelerinde gelenekselin ilkelereinden fadyalanılarak yapılan tasarımlar daha fazla başarıya ulaşmaktadır. Bunun nedeni ise genelde yatayda gelişmenin olması ve 2. konut olarak kullanılan bu yerleşmelerde bahçe-konut ilişkisinin kuvvetli olmasıdır.

2. Toplu konut ve kooperatiflerde, tatil yerleşmelerinde olduğu gibi biçimlenme verilerinin temel ilke olarak ele alındığını görüyoruz. Cephe özelliği, çatı özellikleri, kat adedi, plan kurgusu ve mekansal düzen, yerleşim düzeni, iklim ve doğal çevreye uyum. Cephe özellikleri açısından çıkmalar, içeriye çekilmiş girişimler, masif zemin kat havasını veren bahçe duvarları, yer yer kafesler, payandalar, gördüğümüz elemanlardır. Fakat yerleşimin organik bir karakter göstermemesi (bu etkinin yakalanamaması) cephelerdeki tüm hareketlere rağmen sokakların istenilen etkiyi yaratmadığını göstermektedir.

İklim verileri doğrultusunda oluşturulan planlar (geleneksel-den alınan ilke doğrultusunda), odaların esnek kullanıma olanak sağlayacak iç mekan tasarımı çoğu zaman amacına ulaşmaktadır.

Toplu konut ve kooperatiflerde gelenekselden alınması gereken önemli soyut ilke usta-kullanıcı işbirliğidir. Kullanıcı ve usta/mimar arasındaki işbirliği sayesinde ortak bir dil oluşmakta ve bu yüzden de kullanıcılar konutlarıyla uyum içinde yaşamaktadırlar. Oysa bugün bu konunun önemi çok defalar gözardı ediliyor. İnsanlar yaşayış biçimlerine hiç uymayan ve sadece barınak olarak kullanıldıkları konutlar içerisinde yaşamak zorunda kalıyorlar.

Toplu konutlarda daha çok düşey bir gelişme sözkonusu olduğundan (arazi değerlerinin yüksek olması nedeniyle) ne kadar geleneksel yerleşmelerden veriler alınmaya çalışılsa da bu etki yakalanamamaktadır Ele alınan veriler yerleşim düzenine de ait olsa dahi iki katı geçen yerleşmelerde geleneksel yerleşim dokusu karakteri yansıtamamaktadır.

3. Gecekondu önleme bölgeleri: Bu amaca yönelik olarak yapılan çalışmalarda gelenekselden ele alınan veriler şunlardır: İklim ve doğal çevre verileri doğrultusunda plan geliştirilmesi, esneklik özelliğine sahip olan geleneksel Türk konutunun odası olmuştur. Çoğunlukla da düşey bir gelişim sözkonusu olmaktadır. Bu durum ise köyden kente göç etmiş bir kişi için büyük bir tezatlık göstermektedir. Köylerinde toprağa bağımlı yaşayan evlerinin önünde az da olsa ekip biçecek bir toprağı bulunan bu insanlar bu tür yapılaşma içerisinde uyum gösterememektedir. Hatta bunların çoğu hayvan beslediği için apartman dairesinde de bunu sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu durum ise sosyo-kültürel yapının incelenmeden mekanın oluşturulması sonucunda meydana gelecek büyük uyumsuzluğun açık göstergesidir.

4. Bina ölçeğinde: Bina ölçeğinde yapılan uygulamalarda ön plana çıkan özellik gelenekselden biçimlenme verilerinin öncelikli alınmasıdır. Bunlar cephe özellikleri, malzeme kullanımı, çatı biçimi, kat adedi şeklinde olabiliyor.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Tez Türk konutunun, doku oluşturma özelliği ve bu dokuların analizleri sonucu hangi özelliklerinin günümüzde yapılacak olan bir tasarıma veri olabileceğini araştırma amacına yöneliktir.

Geleneksel dokuların oluşmasını etkileyen faktörlerin bir tablo halinde düzenlenmesi ve bunların birbirleri ile olan etkileşiminin incelenmesi sonucunda Türk konutunun oluşturmuş olduğu yerleşim dokularının meydana gelişinde etkili olan faktörler üç ana başlık altında toplanarak incelenmiştir. Bunlar Doğal veriler, biçimlenme verileri ve sosyo-kültürel yapıdır.

İklim-doğal çevre ve topoğrafya sınıflandırmalarıyla incelediğimiz doğal verilerin bölgeden bölgeye değişiklik göstermesi;

. Çatıların biçimlenişini; sıcak bölgelerde düz, bol yağışlı bölgelerde eğimli olmasını ve bunların meydana getirdikleri dokuların farklı kimlikte olmalarını,

. Malzeme seçimi ve dolaylı olarak yapım sistemi ve genel mimari biçimlenişi,

. Dış renklendirmenin bölgeden bölgeye farklılıklar göstermesine,

. Sokak dokusunun arazi eğimine göre oluşmasını ve buna bağlı bir karakter kazanmasını,

. Yöreden yöreye değişen topoğrafyanın ve coğrafi elemanların (nehir, deniz, göl vb.) yer yer sınır elemanı özelliği göstermesi veya ayırıcı bir unsur olması, bunun sonucu olarak da yörenin kendine özgü bir karaktere bürünmesini etkilemiştir.

Biçimlenme Verileri, birtakım mimari sebepler yüzünden inşa hattının sokağa dik çıkmalar yapması dışında doğal veriler ve sosyo-kültürel yapıya bağımlı olarak gelişmişlerdir. Bu nedenle de

meydana gelen yerleşim dokusunda bina ölçeğinden, meydana gelen yerleşim düzenine kadar ne fonksiyonel bir eksiklik ne de estetik açıdan rahatsız edici bir nokta vardır. Ayrıca geleneksel Türk konut mimarisinin spontane oluşmuş yapısı, kent dokusunun süprizli dış mekanlar kazanmasını sağlar.

Sosyo-kültürel yapının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özellikler olarak incelenmesi ve bu özelliklerin fiziksel çevrenin biçimlenmesine etkileri şu şekildedir:

- . Dini yapıların ticari yapıların ya da yönetsel yapıların merkez bölgede yer almasını,

- . Mahremiyet nedeniyle hiçbir dönemde karşılaşmadığımız çıkmaz sokaklar ve cephelerdeki çıkmalarda bulunan pencerelerin düzenini,

- . Sokak dokusunu oluşturan binaların konumunu ve görüş açısını etkilemiştir. Ayrıca Mekanlar arasında sosyal farklılaşmayı yansıtan bir bölücülük yoktur.

Kişilerin sosyo-ekonomik özellikleri zaman zaman konutların büyüklüğü şeklinde kendini göstermektedir. Sosyo-ekonomik durumu daha iyi olan aileler büyük konaklarda oturmakta ve bunlarda haremlik-selamlık bölümleri ayrı ayrı olarak biçimlenmektedir. Ancak bu düzen genel mimari düzenlemeye etkili olmamakta ve konut yaşam düzeni önemli değişiklik göstermemektedir.

Geçmişten günümüze ulaşabilmiş geleneksel kent dokusuna ve yapıtlarına baktığımızda esas olanın insanla bütünleşen o'nu ezme-yen değerler olduğunu görürüz. Kişiyi kendini güvenli ve huzurlu hissettirecek estetik mekanlar hazırlanmıştır.

Tez, bu konuda yapılmış olan teorik çalışmalardan şu noktada ayrılmaktadır: Daha önce yapılmış olan çalışmalar genellikle korumaya yönelik olup, bu yörelerin ne şekilde korunacağına dair öneriler

sunmaktadır. Bunun dışında yapılan çalışmalar ise konuyu daha çok kentsel tasarım açısından ele almaktadır. Burada ise bizim amacımız, geleneksel Türk konutunun doku oluşturma özelliklerinin hangileri bugünkü tasarımlara veri oluşturabilir sorusuna cevap aramaktır.

Bugün, özellikle yerleşim dokusu ölçeğinde yapılacak tasarımlarda geleneksel yerleşme düzeninin ilkelerinden soyut ve somut veriler alınabilir. Soyut ilkeleri

. Geleneksel yapılarda, iç mekanda aydınlık ve ferah ortam yaratabilmek için mümkün olduğu kadar fazla pencerenin açılması ilkesi ile bugün oluşturulacak şeffaf yüzeyler gelenekten alınan soyut ilkeyi yansıtır. Bunun ise somut bir şekle dönüşmesi ve dokusal özelliğin yakalanması ise geleneksel konutun pencere oranının kullanılması ile mümkündür.

. Usta/kullanıcı -(Mimar/kullanıcı) yakın ilişkisi sonucu konutların ve oluşan dış mekanların toplumun yaşantısını yansıtmaları ve insanların ortama hemen uyum sağlamaları buna bağlı olarak kullanıcı katılımının sağlanması yararlı olacaktır.

İzlenen soyut ilkeler, kurallar, yöntemler olabileceği gibi, belirli hayat alışkanlıkları ile töresel davranışların geliştirdiği mekan değer ve ilişkileriyle bağlantılı olabilir.

Yerleşme dokusu ölçeğinde yapılacak bir tasarımda, üçüncü bölümde geliştirmiş olduğumuz şema tasarımcılara bir veri oluşturma niteliğindedir. Bu şema doğrultusunda tasarım öncesi yapılacak olan araştırmalar sonucu ortaya önemli tasarım verileri çıkmaktadır. Bu ise gelenekten örnek alınacak önemli bir özelliktir. Bunun dışında dış mekanın biçimlenmesi açısından geleneksel yerleşmelerimizden somut ilkeler olarak yararlanabileceğimiz veriler şunlardır:

- . Sürprizli mekanlar,
- . Binalardaki yatay ve düşey hareket, bunların yanyana benzer oranlarda fakat farklı boyutlu yüzeylerle sokağa kazandırdığı dinamizm
- . Meydanlar ve meydanlar arası geçiş mekanları,
- . Yeşil unsurunun şehrin silüetindeki önemi ve konut yeşil alan bağı.

Geleneksel yerleşmelerin dokusal özelliğine, bugün yapılacak olan tasarımların yaygın ve en fazla üç katlı olarak tasarlanmış yerleşme dokularında ulaşılabilir.

Bekleneceği üzere tarihi örnekler soyut nitelikleriyle rol oynayabilecekler, geleneksel mimarimiz ise, bunun ötesinde yaşayan güncel somut değerleri ile çağdaş mimariye katkıda bulunabilecektir.

REFERANSLAR (KAYNAKLAR)

- 1- Özer B. "Tarihi ve geleneksel mimariyle yaşamak" Yapı 31, 1979.
- 2- Kazmaoğlu,M., Tanyeli,U. "Anadolu konut mimarisinde bölgesel farklılıklar" Yapı 33, 1979.
- 3- Eldem,S.H. "Türk evi Osmanlı dönemi" Ali Rıza Baskan - Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş. 1984, Cilt 3.
- 4- Özdeş,G. "Eski Türk şehirleri ve yaşamı üzerine" yapı 67, 1986.
- 5- Özbay,H. "İmar yönetmelikleri ve sorunlar" Mimarlık dergisi 9185, sayı 5.
- 6- Demirseren,Ş. "Mekan teorileri ve kent formunu oluşturan faktörler üzerine bir araştırma" M.S.Ü. Basılmamış Y.lisans Tezi, 1990.
- 7- Eruzun,C. "Kültürel Süreklilik İçinde Türk evi" Mimarlık dergisi 1989, sayı 4.
- 8- İmamoğlu,V. "Kayseri Evleri" Halk bankası yayınları.
- 9- Tosun,Y. "17. ve 19.yy'larda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk şehir dokuları, bu dokuları oluşturan evler ve korunmaları" M.S.Ü. Doktora tezi, 1979.
- 10- Yenen,Z. "Vakıf kurumu ve imaret sistemi bağlamında Osmanlı dönemi Türk kentlerinin kuruluş ve gelişim ilkeleri" İ.T.Ü. Basılmamış Doktora Tezi, 1988.
- 11- Arû,K.A. "Yerleşmeler ve kontu politikası" ders notları, İ.T.Ü. 1977-1978.
- 12- Küçükerman,Ö. "Kendi mekanının arayışı içinde Türk evi "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Apa Ofset Basımevi, İstanbul.
- 13- Cezar,M. "San'atta batıya açılış ve Osman Hamdi" Türkiye İş Bankası İstanbul 1971.
- 14- Tankut,G. "Urban transformation in eighteenth Century Ottoman City, METÜ journal of the fac. of arc. C.1 No.2, 1975.
- 15- Polatoğlu,Ç. "Oran-Modül-Ritm kavramlarının örnek bölge seçilen Süleymaniye'deki Eski Türk sokaklarında incelenmesi," İTÜ basılmamış Y.Lisans tezi, 1987.
- 16- İnce,Y. "Kentlerin tarihsel dokusunun korunmasında yerel örgütlerin kurulması ve bölgesel eğitim birimlerinin oluşturulması" M.T.R.E. bülteni, İ.T.Ü. 1975, sayı 4.
- 17- Yalçınlar,A. et al. "Akdeniz ülkeleri geleneksel mimari proje yarışması, geleneksel konutlarda evrim ve ani değişimler, Mimarlık Dergisi, 1981, sayı 11-12.
- 18- Toker,A. "Kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanmasında kullanılacak analiz teknikleri üzerine uygulamalı bir araştırma" M.S.Ü. basılmamış Y.Lisans tezi, 1989.

- 19- Ünal,F. "Geleneksel konut douklarında mekansal değişim ve dönüşümün imaj envanteri yöntemi ile incelenmesi. Bursa örneği" M.S.Ü. Basılmamış Y.Lisans tezi, 1990.
- 20- Eriç,M. "Geleneksel Türk mimarisinde malzeme seçim ve kullanımı" Yapı 33, 1979.
- 21- Sümerkan,R. "Trabzon kırsalmimarlığı" Mimarlık dergisi, 1989, sayı 2.
- 22- Eldem,S.H. "Türk evi Osmanlı dönemi" Ali Rıza Baskan, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş. 1984, Cilt I.
- 23- Evren,M. "Türk evinde çıkma" Fakülteler Matbaası (İTÜ) İstanbul 1959.
- 24- Selmin,B., Bektaş,C. "Halk yapı sanatından bir örnek Bodrum" Türkiye Turing Otomobil Kurumu, 1983.
- 25- Yurt ansiklopedisi, s.42.
- 26- Ünlü,A. "Geleneksel çevrelerde tasarım verilerinin saptanması için bir model" İ.T.Ü. basılmamış doktora tezi, 1986.
- 27- Özgüner,Ö. "Köyde mimari doğu karadeniz" ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No.13, Ankara 1970.
- 28- Eruzun,C. "Artvin ve Çevresinde halk mimarisi" Mimarlık 1972, sayı 6.
- 29- Alioğlu,F.E. "Geleneksel Mardin şehir dokusu ve evleri üzerine bir deneme" İ.T.Ü. basılmamış doktora tezi, 1989.
- 30- Eriç,M. "Geleneksel Türk mimarisinde malzeme açısından cephe kuruluşu", Yapı Dergisi 1982, sayı 4.
- 31- Yurt ansiklopedisi sayı 9.
- 32- Aysu,E. "Eski kent mekanlarını düzenleme ilkeleri" İ.D.M.M.A. basılmış doktora tezi, 1977.
- 33- Onur,O. "Edirne kent planının geçirdiği evrelere kısa bir bakış" Mimarlık dergisi, 1990, sayı 2.
- 34- Eldem,S.H. "Türk evi plan tipleri" pulhan Matbaası, İstanbul, 1954.
- 35- Özkendirci,N. "Geleneksel konutlarda bina formunu etkileyen faktörler" İ.T.Ü. basılmamış yüksek lisans tezi 1990.
- 36- Kalmık,E. "Tabiat ve sanatta doku" kağıt ve basım işaretleri A.Ş. İTÜ Mim. Fak.
- 37- Erginbaş,D. "Diyarbakır evleri" Pulhan Matbaası, İstanbul 1954.
- 38- Kafesçioğlu,R. "Kuzeybatı Anadolu'da ahşap ev yapıları" Pulhan Matbaası, İstanbul 1955.
- 39- Tansu,L. "Bursa evleri" İstanbul matbaacılık, İstanbul, 1950.
- 40- Sezgin,H. "Geleneksel Türkevinde cephe" Yapı dergisi, 1983, sayı 1.
- 41- Bozer,R. "Kula evleri" Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara.

- 42- Karpuz,H. "Türk İslam mesken mimarisinde Erzurum evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1984.
- 43- Sağdıç,B. "Gelenekten geleceğe T rkevi" Mimarlık & Dekorasyon Dergisi, 1991, sayı 8.
- 44- Rapaport,A. "House form and Culture" Prentice-hall Ins. Englewood cliffs, 1969.
- 45- Arel,A. "Osmanlı konut geleneğinde tarihsel sorunlar", Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1982.
- 46- Kuban,D. "Sanat Tarihimizin Sorunları"  ağdaş Yayınları, İstanbul 1975.
- 47- Kıray,M. "Toplum bilim yazıları" Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi yayınları, G. .Basın Yayın Y.O. Basımevi, Ankara 1982.
- 48- Hacıhasanoğlu,Işıl-Orhan "Küçük konut tasarımında geleneksel Türk evi odasının çok işlevselliğinden yararlanma".
- 48- Yürekli,H.: "İnsan davranışları ve  erveye ilişkilerine bağlı olarak  ervenin korunması ve geliştirilmesi için bir metod  nerisi, İT  Mim. Fak. İstanbul 1980.
- 50- Kızıl,F. "Toplumsal geleneklerin konut içi mekan tasarımılamasına etkisi ve toplumsal geleneklerimizi daha iyi karşılayacak konut içi fiziksel  evre koşullarının belirlenmesi" İ.D.G.S.A. basılmış doktora tezi, 1978.
- 51- İnceoğlu,M., Keps tl ,G. "Issues concerning the conservation and re-use of Edirne-kaleiçi houses" open house international, Vol.16, No.3, 1991.
- 52- Yurt ansiklopedisi, s.44.
- 53-  nver,S. Dr. Rıfatt Osman'a göre Edirne evleri ve konakları" Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1983.
- 54- Yurt Ansk. s.43.
- 55- Meydan Larousse c.4
- 56- Yerasimos,S. "İslam kenti fikrini yeniden geliştirmeye çalışıyorum" Dekorasyon dergisi, 1991 sayı 7.
- 57- Kurtalan,G. "Edirne kale-içi bölgesi koruma planı için bir tasarım  nerisi" M.S. . basılmamış Y.Lisans tezi, 1992.
- 58- Ekinci,O. "Edirne'den bir izlenim" tasarım der. 1991, sayı 1-2.
- 59- Koyunlu,M.T. "İznik ve Buras tarihi, bursa 1935.
- 60- Akdağ,M. "Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, c.1, İstanbul y.e. 1979 (1959).
- 61- Yurt ansiklopedisi, s.30.
- 62- İslam ansiklopedisi C.2, İstanbul M.E.B. 1949.
- 63- Deveci,Y. "Bursa evleri" MMLS tezi.
- 64- Meydan Larousse, c.12.
- 65- İbiş,T., Kuloğlu,N. "Trabzon'da Rölöve  alışmaları" Mimarlık Dergisi, 1989, sayı 2.

- 66- Öztekin,K. "Akçaabat Orta Mahalle" Mimarlık Dergisi, 1989, sayı 2.
- 67- Enön,Z. "Resimlerle Trabzon Sokakları" Mimarlık der. 1989, sayı 12.
- 68- Muğla,Sabunhane, Marmaris kale çevresinde doku araştırması, İDGSA.
- 69- Ferzan,N. "Küçük Anadolu kentlerinde tarihsel dokunun korunması ile ilgili bir yöntem araştırması, İTÜ doktora tezi 1982.
- 70- A mimar book concept Media aperture
- 71- "Ankara Anadolu klübü binası" Mimarlık dergisi, 1972, sayı 3.
- 72- Çinici,A.B. "Binalar sitesi çorum" Çevre dergisi, 1979, s.4.
- 73- Bektaş,C. "Yuva mı mal mı?" İnceleme Ağaoğlu ve İstanbul 1983.
- 74- Bektaş,C. a.g.e.
- 360- Çinici,A.B. "Sincan-Elvanköy kent planlaması" Mimarlık 1989, sayı 6.
- 75- Cansever,T. "Demri tatil sitesi Bodrum" Mimarlık dergisi, 1992, sayı 249.
- 76- Çavdar,T. "Çamyuva Tatil Köyü, Tasarım Der. 1989, sayı 9.
- 367- Çadvra,T. a.g.e.
- 77- Çinici,A.B. "Güllük tatil kenti" Çevre der. 1979 sayı 2.
- 78- Birkan,G. "Bir konut yarışması" Mimarlık 1982, sayı 8-9.

Özlem Kaygusuz

1967 Haziran'ında Bolu'da doğdu. 1984'te Bolu Atatürk Lisesi Matematik Kolundan mezun oldu. 1990'da İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde Lisans öğrenimini tamamladı. Aynı yıl Mimarlık Fakültesi Bina Anabilim dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

